

721227
Const. T. Stoika

Insemnări
din
Zilele de luptă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PUBLICATE DE CĂPITAN TITUS T. STOIKA

CU O PREPAȚĂ DE OVID DENSUSIANU

Desenurile
de
I. V. POPA

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201702458

BUCUREȘTI

TIP. „PROFESIONALĂ”

DIMITRIE C. IONESCU

STRADA CÂMPINEANU No. 9

1921

Const. T. Stoika

Insemnări
din
Zilele de luptă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PUBLICATE DE CAPITAN TITUS T. STOIKA

CU O PREFAȚĂ DE OVID DENSUSIANU

Desenurile
de
I. V. POPA

BUCUREȘTI
TIP. „PROFESIONALĂ”
DIMITRIE C. IONESCU
STRADA CÂMPINEANU No. 9
1921

-190148

Tipărit în 6000 exemplare pe hîrtie velină tip razboi și
500 exemplare pe hîrtie velină.

859-94 (Stolica, Com. J.)

ORDIN CIRCULAR

No. 521 din 13 Iunie 1921

MARELE STAT-MAJOR

CATRE

COMANDAMENTE ȘI CORPURI DE TRUPĂ

Volumul „Insemnări din Zilele de Luptă” prezentat spre aprobare Marelui Stat Major, cuprinde impresiile Locot de rezervă—Const. T. Stoika—din Regimentul 1 Grăniceri, asupra evenimentelor la cari a luat parte cu Regimentul său dela începutul campaniei până la 20 Octombrie 1916 (3 zile înainte de a cădea în luptă).

Lucrarea reprezintă notele zilnice din carnetul ofițerului cu descrierea amănunțită a luptelor în cari Regimentul 1 Grăniceri s'a încununat cu glorie precum și actele eroice săvârșite de grăniceri.

Lucrarea are valoare atât prin distinsele calități intelectuale și sufletești ale ofițerului cât și prin eroismul de care a dat probe în cursul luptelor.

Din coprinsul ei se desprinde o nemărginită dragoste de țară și de oștire, o analiză și cunoaștere a sufletului soldatului pe care l'a observat ca șef și camarad de luptă. Lucrarea cuprinde pagini trăite interesante de psihologie a soldatului român, precum și a populațiunei din Regat și Ardeal.

Prin modul de expunere, lucrarea se ridică la valoarea unei opere literare ce iese din comun și pe eare criticii literari autorizați au recunoscut-o.

Marele Stat Major, *apreciind valoarea literară și educativă a lucrării* „Insemnări din Zilele de Luptă” o recomandă corpurilor de trupă și serviciilor pentru biblioteca corpurilor și pentru biblioteca soldatului, precum și pentru a fi recomandată ofițerilor și subofițerilor ca o foarte folositoare lectură educativă.

p. ȘEFUL MARELUI STAT-MAJOR,

General (ss) GORSKY

p. Șeful Secției III-a,

Lt.-Colonel (ss) M. BADESCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj
CONST. T STOIKA

Născut la 14 Februarie 1892.

*Mort, ca locotenent de re-
servă în Regimentul 1 grăni-
ceri, la 23 octomvre 1916, în
luptele de pe Valea Oltului.*

Din șirul tinerilor idealști pe care-i vedeam înălțînd mîne literatura noastră era și Const. T. Stoika. După încercări în care entuziasmul tinereței întrece experiența literară, după un volum, *Licăriri*, tipărit sub pseudonimul *Delaziliște*, Const. T. Stoika mi-a adus într'o zi cîteva poezii, și nu cu infățișarea tinerilor încrezuți în talentul lor, ci cu timiditatea care întreabă: „Să fie ceva de ele? aștept o părere și răspunsul tiparului“. Cîtindu-le, am recunoscut în ele sensibilitate de adevărat poet și aptitudini pentru a se apropia tot mai mult de poezia nouă. Lecturi din literatura simbolistă îi fixară repede preferințele și-l ajutară la limpezirea talentului său. Versurile pe care le-a publicat în anii din urmă aduceau un lirism primăvăratesc și arătau, de altă parte, stăruința de a se ridica la abstracțiuni, la o poezie de gîndire.

Era încă pe băncile Universității cînd datoria către țară l-a chemat în rîndurile celor care au trecut Carpații. Și a pornit atunci spre Sibiu cu regimentul de grăniceri sub comanda Colonelului Zizi Cantacuzino

despre al cărui eroism îmi vorbia mereu în scrisorile pe care le-am primit de pe front, scrisori în care vorbia însă prea puțin de dînsul, deși aflasem însușirea pe care o dusesese și acolo și despre care comandantul său a păstrat o frumoasă amintire — Const. T. Stoika, spune Colonelul Cantacuzino, „a fost un viteaz pînă la nebunie“, un suflet „de sacrificiu și de îndrăzneală uimitoare“. După retragerea din Transilvania, Const. T. Stoika a luat parte la luptele aprige de pe valea Oltului pînă ce în ziua de 23 octomvare, rănit de un obus în timpul unui atac în fața satului Spini, încetă din viață p cînd era dus să fie îngrijit la Titești. Acum se odihnește acolo, pe drumul ce merge dela Boișoara la Titești și nădăjdum că mormîntul lui va putea fi recunoscut pentru ca să primească într'o zi florile împletite cu amintirile celor care l-au cunoscut și iubit.

OVID DENSUSIANU

Aceste „Insemnări“ ale fratelui meu se tipăresc după un caiet și cît-va foi volante rămase dela dînsul, cari mi-au fost aduse la 21 octomvre, 1916, de ordonanța mea, prin care putusem avea de mai multe ori vești de pe frontul de luptă al Regimentului 1 de grăniceri.

Ultimele „Insemnări“, pe foi volante, le-am găsit în lada de campanie adusă de același soldat, în timpul retragerii în Moldova, după ce-l trimisesem din nou să-mi aducă știri dela fratele meu, care în timpul acesta murise în luptele de pe Olt.

În toate scrisorile primite din tranșee — stăpînit de presentimentul obsedant că-i voi supraviețui — dînsul mă ruga să încredințez pe lîngă aceste „Insemnări“ și toate lucrările sale literare D-lui Ovid Densusianu spre publicare, așa că acest volum s'a tipărit sub îngrijirea d-sale.

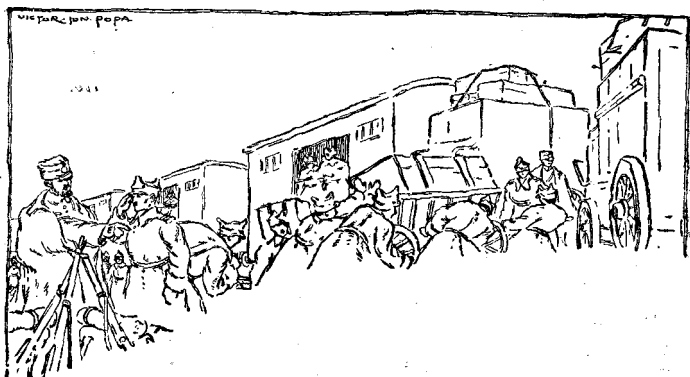
Scrierile literare se vor publica mulțumită tot buneivoinței a D-lui Ovid Densusianu, față de care țin să arăt aici toată recunoștința mea și care a aprețiat

*dela început însușirile de scriitor ale fratelui meu c
adusesse la școala reprezentată de d-sa tot entusias-
mul convingerilor sale.*

*De aceea am crezut că cale de a pune în fruntea
acestor pagini cuvintele pe care D. Ovid Densusianu
le-a scris în „Vieța Nouă”, acum doi ani, în amin-
tirea fratelui meu pe care dacă l-am pierdut, am
mîndria, împreună cu cei apropiați sufletește de dîn-
sul, că a luptat și a murit pentru țară.*

10 Mai, 1921.

CĂPITAN TITUS T. STOICA
DIN ARTILERIE
LICENȚIAT ÎN DREPT

31 iulie, 1916; ora 9 seara. — Batalionul I-ii, din I-iul regiment de grăniceri, părăsește tabăra Cotroceni, cu un efectiv de 111 oameni de trupă și 20 ofițeri.

Ora 10³⁰, execută imbarcarea la rampa militară.

Ora 12⁵⁰, noaptea, părăsește Bucureștiul.

1 august; ora 11 a. m. — Batalionul debarcă la Curtea-de-Argeș. Ora 12³⁰, pornește în marș spre Flămânzești. La ora 1 p. m. popas la eșirea de N. a satului Flămânzești. La 5 fără un sfert, plecarea în marș cu direcția Valea Iancului. La 5³⁰, Vernești; la 6³⁰, Plaiul Viei; 7³⁰, Cepari; 8³⁰, Rudeni.

2 august.—Bivuac în Rudeni. La ora 7, în Suici; 8 fără un sfert, Sălătruc; la ora 1 p. m. poiana Perișani, unde am bivuiat.

3 august. — Gospodăria bivuiacului.

4 august; ora 6¹⁵.—Plecarea batalionului spre Perisani. La ora 6³⁰, în Pripoare; 7³⁰, pe dealul Spinului; 10³⁰, popas în valea Birzolei. La ora 5³⁰ p. m., reluarea drumului spre Greblești; revăzut Cîinenii.

14 august, 1916.—Doamne ajută! Plecarea din Greblești la 5 fără un sfert p. m. La ora 11³⁰, în pichețul Coți. Dela ora 11³⁰, în bordei cu D. Colonel.

15 august.—La ora 4, trecerea Carpaților. La 4³⁰ m'am întors spre a aduce artileria, am găsit-o la bordeiul mitralierii vechi și am adus-o la batalion la ora 8³⁰. La ora 10, trupele au cuprins satul Porcești, și unitățile de artilerie și mitraliere au urcat pe poziție. În sat panica trupei care e întâmpinată în gară de focuri oarbe de mitralieră plecate dn localul stației și un tren blindat ce sosise, cu o oră mai înainte, din spre Boița și care staționa în gara Porcești. În acest timp, trenul blindat a plecat spre a reîmprospăta cu muniții pe cei din gară. Din două lovituri de artilerie trenul blindat a fost deteriorat și scos din luptă. S'a întors ca 500 m. spre Boița și s'a aprins, explodînd muniția ce cuprindea. La 4 p. m. au început focuri vii de artilerie inamică, bătîndu-se o poziție presupusă ca ocupată de trîpa noastră. La ora 5 mitraliera a ocupat creasta din S. E. satului, iar artileria poziția dominantă — dealul Grohotierului — bătînd pînă la orele 5³⁰ botul de deal Waldberg.

Compania 1-ii, care tot timpul luptei a fost adăpostită în liziera satului spre a supraveghia mișcarea trupelor inamice din sat, a primit ordin la ora 6³⁰, ca să

se retragă, profitînd de întuneric, pe creasta S. E. de Porcești. Companiile 2 și 3 să facă legătura de se va putea cu regimentul. Tot compania a 2-a să fixeze trei patrule prin sat, o sentinelă dublă la primărie, și să ocupe cu o grupă gara; de asemenea să mai scoată cîte o păreche de raiuri de o parte și de alta a stației la o distanță de 500-600 m. de gară.

Podul de fier din spre Sibiu — după informații necontrolate — a fost aruncat în aer de compania a 3-a. Noaptea, instalează avantposturi de luptă companiile 2 și 4. Compania a 4-a pe dealul din fața Porceștilor S. E. Compania a 2-a, cu fața la Olt și Sebeș.

16 august, 8 dim.—Plec pentru a face legătura cu regimentul și a duce raportul no. 1. În drum, pe marginea satului, caporalul Popa și un sergent, chemînd pe D. Căpitan la D. Colonel. Iau drumul spre Sebeșul mic și mare — pe jos — urmat de caporalul Husar și doi soldați. Ajung la ora 11, dibuind prin porumb și miriște, cărarea fiind ruptă și încurcată. Rechiziționez calul din Porcești. La 4, se instalează infirmeria și spitalul din Porcești. Tot atunci se judecă prizonierii și cei bănuți. Compania 1-ii e rezervă pe botul dealului cu mitraliera, și seara vine pe poziția din ajun. Compania a 2-a și a 3-a au urcat calea ferată; compania a 4-a e în avantposturi pe botul dealului Grohotierului. Am instalat sentinele la casa D-lui Căpitan și a medicului, patrulînd pînă la ora 12³⁰.

La ora 4 vine ordinul no. 9. Plec să fac legătura cu compania și să le duc ordinul batalionului no. 2. La 3^{1/2}, m'am întors să raportez. Am găsit pe D. Co-

lonel O., care voia să ia legătura cu D. Colonel Cantacuzino. M'a delegat să-l conduc eu și pe jos din nou am urcat spre Sebeșul mic și mare. Am ajuns în revărsat de zori. D. Colonel m'a trimis să aduc pe D. Căpitan, la ordinele sale, la Sebeș. Am plecat pe jos, calul rătăcindu-mi-l soldatul Popa. S'a destituit primarul din Dragomir, din cauză că a umblat tot timpul beat și n'a servit interesele noastre.

17 august. — Plecarea din Porcești, cu direcția Brazi-Veștem, la ora 6³⁰. Trecerea podului reparat. 10³⁰. Marș de noapte.

18 august.—La ora 10³⁰, primirea ordinului brigăzii și înapoierea batalionului spre a forma flancul stîng al capului de luptă pod, cu sediul în Racovița. La 12³⁰, ocuparea Racoviței și bivacuarea batalionului în dosul satului Racovița. Avantposturi: compania a 4-a. Se repară telefonul între Racovița-Avrig-Brazi. Se distruge linia ferată, prin detașare de raiuri. Se cercetează notarul învinuit de rebeliune și luptă contra intereselor românești.

19 august.—S'a început reparația podului pentru a-l face de care, aducîndu-se material și lucrători romîni din Avrig. S'a trimis o companie să ocupe Bradul (comp. a 2-a); tot timpul batalionul a stat în avantposturi. S'au adus vitele părăsite de Unguri, la Porcești. S'a procedat la cercetarea casei de bani comunale, încheindu-se, față fiind primarul, notarul și juri, un proces-verbal. S'a înființat popota. S'au adus lucrurile de furat. În miezul nopții, niște lumini s'au

arătat înaintind pe lângă marginea Oltului, părînd a fi o coloană în marș. Compania a 2-a s'a întors dela Brad.

20 august. — Ploaie, dela 4 dimineța pînă seara. Din cauza ploaiei, am ocupat cantonamentul. Oamenii au fost duși, siliți, la pod. Trimisi soldatul rus Nichita Iacoblev și Anaston Tufă, la piața Boița, ca suspecti. Compania a 3-a în avantposturi, restul în cantonament.

21 august.—S'a oficiat serviciul divin, în biserica satului. S'au trimis la biserică douăzeci de soldați și cite un ofițer de companie. Parohul Valeriu Florian a pomenit, ieșind cu sfintele daruri, pe Regele nostru Ferdinand I-ii, în locul Împăratului Franz Joseph.

Compania a 2-a, în avantposturi. S'a înaintat regimentului, prin mine, la Tălmaci-fabrică, toate buletinele dela plecarea din Greblești.

22 august.—Compania a 4-a în avantposturi la N.E. de Racovița. Efectivul batalionului 1099, ofițeri 19, cai 26, trăsuri 2; la cazan: ciorbă de cartofi cu carne.

23 august.—Marș în direcția Avrig. Ne-a sosit un escadron de cavalerie. Ora 11, sosirea în Avrig. Companiile 2 și 3 în avantposturi pe Olt-Porumbacul de jos. Se afișează proclamația. Am plecat spre Tălmaci la raport. M'am înapoiat la ora 9 seara. La ora 7 a. m. a sosit un divizion de artilerie, la batalion. Efectivul batalionului: 1097, la cazan: carne cu cartofi.

24 august.—Efectivul batalionului: 1058; la cazan: carne cu cartofi. Companiile 1 și 4 în avantposturi pe Olt-Porumbacul de jos. Plecarea din Avrig la 12 noaptea. Sosirea lângă Tâlmaci-fabrică, ora 3³⁰; bivuac.

25 august; ora 7³⁰. — În bivuac, lângă fabrică. Ora 2 p. m. D. Colonel ne-a ținut o cuvîntare, în vederea luptei de mîine dimineată. S'a aranjat ca ranițele să fie lăsate în fabrică. Efectivul batal.: 1094; la cazan: varză cu carne. Am lăsat secția de artilerie de munte, escadronul și divizionul de artilerie, la Avrig, D-lui Maior Capeleanu din 47.

26 august.—Cantonament în fabrica de cherestea Tâlmaci. Ora 1³⁰, plecarea din Tâlmaci-fabrică, cu direcția Săcădate, în coloana regimentului; ora 5 p. m. în Brazi.

27 august; ora 5³⁰. Săcădate. Bivuac pe dealul din fața Cornățelului. Compania 1-ii, detașată la batalionul al 3-lea. Restul batalionului direcția Cornățelul-Roșia, atac de front. La 6¹⁵, în Cornățel-Hortobágyfalva, în luptă. La ora 7, s'a început atacul asupra satului Cornățelul. Compania a 2-a luptînd de front, a 3-a și a 4-a pe flancurile satului. La ora 8¹⁵, inamicul respins din sat. La 8³⁰, la marginea satului, în fața cantonului Hortobágyfalva. Inamicul retras spre Roșia. Pînă acum 15 prizonieri, între care un subofițer; doi răniți la compania a 4-a.

Ora 4³⁰, pe dealul Bucata. Batalionul intră în luptă.

lingă satul Bungard. Noaptea avantpoșturi pe dealul „Auf der kleinen Höhe“ (cota 540).

28 august; ora 10³⁰.—Plecarea spre Veștem, cu întreg regimentul. Ajungem în Veștem ora 12. La ora 2 p. m. întreg batalionul nostru, părăsește Veștemul, cu direcția Hermány. Ora 5, primirea ordinului de luptă; ora 5³⁰, plecarea spre Dolmány-Roșia-Cornățelul, pentru luptă. Compania a 2-a e detașată pentru a face recunoașterea spre Roșia; plecarea companiei a 2-a, la ora 2 p. m., întoarcerea la ora 8 p. m. Compania a 4-a pleacă spre satul Nucet-Cornățelul; plecarea la ora 9 dimineața, întoarcerea a doua zi.

29 august; ora 7³⁰.—Plecarea de la cota 540, spre Dolmány; ora 7³⁰, am cucerit creasta de N. V. de Roșia. Mitralierele dușmare au fost scoase din poziție. Ora 8³⁰, panica regimentului masat. Ora 9 spre Cornățel; 9³⁰, retragerea spre dealurile de N. V. Cornățelul.

30 august.—Ora 5 dimineața, strângerea regimentului. Ora 6, plecarea. Ora 11, sosirea în Veștem. După prînz, cantonament în Veștem.

31 august; ora 5³⁰.—Adjutanții batalionului 1 și 2 sînt trimiși unul spre Șelimbăr, spre a face legătură cu reg. 44 inf., altul spre Hermány, pentru a face legătură cu reg. 42 inf. Îmi încalec pe Daia și pornesc spre Hermány, urmat de un cavalerist din 5 roșiori. Misiunea mea era să observ situația pe frontul

de luptă al reg. 42 inf. și la nevoie extremă să conduc batalionul 1 de grăniceri pentru ajutor. Drumul de care, ce merge paralel cu calea de fer îngustă dintre Cornățelul și Mohu, era plin de convoiuri de hrană și munițiuni de-ale noastre. Cu o zi mai înainte, pădurile de pe Curmătura și Biserica Tomei erau singuratece și tăcute; acum bucătăriile de campanie fumegau în scobituri de stînci și micile cantoane ale liniei rupte și desprețuite azi păreau paraclise cu morți uitați. Am mers mai mult în pas. În ajun, în seara luptei, soldatul „ține-cal“ scăpase pe Daia și întîmplarea a făcut să o prindă un caporal cornist, s'o încalce și prin rîpi și mărăcinișuri s'o aducă în Veștem. Avea picioarele numai răni. Desigur, se tăiasse în firele telefonice ce împînzeau drumul și în colțurile de piatră ale potecilor de munte, pe unde trecuse cu o noapte înainte. La ora 7 am ajuns pe cota 540, și colonelul dela 44 inf.—un suflet aprins—mă primi cu o bucurie nedescrisă. Ajutorul de grăniceri era prețios pentru oricine, mai ales după faima ce ne-o adusese luptele dela Porcești, Sebeș, Bungard, Dolmány și Cornățelul. După masă ne-am strîns fiecare prin corturi. Eu am fost invitat în cortul Colonelului, unde se mai găseau un Locotenent, comandantul mitralierei, și preotul regimentului, un suflet tînăr de militar.

O noapte albă cu lună, care ar fi putut fi o noapte de odihnă și poezie, dacă din cerul aprins de stele ar fi coborît liniștea. De pretutindeni cobora presimțirea de moarte; din Fussling și din spre Cornățel artileria inamică cutremura văile și proiectoarele apăreau peste dealuri și rachetele se zvîrcoleau ca niște

serpi peste pădurile negre. Lângă telefonul de companie, prins de mărăcini și dus pe sub pământ, Colonelul aștepta știri și împărțea ordine. Lăsasem satul Dolmány liber de inamic, cu câțiva Sași smeriți și bătrâni, și acum îmi spunea Colonelul cum aceste brute, ce la prima înfățișare păreau oarbe, din pomii grădinilor, din turnul bisericii și de pe ferestrele caselor lor de piatră, au tras pe inserate în patrulele noastre. Au luat armele în mâini chiar și femeile părăsite și băiețandrii nevoiași. Se liniștea câteodată sectorul, rar se auzeau focuri de armă — salutul de întâlnire al patrulelor. Caii, legați lângă niște pruni piperniciți, ascultau și ei zgomotul și clătinau coamele lor sălbatic, în noaptea aceea cu atita lumină. Se porniră de-odtă pîriituri vii de mitraliere, de păreau că ard dealurile la poale ca niște cuptoare imense. Luna se adînci în norii încetați ai zorilor și odată cu întunericul am simțit cum ființa mea întreagă, trudită de atita încordare, adormi.

1 septembrie; ora 5³⁰. — O ștafetă aduse un ordin: regimentul meu era chemat ca ajutor la Rășinari, unde 5 vânători susținuse cu bravură un atac cu multă artilerie dinamică, unde luase prizonieri mulți, dar unde avusese și glorioase pierderi. Am plecat să-mi urmez regimentul. În drum, am întâlnit un batalion din al 47-lea reg. inf., care venise să întărească linia de avantposturi a reg. 42 inf., și la vederea trupelor noastre, care urcau dealurile tăcute și nepăsătoare, am simțit un îndemn divin care mă împingea înainte. Trecând prin Hermány, satul îmi păru mai pustiu de cum îl lăsasem. Pretutindeni ferestrele deschise și porțile în lături. Pierise mult din trufia satului săsesc, cu turnuri ascuțite și cu case înalte de piatră. Pe creasta dealului, cota 398, în ajun se înălțau ruinele unui castel; azi cărămida istorică era împrăștiată pe coama dealului, de mîna impie, dar puternică a soldatului. Trecui pe lângă clădirea preotului și a învățătorului; aci cu două zile mai înainte avusesem o privești neuitată. Bibliotecile acestor doi

intelectuali zăceau împrăștiate prin grădini și pe scăările caselor. Tomuri grele, îmbrăcate în aurul păcei, așezate în rafturi cu grije de cine știe câte generații în casa aceea înaltă, acum erau desfăcute și aruncate la întâmplare, fie de proprietarul lor, în pripa fugei, fie de trupele ce au trecut în cercetarea populațiunii străine. Atunci am văzut pe Goethe și pe Schiller, acești doi giganți, umiliți în nisipul umed al pivnițelor, și i-am ridicat cu pietate în uimirea adâncă a soldaților ce mă urmau. În sufletul meu apărură atunci viziunea limpede a păcei și simții un cutremur trecînd peste umerii mei, gîndindu-mă la cărțile mele pe care le-am strîns în anii de studiu cu atîta trudă și care cine știe ce soartă vor avea. Ce ochi vor pleca asupra lor, ce mâini pacinice vor întoarce filele lor de aur, în nopți de tihnă și reverie ?

Ora 8³⁰. Am ajuns în Veștem. Regimentul plecase la ora 11 noaptea, două batalioane spre Rășinari, un batalion la fabrica din Tălmaci. Satul, care cu o zi înainte părea o garnizoană de munte, cu zgomot de arme și vieață nesfirșită, era acum posomorît și pustiu. Pe zidurile unde cu o zi înainte se lipise o proclamație încadrată în culorile naționale acum erau numai urmele ei. Populațiunea romînească din Ardeal e curioasă; după atîtea veacuri de încercare de desnaționalizare, ea pare a fi pierdut încrederea în puterile ei etnice; sufletul Românului transilvănean are voință, însă un fatalism dăunător care îl bîntue pare că voește să-l stingă pe nesimțite.

În casele bătrîne și simple romînești vei găsi totdeauna o atmosferă de neîncredere, care te face să plîngi și să te revolți. Cînd au văzut trupele noastre

vintrînd s'au mai desmorțit parcă; șira spinării s'a mai îndreptat într'un gest de revoltă; nicăeri însă n'am întîlnit privirea hotărîtă a omului care a rupt cu o săpînire ce-i era cu totul străină. Acel spirit de rezervă, de prevedere dureroasă, m'a făcut să înțeleg pînă la ce grad a reușit stăpînirea ungurească să desarmeze sufletește o populațiune atît de mîndră și numeroasă. Această stare de spirit am găsit în dimineața aceasta în Veștem.

Casa la care trăseseam cu o zi înainte și care în ajun era plină de vecini și zgomotoasă, acum era tăcută de nerecunoscut. Pe polițe, lucrurile erau strînse în tronuri; pe paturi, nici o velință; numai pe perețele din spre răsărit mai rămăsese șirul de fafuri colorate și cîmile de pămînt — decorul tradițional românesc.

Gazda, o bătrînă mică și destul de viaie pentru vîrsta ei, cînd mă văzu parcă se mai lumină nițel.

— Iar ați venit, domnișorul?

— Dar de ce mă întrebi?

— Pe la noi a venit vestea că v'a respins Ungurul, -l așteptam să se grămădească peste noi.

Trebuia să plec. I-am explicat în grabă bătrînei că trupe de ale noastre sînt înainte de sătucul ei, în apropierea Sibiului, că tunurile care se aud izbesc în coasta Șelimbărului și că nici pomină de catană ungurească. Mi-a zîmbit în tăcere și m'a durut pînă la lacrimi neîncrederea pe care bătrîna a păstrat-o pînă la sfîrșit.

Pe lîngă Marele Tălmaci (Nagydisznod) am luat drumul spre Rășinari. Lîngă șoseaua națională, între Tălmaci și fabrică, un șir de care și două ambulante.

Din fundul unei ambulante un tânăr doctor mă strigă. Era un coleg de studii ; schimbarăm două, trei vorbe, dîndu-ne informații, și ne-am despărțit parcă mai străini. E firea lucrurilor că o revedere bruscă produce nedumeriri și neliniști sufletești și adînci.

Veneam liniștit pe șoseaua albă și de-odată colegul meu îmi răscolî anii de nevinovăție, trecuți atît de repede. Cu cîtă iubire m'am gîndit la viața de atunci și simțeam sufletul strîngîndu-mi-se, parcă în mine s'ar fi rupt ceva. M'am oprit lingă o apă repede ce cobora din spre Sadu și mi-am adăpat calul.

Privind undele care se succedau cu solemnitate pe patul de pietriș, mi-am regăsit parcă liniștea. În nepăsarea apei, care strînsă între maluri se duce cîntînd către Olt, era parcă simbolul vieții întregi. Tot ce mi s'a părut zădărnice o clipă dispăru și sufletul meu se încărcă iarăși de noi nădejdi de viață. Din urmă mă ajunse o baterie din 1-iul regiment de obuziere, care urca spre Orlat. Am întregat de fratele meu Titus, sublocotenent în acest regiment, și pe care îl chemasem în toate rugăciunile mele de seară. Un ofițer îmi spuse, zîmbînd, că e la intîia baterie ce urmează trupele pe la Petroșani, pe Jiu. Mi-am înnăbușit desamăgirea și am înfipt în pîntecele calului ce tremura pîntenii, ca cel de pe urmă husar.

Am trecut grăbit prin Sadu și am coborît în Cîsnădia, frumosul sat unguresc și săsesc. Pînă acum nu văzusem un sat mai frumos în Țara Oltului; nici chiar Avrigul nu poate să-l întreaacă. Primele trotoare pe care am auzit potcoava calului meu răsunînd. Casele de piatră erau pustii. Puține case aveau

stăpînii nefugiți, și anume acelea unde știau limba romînească. Sinagoga pătrată și cu turnuri tăiate în piramide, și școala înaltă și de o simetrie simplă — erau grajduri de cai; nechezatul cailor se înălța ca un imn de biruință în turnurile ascuțite și neim-podobite cu sfînta cruce. Aușisem de Cisnădia ca de un orașel vestit prin vinurile și serbările cîmpenești. Știam că aci e și un mic centru intelectual și mă uitam să disting de undeva mișcarea și vieța pitorescului orașel. Nicăeri nu vedeam ceea ce căutam. În piața largă, pietruită, pîlcuri de Sași se uitau cu nedumerire la trupele noastre care furnicau prin oraș; din timp în timp mici detașamente de cavalerie treceau pe străzi în trap, lăsînd în urmă ecouri de victorii.

Cavaleristul care mă însoțea mi-aduse aminte că mi-erai cailor obosiți. Am intrat într'o clădire înaltă cu gang larg la intrare. Clădirea pustie păstra urmele unei fugi grăbite și proaspete. Pe scările largi de stejar în spirală erau uitate bibelouri și rufărie; prin camere totul în neregulă, simetria tablourilor ruptă, parcă un vifor stricase armonia unui interior bogat și liniștit. În pivniți fusese vin, lînă și tutun; pe ferestrele acoperite cu pînze de sîrmă, atîrnau haine, trîmbe de pînză și pe pardoseala de piatră a curții saci de lînă ruți și împrăștiati pretutindeni. În grajdurile largi și cimentate, prevăzute cu scurgeri sistematice, cu iesle și grătare, odihneau într'un așternut înalt de fân șase cai ai unei unități de cavalerie ce se afla în treacăt. Aci am legat cailor noștri și, cum eram flămînd, am intrat alături, casa fiind locuită. Mi-a eșit înainte un Sas înalt și destul de bă-

trîn. M'a privit cu frică și mi-a promis să-mi dea orice voi cere. L-am liniștit spunându-i că nu sînt venit pentru jaf, că sînt un călător și că ce voi consuma voi plăti cu cinste. Mi-am luat soldatul și am intrat în casele Sasului, pe din dos, prin niște magazii lungi, cari făceau corp cu clădirea de locuit și cari serveau de uscat pînzeturile țesute. Mi-a spus că împreună cu vecinul care a fugit conduceau o fabrică de postavuri, că a fost adesea prin Craiova și prin multe sate mărginașe, în munți, după lină.

Înainte îmi săriră patru copii mici și blonzi, curați și de o cuminenie bolnavă. O tristețe nelămurită se întipărise pe fața acelor copilași cu genele albe. Unul, de 2 ani, nu văzuse încă pe tatăl lui și-mi sări înainte strigîndu-mi: „tată, tată“. Mama lor, o Germană modestă și delicată, plîngea într'un colț, povestindu-mi episoade din războiul la care a luat parte soțul ei. Le-am împărțit ciocolată și zahăr și, fără rugăminte, mi-au mulțămît cu salutul tradițional german.

Acolo în casa aceea răzvrătită am împărțit provizia mea dela coburi cu familia Peter Billess, și la rîndu-i gazda a pus pe masă tot ce a putut găsi în pripă în gospodărescul dulap al' culnei.

Micii Peter, Hans, Erich și Wilhelm (Bubi) nu mai îmi erau atunci vrăjmași; vedeam în ei energii viitoare cu care vom conlucra pentru civilizația deplină a bogatului pămînt transilvănean. Sufletul meu oțelit se rupse parcă în două și o dorință neînvinsă de pace și prosperitate mă cutremură.

La plecare, am strîns mîna bătrînului Săs Peter, care păstrînd taina a 76 ani pe umeri n'a fugit din fața trupelor noastre, ci a stat să ocrotească pe micii

nepoți, cari nu mai aveau, de doi ani, tată. În limba țării mele mi-a mărturisit că Româniilor au trecut ca un șir nesfârșit de călători, fără să turbure tihna casei vre-unui străin și că va protesta cu puterea întregă a bătrîneții în contra acelor cari vor stropi cu noroiul insultei trupele noastre viteze.

La 2³⁶, am luat drumul de care ce taie pădurea, coborînd pe lângă Cîsnădioara în Rășinari. Pe întreg drumul, convoiuri de care și, ce era mai trist, un șir lung și grăbit de automobile sanitare, cari cărau răniți spre Tălmaci. Alergau pe drumul întins micile automobile și de sub pînză se distingeau cele patru tărghi legănîndu-se ușor; ultimele transporturi trecură pe lângă mine și mă pironiră în mijlocul drumului gemetele innăbușite ale unui rănit. Eram în mijlocul pădurii de stejar și parcă înaintam în cîmpia tristă a morții.

În marginea satului Rășinari, ambulantele reg. 5 vînători încărcau pe ultimii răniți și muribunzi. Aci am aflat că regimentul a fost greu încercat într'o luptă în marginea satului Orlat, că inamicul, superior în mașinărie, a căutat să acopere prin aceasta inferioritatea numerică.

Vești scumpe îmi aduse un soldat cu fața transfigurată de apropierea morții:

Încolțiți de gazele puturoase, am înaintat la baionetă; aruncau din mașini fum atît de mult că o negură groasă ne amestecă laolaltă pe toți. Și în negura aceea de iad am luptat nemișcați de pe linia noastră toată noaptea. Pentru a schimba pe acești viteji veniserăm două batalioane de grăniceri. La ora 3, abia ajuns, sînt trimis în recunoaștere

spre locul de luptă. Aveam ca misiune de a lua contact cu trupele noastre de infanterie ce se aflau în avantposturi în fața Orlatului, Poplaca și dealul Obrejei, pînă lîngă Sibiu. Am plecat cu Daia mea și o secție de susținere. Am urcat dealul Obreja și am început a da peste șanțuri de trăgători în picioare; am luat coama dealului, urmînd direcția Sibiului. Pe creasta dealului, în dreptul cotei 594, am dat de primele elemente de pază ale reg. 2 Vilcea. Incepînd din dreapta satului Poplaca și pînă la pădurea Schuppich din spatele Șelimbărului, se găsea în avantposturi cu fața spre Cristiaș (Kereszténysziget), Turnuleț (Kistorony) și Sibiu reg. 2 Vilcea. Am coborît atunci Poplaca. Nici un soldat n'am găsit. Un sat mai trist încă n'am întîlnit. Prin atîtea sate trecusem și în mișcarea continuă a regimentului nostru cutreerasem întreg frontul de luptă al Armatei I-ii; nicăeri însă nu văzusem atîta durere și ruină. Jumătate satul, din spre Gura-Riului, fusese bătut și ars de artileria inamică. Casele, îmfundate după obiceiul locului cu fin și paie, au ars, cu toată construcția lor solidă de piatră. Ulițele erau îmfundate de dărîmături, și grădinile arse păreau un șir de cimitire.

Dezastrul fusese în ajun și se ridica încă fum din casele dărîmate, iar peste tot satul plutea o atmosferă grea de mortăciune.

Un bătrîn, pe care îl luasem de călăuză, mi-a spus :

„Vezi ce greu duhnește; d'apoi o apucat vitele și pã muieri cari n'au ieșit în grab spre pădure“.

Prin ogrăzi, cai sdrobiți dē focoase scoteau de sub birnele arse ale grajdurilor picioarele rupte și

pepene. Lingă biserică o singură clădire era întreagă, fiind adăpostită de un nuc secular. Coama rotundă a nukului era însă pîrlită parcă de secetă. Turnul bisericii numai crăpat. Clădirea păstra numai cîteva sgîrieturi adînci, unde mușcase gura flămîndă a șrapnelor inamice.

Voia să se însereze cînd am ajuns la cimitirul satului; aci, un detașament de cavalerie se retrăsese, după ce recunoscuse, pe ziuă, cîmpia din fața Cristianului. Mai aveam pînă la Gura-Riului 6 km; am ieșit cu doi călăreți pe o cărare ce ducea pe marginea dealului Cioara. Secția am lăsat-o lingă cimitir pentru paza cailor, în așteptare. Am străbătut porumbiștile de pe poalele pădurii și am intrat într'un defileu adînc. Mai aveam 2 km., cînd pe coasta pădurii în care ne aflam se sparse un șrapnel. Abia țineam caii. Voiam să ajung cu orice preț în Gura-Riului. Acolo se aflau două înălțimi pe cari trebuia să le recunosc. Ascultam la cotitura defileului care se deschidea spre cîmpia Cristianului, cînd se sparse un șrapnel mai în apropierea noastră. Mi-am adus aminte de informația unui ofițer de artilerie, pe care îl întâlnisem pe dealul Obreja: „că inamicul trage cu artileria chiar după un călăreț“.

Wolfsgraben — cîmpia albă, — se întindea pe dreapta pînă la 5 km., și turnul bisericii din Cristian, unde știam că e instalat un post de observație inamic, îl aveam întreg înaintea mea. Cînd ezitam să înaintezi descoperit, un șrapnel se sparse deasupra noastră la cîteva metri, smucindu-ne caii; eram încadrați. Trap-trap, ne-am întors la cimitirul din Poplaca și de aici pe un alt drum am ieșit deasupra satului, pentru a lua contact cu compania de vînători

care se afla în avantposturi deasupra satului, între Rășinari și Poplaca.

În înserare se vedeau, pe marginea satului distrus, locuitori ieșind și căutînd printre ruine, adăpostiți de întuneric; păreau umbrele celor morți, venite să răz-bune tihna atîtor căminuri distruse. Întrebînd des-pre trupele ce fac paza satului, mi s'a răspuns că nu-mai noaptea patrulele noastre cutreeră satul și cîm-pul pînă departe spre Cristian.

La 8³⁰, am pornit din Rășinari spre Cisnădioara (Kisdisznód), unde se fiotărise cantonamentul de noapte al regimentului. Am trecut prin pădurea din-tre Cisnădioara și Rășinari, tăind de-a-curmezișul șoseaua națională. La ora 9, am fost în Cisnădioara, pitorescul orășel de munte, cu faimă stabilită pentru pozițiunile lui și ca refugiu pentru serbările cîmpe-nești ale Sibienilor. Am dormit noaptea în casa unui Sas bătrîn, om cu stare, pe care l-am luat a doua zi ostatic. Pe un tron unguresc și învelit cu o plapomă grea am simțit frigul nopții de toamnă tîrzie și mi-am dorit în tăcerea odihnei culcușul de-acasă, a-tît de singur.

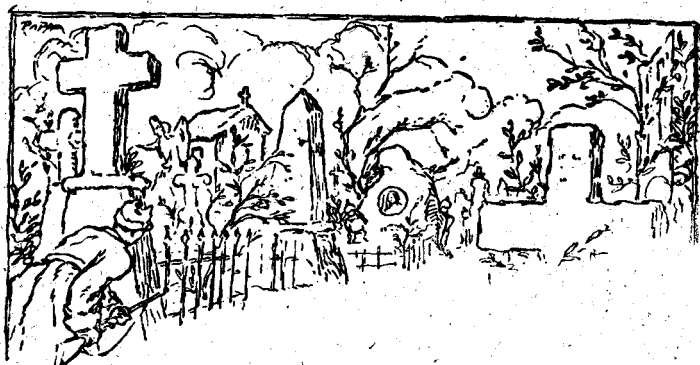
Cisnădioara e așezată între dealuri acoperite cu păduri seculare de stejari; în mijlocul orășelului, se ridică un mamelon, acoperit asemenea cu pădure deasă, avînd pe pisc ruinele unui castel, care aduc o podoabă istorică și de-un farmec deosebit. O piață destul de largă, așternută cu piatră, se deschide îna-intea unui local cu tot confortul modern și unde Si-bienii petrec în zilele frumoase de primăvară, ori la aniversări. Aerul tare de munți și dealurile așezate în amfiteatru îmi amintesc de un colț climateric care îndeplinește toate condițiunile unui dulce refugiu.

Un Sas imens, cu o barbă castanie, antreprenorul, ne-a servit în vase de cleștar și într'o sală largă și luminoasă. Am uitat în seara aceea peripețiile prețioase ale războiului și în atmosfera caldă de glume și istorisiri de senzație și de actualitate am petrecut până târziu.

2 septembrie. — Cantonament în Cisnădicara. Cu toată ploaia de dimineață, am ieșit prin orașel, pentru a mă orienta și a recunoaște înălțimile. Sașii aici sînt cu mult mai sălbatici ca în Brad sau Avrig. Pe lângă porți, prin crăpături, urmăresc pe soldații noștri și cu osebite pe ofițeri. Privirea lor e plină de ură. Populația săsească e cu mult mai periculoasă ca aceea maghiară. Aceștia pe lângă vrăjmășia de rasă, mai au asupra-ne și o viclenie care pretutindeni ne-a urmărit. Aceia dintre Sași cari nu s'au simțit îndestul de vicleni au fugit; în sate au rămas acei cari știu vorbi cîte puțin romînește. Psihologia acestora e simplă. În fața forței armate sînt de o lașitate surprinzătoare. Deschid ușile, ferestrele și trag obloanele la case, arborînd drapelele albe ale păcii. Chiar pe brațul lor poartă bandiera albă a păcii. De îndată ce armata a trecut, ies de prin ascunzători, devin cu patrurile și sentinelele insolenți, ursuji și născocesc fel de fel de mijloace pentru a ne pierde. Din această populație obscură ca număr și manifestare, inamicul a recrutat pe cei mai iscușiți trădători; în diferite sate au fost surprinși luminînd noaptea turnurile bisericilor și chemînd pe inamici; urcați prin arbori au spionat pozițiile de artilerie demascîndu-le; au tras chiar pe ferestre, cînd au avut pe inamicii noștri prin apropiere, asupra trupelor noastre. E ti-

pic cazul din satul Dolmány. Noaptea pe la 12³⁰, trec în patrulare satul, găsesc pe Sași umiliți și supuși, jurînd credință armatei noastre și blestemînd stăpînirea maghiară; și a doua zi în zorii zilei, aceiași umiliți și învinși trăgeau, cu femei și copii, din pomi și pe ferestre, asupra patrulelor noastre. Acum aveau pe dealurile din împrejurimi trupe inamice cari venite să neliniștească avantposturile noastre au pătruns în sat, contaminînd la perversiune întreg satul. Același lucru mi s'a întîmplat în Cornățelul, unde chiar populațiunea romînească ne-a fost ostilă. Pentru aceasta artileria noastră a dat foc satului. Mă gîndesc la toate acestea acum, srăbătînd satul Cisnădioara. Muțenia copiilor, a femeilor, mă pune pe gînduri. Pentru noaptea care se apropie s'a hotărît o companie pentru avantposturi, în interiorul satului. Ziua a trecut fără alte peripeții. Spre seară ne-a sosit vestea că vom pleca și că trupa să fie gata în orice moment de a ieși în cel mai scurt timp din cantonament.

Mi-este teamă de vre-un marș depărtat, fiindcă Daia este bolnavă. În grajdul ei, veterinarul îi bandaja picioarele în fașe muiate în creolină; simțindu-mă parcă pe-aproape, frumosul animal se întinse cu capul spre mine, netezindu-și coama de haina mea. În singurătatea în care mă simțeam calul mă mîngîia inconștient și simțeam cum o iubire nețărnută se revarsă din mine cînd îi sărutam gîtul întins ca o coardă. La masa de seară ni s'a comunicat ordinul de plecare. Trupa trebuia sculată la ora 3 din noapte pentru ceai, iar la 4 batalionul nostru să pornească spre Sibiu. Am dormit străin și nemîngîiat în seara aceasta.

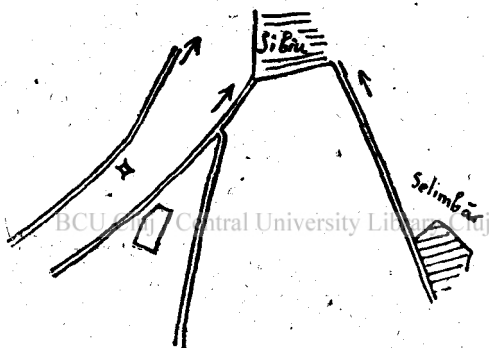
3 septembrie; ora 4³⁰. — Batalionul iese din Cisnădioara pe șoseaua Cisnădia-Sibiu.

După o jumătate de ceas de mers, intrarăăm pe strada principală a Cisnădiei. Pasul soldaților cadentat izbea trotuarul din Cisnădia și Sașii adormiți nu bănuiau că peste o mie de soldați trec în zorii acestei zile pe trufașa stradă a Cisnădiei.

Pe lângă cazarmele părăsite de vitejii Maghiari, urmarăm drumul printre vile bogate și cu renume, pînă în șoseaua albă și îngrijită a Sibiului. De o parte și de alta stâlpi puternici de telegrafi, legați cu sîrme groase electrice și cu un rînd de sîrmă ghimpată. Bogatele lanuri de porumb și întinsele tarlale de trifoi se legănau în vîntul dimineții muiat și înnăbușit de o ploaie ce abia se simțea. Se lumină de ziua și necunoscutul dinaintea noastră ne impresiona deosebit. În depărtare, lumini aprinse ne indicau orașul-legendă, care ne obsedase de atîtea săptămîni și care abia așteptam să-l lăsăm în urmă. Misiunea noastră era alta. Mergeam să schimbăm din avant-

posturi batalionul 1-ii din 2 Vilcea și să facem paza cea mai înaintată în fața orașului-enigmă.

Ora 6³⁰. La 3 km. de Sibiu pe șosea. Schimbarea avantpōsturilor se făcu în mai puțin de o oră. Aveam de păzit, dela moara așezată între drumul Sibiu-Po-placa și Sibiu-Rășinari, cimitirul mosaic și sășesc, cîmpia ondulată Türkenhügel, pînă la colțul pădurii Schuppich. Linia avantposturilor noastre este cam aceasta:

Ora 8³⁰. Am pornit împreună cu comandantul batalionului, spre a recunoaște flancurile sectorului de pază. Lîngă un șanț, sub cortul de campanie și în mijlocul trupei, am întilnit pe Locotenentul Cuțui, fostul meu profesor de latinește. Sub haina uniformă și rigidă nu se mai recunoștea sufletul clasic al profesorului, al pacinicului profesor care mi-a deschis cu atîția ani îndărăt ochii minții asupra lui Tacit și Lucretiu. Priveam pe locotenent, în noua lui ipostază a vieții, sgrîbulit în vîntul dimineții, cu o melancolie severă în ochi, și-mi apărură deodată în minte orele

tihnite și dulci de latinească ale anilor de studii. Atunci, latinistul metodic ne pregătea pentru o carieră pacinică a vieții, propovăduind munca sub oblăduirea sacră a liniștii sociale; acum, el însuși cu sabia în mână desprețuindu-și principiile, în așteptarea inamicului care îl neliniștea la câteva mii de pași. Cît de stupidă îmi apărură atunci gigantica minciună convențională care mi-a hrănit copilăria. Avui impresia că două decenii am fost adormit, citind în vis pe Anatole France, pe Reinach și pe toți pacifiștii Europei...

Gînditorii mari acum erau niște iluzii ce lasă amintiri de reverie, și sufletul meu desamăgit mi se strînse, torturîndu-mă.

Ca și mine, profesorul de latinească și-a făcut un ideal din splendidele abstracțiuni ale mîinii omenești, o biserică neprihănită din biblioteca pacinică, și anii de-a-rîndul s'a bucurat de frumusețile artei și estetice, în genere. Poezia latină și clasică în genere i-a vorbit cu zeii și păstorii tirteici și azi cînd pîriiturile gloanțelor străpungeau aerul liniștit de toamnă, ce departe mi se păru această muzică de metrică armonioasă a pitorescului Teocrit. Pe cîmpurile verzi acoperite cu lanuri bogate nu fluerau idilic păstorii; lingă măscile de pămînt, cu ochii înfipti în zare, alți visători urmăreau mersul vîntului, erau soldații fărăi cari descriau cu baionetele pe cerul nevinovat semnele neînduplecate ale războiului.

În mijlocul realității ca într'o cameră de tortură am tresărit și avui impresia că tot ce era reverie în mine se stînsese.

Ora 11⁸⁰. De două ore am colindat pe jos împrejurimile și linia noastră de pază. Colonelul nostru,

cu suita lui aristocrată, a controlat linia avantposturilor și a corectat-o în sensul că a ordonat înaintarea ei pînă aproape sub zidurile Sibiului. Am trecut în sectorul din stînga păzit de batalionul 3 din 2 Vîlcea, tăind pădurea cu toate drumurile ei acoperite, pînă în șoseaua Sibiu-Poplaca. Pădurea văzută de departe are aparența de monotonie; în interiorul ei este împodobită ca un templu căruia îi dau vieață luminile și orga.

Cam la 3 k. m. depărtare de Sibiu, către interiorul pădurii, se află o clădire cu parcuri împrejur, cu heleștee largi și canalizate ideal, unde vin Sibienii cu tramvae electrice și echipagii. Vila e de o simplă arhitectură normandă, cu țigla proaspătă și cu metereze istorice. Terasa e încadrată de flori ce parcă răsar din brațe de piatră, și dacă mai adăogăm electricitatea ce curge prin mii de fire, azi rupte, s'ar putea întregi icôana frumuseții ce o ascunde atît de tainic pădurea aceasta.

La mici depărtări sînt ferme mici și case de pădure curate și cu gospodării complete. Alei nesfirșite, bine întreținute, trec pînă departe, ca linii albe în fondul negru al pădurii. Spre Kistorony, pădurea e de brazi plantați la linie; șoseaua spre Poplaca e călăuzită de brazi pînă spre dealul Obreja, cînd din nou stejarul înfipt adînc în pămînt întregește decorul. Prin aceste locuri de pacinică distracție azi sînt barajuri de sîrmă, șanțuri și abatise. Nimic care să mai reamintească armonia interiorului de altădată, poezia vieții de pace, care a stăpînit aci odată.

În dreapta pădurii, grădina imensă a cimitirului cu monumente de marmoră neagră și cu grilaje aurite.

Grădina liniștită a eternității, unde morții tihniți dorm departe de iluziuni și patimi, acum e cutreerată de patrule și focuri de armă izbesc monumentele funerare. Patrule inamice se strecoară pe după morminte, încercînd lanțul nostru de sentinele; toți au uitat necunoscutul care de dincolo de mormint vorbește: moartea pe nimeni nu mai înfioară, monumentele cu umbra lor neagră nu mai spun nimic, atît s'a împietrit inima soldaților, cari în cimitirul sărac al satelor lor, n'ar intra decît în genunchi și cu ochii aprinși de lacrimi.

Ora 10 noaptea — pîriituri depărtate spre Șelimbăr și lovituri răsunătoare de tunuri inamice. Telefonul de campanie, care ne lega cu sectorul din stînga, ne încunostințează că în sectorul nostru e liniște. În colțul pădurii și la o egală depărtare de cele două gărzi mari, rezerva avantposturilor se odihnește. Pădurea, ca un acoperemint nevăzut, grăbește somnul și oasele trudite se moaie parcă sub adierea dulce a odihnei. Însurarea s'a lăsat insinuantă pe o briză rece ca de mare și m'a cuprins cu iubire. În aerul curat și clar, soldații rămași au pus capul pe brațul pămîntului-tată și au adormit.

Am plecat singur să admir somnul adînc, somnul sgomotos și plin de sănătate, și am trecut din sentinelă în sentinelă pînă am căzut obosit, frînt de neodihnă.

Ultimul soldat-sentinelă a strigat: „cine-i?“ dar în visul meu „consemnul“ era altul, buzele mele n'au mai șoptit și moale de oboseală am adormit în fața morții.

De ce nu mi-a trimis arma solul ei de pace; de ce în vis punctul de foc n'a luminat în traectorie de fe-

ricire bezna morții, de ce n'am adormit pentru totdeauna ?

Dimineața am aflat că soldatul nu și-a făcut datoria și că în loc să execute moartea, a fost *om*; om fără milă că m'a lăsat cu vieată...

4 septembrie. — Se schimbă companiile din rezervă în avantposturi. Fiind sărbătoare, trupele inamice se odihnesc. Ziua întreagă nici un șgomot.

În răcoarea și liniștea adîncă a pădurii, așteptăm scrisori, vești și jurnale din țară. Camarazii mei, în cortul înghebat în pripă, tăcuți, urmăresc fiecare o dorință; în inimile lor palpită tinerețea stingherită de noua vieată și simt cum ochii lor fascinați de dorinți se deschid estatici, îmbrățișînd depărtarea nepătrunsă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sub un stejar bătrîn simt răcoarea coborînd aripile moi peste mine și parcă mîinile tale de mîngîiere trec peste fruntea mea obosită. Acum, cînd au încetat focurile vrăjmașe, simt, iubita mea, care ești departe, că în mine se limpezesc viziunile dulci ale trecutului. Și tu, în melancolia în care te-am lăsat, plutești ca o aripă ruptă deasupra oceanului. Peste munții în zare, tu nemișcată mă urmărești în gîndurile tale aprinse, și nimeni nu-ți răspunde cînd bați în porțile tăcute ale singurătății. Sufletul meu, aprins, acum se înalță cîntînd pe Dumnezeu care a făcut în juru-mi scut, în atîtea lupte; și desprețuind moartea, care cine știe de nu mă pîndește în umbră, îți scriu aci la umbra stejarului cu umbra rotundă, cînd tu, poate neîncrezătoare, încerci să mă uiți...

5 septembrie; ora 4³⁰ dimineața. — Sentinelele ne deșteaptă anunțându-ne un foc viu de artilerie asupra pădurii. Probabil că inamicul din turnurile de observație ale Sibiului a zărit mișcarea soldaților noștri și bate acum pădurea. Ni se anunță că în spatele nostru s'au așezat din obuzierele noastre grele și chiar pe o șosea din pădure avem câteva tunuri. O sentinelă ne aduce dela gardă mare no. 1, un prizonier. Un Sas desculț și aproape gol, murdar și bărbos; pare mai mult un Jidov; cu ochii lui iscoditori și albaștri, cu părul murdar și lung, împrăstie bănuiele și nici o privire de milă nu văd din partea soldaților noștri. L-am întrebat ungurește și nemțește:

— Cum te chiamă?

— Tiță.

— Și mai cum?

— Numai Tiță.

— De unde vii?

— Din sate.

— Din Cristian, Turnișor, Sibiu?

— Ruscior.

— Sînt catane ungurești pe acolo, ori husari, ori ulani?

— Sînt pe departe, prin sate.

— Te-a trimes cineva? Ce căutai în cimitir?

— Am venit la Sibiu, după haine și după lucru.

Și nimic nu s'a mai putut scoate din gura încleștată a Sasului; se hotărîse să fie împușcat; am intervenit atunci—spre a-l trimite comandamentului. Și sub escorta unui călăreț, a fost trimes la Cisnădioara tăcutul Sas, care poate să fi fost un nerod prostit de mizerie, ori vreun spion hotărît al inamicilor noștri. Ur-

mărind pe nenorocitul care se pierdea în luminișul pădurii, m'am gândit la barbarii noștri inamici cari străpung cu baioneta pe răniții rămași pe câmp și schilodesc și omoară pe prizonierii ce întimplător cad în miinile lor inconștiente.

Ora 3 p. m. Am încălcat pe Daia și am plecat la Cisnădioara pentru a duce rapoartele și buletinele întirziate. Pe șoseaua Sibiului, trecînd în trapul mic al calului, am simțit o mîndrie neînțeleasă; ochiul se odihnea de-a-lungul cîmpurilor bogate și pădurile negre se legănau parcă învinse înaintea mea. Pretutindeni se vedeau urme de gospodărie sistematică și durabilă; la marginea lanului grajduri călduroase, podițe și canalizate, șoproane pentru mașini agricole și mici case cu grădini de zarzavaturi. În mijlocul cîmpului pluguri rămase înfipte în brazde îmi spuneau de graba cu care jandarmii au curățit satele de brațe și vite. Mulți poate din pacinicii locmitori ar fi rămas legați de pămîntul lor, dacă biciul jandarmilor nu i-ar fi zorit din urmă.

Pină sub păduri, de-a-curmezișul miștiștilor și lîngă crestele mai pronunțate, se văd, ca linie de doliu, șanțurile blindate contra loviturilor de artilerie. Unele au fața spre Cisnădia și amintesc pe inamicii retrași dincolo de Sibiu, spre Gușterița, altele cu fața spre Șelimbăr și Sibiu, Kistorony și Cristian, lucrate de infanteriștii noștri. Lîngă podul de ciment și cu picioare scunde de piatră ce leagă malurile joase ale Schewissului, o săpătură de artilerie spune de vreun tun inamic care a luat „drumul țării“ spre Șura mică, cînd a simțit sclipirea baionetei printre porumbiștile părăsite de vitejii Maghiari.

Am trecut prin Cisnădia mare, era alta parcă. Jandarmii romîni patrulau străzile; la fiecare ieşire a oraşului sentinele: parcă aveam înaintea o garnizoană de pace, bine supravegheată şi întărită. Oraşul însă cu obloanele lăsate părea orb; numai steguleţele albe mai filfiiu ca o sfidare, pe ferestrele caselor acestea pustii.

Cale de un sfert de oră cu calul e între Cisnădia şi Cisnădoara. Aci, mult mai multă mişcare; Saşii au început a ieşi de prin ascunzători de cînd au fost doi dintr'înşii executaţi.

Mi s'a spus de către un soldat că doi Saşi au prins pe cîmp pe un cărauş romîn care rămăsese de convoi şi cu lopata au vrut să-l omoare, pentru motivul că le-ar fi călcat ţarina.

Seara am luat drumul spre Sibiu, la avantposturile noastre. Un soare dulce cobora spre Orlat şi Gura-Riului, dospind pămîntul udat de singele nostru.

Aerul răcoros al munţilor curgea în valuri arome peste cîmpuri şi şoseaua albă şi singuratică era deşteptată numai de tropoful calului. Simţeam o dorinţă de pace cum mă învăluia ca o mîngiere caldă; aşi fi vrut să fie cîmpurile acestea ale noastre şi cîntecele izbîndei să se îngîne cu murmurul liniştit al Schewissului, care se strecura pe albia de pietriş spre Şelimbărul istoric. Privii firul lîmpede cum îşi trecea grumazul scliptor pe sub pod ca printr'un inel de argint, şi mi se păru că valurile se împletesc în zale de lanţuri, peste pămîntul acesta bogat, care de-acum era al nostru.

Cînd soarele s'a ascuns în pădurea Cioara, lingă Poplaca fumegîndă de obuzelă inamice, mi-am abă-

tut calul prin porumbiște și am intrat în pădurea Jugendwald, unde se găseau elementele avantposturilor noastre.

Ora 11 noaptea. Sentinelele din liziera pădurii anunță focuri vii la aripa dreaptă a avantposturilor noastre. Sub luna care își vărsa lumina peste Sibiul mort, rachetele de magnesium treceau în arcuri întinse din spre Gușterița. Tunurile loveau porumbiștea din marginea pădurii Schuppich, iar patrulele inamice încercau să sentinelele regimentului 44 infanterie din dreapta noastră. Canonada s'a prelungit tot mai rară, pînă în zorii zilei; rachetele, demascînd frontul inamic, luminau feeric; rînd pe rînd satele de sub dealul Bucata, și Selimbăr, și Bungard ni se păreau, sub luna obosită care înainta spre Orlat, aprinse ca pentru a primi pe soldații noștri învingători.

Cînd zorii zilei au despăenjenit metropola din fața noastră din întuneric, liniștea aparentă a început să curgă peste paraclisele și monumentele de marmură ale cimitirului de lîngă noi, și am adormit ca sub o mîngîiere dulce de mamă...

6 septembrie.—Azi, asistînd la controlul scrisorilor soldaților noștri, mi-am aruncat la întîmplare ochii peste cîteva rînduri trase strîmb pe o cartă postală militară. Soldatul Ioniță Ion din compania a 2-a scria acasă: *BCU Cluj / Central University Library Cluj*

„Iubită mamă, soție și frați, aflați despre mine că sînt sănătos; eu dela Dv. n'am primit nici o scrisoare. Iubitul meu frate Mitroi, scrie-mi și mie despre ai casei cum se mai află și despre frații mei duși la oaste, dacă ați primit vre-o scrisoare dela ei. Scumpă mamă, să nu duceți grije de mine, că Dumnezeu are grije de noi; eu vă rog foarte mult mamă și fraților să nu oropsiți pe Rada. Niciodată să nu o mai trimeteți acasă, că dacă sînt în război Dumnezeu are grije și de mine și de Dv.; și Rada să stea la noi acasă, pînă la ultimul ceas, așa vă rog, scumpă mamă și Mitroi“.

N'am întîlnit nicăeri un lirism mai conținut și mai mișcător. O iubire desinteresată și caldă, plecată dintr'o inimă care ca mîine nu va mai tresări la viață.

Mă gîndesc la soldatul Ioniță Ion, zgîriind cu slove stricate, ultima lui dorință, pe marginea șanțului unde poate mîine va fi îngropat de camarazii creștini. Ca o ultimă dorință, a plecat din inima lui ruga fierbinte: „să nu oropsiți pe Rada“ și toată bucuria tinereții lui, petrecută lîngă aceea care acum se simțea poate străină în casa socrilor, l-a încălzit atunci și l-a făcut să uite necunoscutul care-l chinua înainte, stînd ascuns în masca săpată în pămînt și cu ochii înfipti în beznă. Tot ce a putut fi durere s'a risipit și regretele s'au schimbat deodată în liniște sufletească, scriind celor ce-l așteaptă sub lampa săracă și ațipii de truda lacrimilor — „și Rada să stea la noi acasă pînă la ultimul ceas“.

Am chemat soldatul și, amintindu-i cele scrise, mi-a zîmbit cu toată lumina sincerității în ochii lui blînzi. Părea că singur nu-și putea prețui sufletul, în care, ca într'o comoară nevăzută, ascundea atîta bunătate și evlavie.

Ora 6³⁰. Un soldat se întoarce la postul mic, rănit; patrulele inamice au tras asupra lui, pe cînd se ducea la apă, rupîndu-i mîna stîngă.

Seara a fost liniștită. Din depărtare spre Gura Rîului și Orlat se aude lovituri innăbușite de artilerie; liniștea aceasta din partea inamicului ne lasă pe gînduri; se trimit pentru noapte noi ordine de pază posturilor înaintate.

În zorii zilei, o ploaie măruntă a picurat două ore peste noi; sub păturile grele de umezeală ascultăm cîntecul monoton al ploaiei, visînd, din ironie, la culcușurile moi și arome din Orient.

Soarele a ieșit tîrziu, a uscat cerul și ne-a înve-

selit inimile tuturor. Privirile toate căutau spre cup-torul divin ce, ascuns în norii albi, aluneca cu maes-tate pe arcul nesfârșit al cerului. Privirile cari se ri-dicau tăcute spre lumina sacră ritmău imnul de re-cunoștință cel mai splendid care s'a ridicat vreodată soarelui. Și soarele revărsa din liniștita eternitate vieață pădurii și nouă, cari, umeziți de ploaie și ră-coarea nopții, ne rugam frumuseții lui în taină...

7 septembrie. — În timpul nopții, în sectorul nostru de pază, e liniște. La stînga și la dreapta noastră schimburi de focuri de patrule inamice. La ora 3 p.m. inamicul a tras focuri de artilerie în spre pădurea noastră și cimitir, din spre Turnișor (Kistorony), Vest-Sibiu; la orele 7 p.m., de asemeni, un foc viu între artileria noastră și cea inamică în spre satul Gușterița, Est-Sibiu, urmat și de focuri de infanterie. S'a continuat cu focuri tot mai rare, întreaga noapte. Soldații trimiși în patrule au adus mai multe încărcă-toare cu cartușe inamice, aflate în măștile de pe li-ziera de Sud a Sibiului:

Trecînd peste linia noastră de sentinele înaintate, patrulele au înaintat pîna în Sibiu, unde din cazărni au fost primite cu focuri vii.

Pădurea Jugendwald geme de lovituri; stejarii rete-zați cad cu zgomote innăbușite. Se observă că ina-micul dezorientat caută locul rezervelor noastre.

O noapte de veghe, ca multe dela plecare; ron-durile de ofițeri trec ca niște fantome pe liniile de sentinele, controlînd pe soldații noștri din măștile de pămînt și șanțuri. Telefonul de companie bizie ener-

vant sub cortul de fin. Știrile vin repezi și scurte. Niciodată timpul nu a fost prețuit mai mult.

Soldații, încinși cu centuroanele și cu ranițele stabile numai în curele, au devenit tăcuți ca în apropierea unui eveniment inevitabil. La început vorbăreți și fără prevedere, au devenit acum cuminți și tăcuți ca niște bătrâni cu experiența vieții.

8 septembrie.—Mi-au venit scrisori de-acasă; gândurile *mamei* au pătruns fierbinți pînă în singurătatea mea. Cîți nu vor fi cetit scrisoarea aceasta, fără să fi înduișat pe cineva. Cuvintele cele mai duioase rămîn reci pentru aceia cari nu pot pătrunde armonia lor lăuntrică. Muzica cuvintelor nu impresionează atunci cînd ele servesc ca un decor, cînd sufletul nu aleargă în interiorul lor, ca un fluid fierbinte dîndu-le culoarea sentimentului.

Mi-aduce un soldat o altă scrisoare. O mîină tot atît de scumpă ca a mamei îmi scrie :

„Vrei să știi ce facem? Ne ascultăm cu evlavie sufletele cari clocotesc cînd în lacrimi de grije, cînd în explozii de entuziasm și speranțe bune.

Singurătatea odăilor goale deseori se înfioară de caldele rugăciuni înălțate supremului Părinte, pentru izbîndă iubitei noastre oștiri și întoarcerea scumpilor noștri. Nu fii neliniștit pentru studiile întrerupte; să vii sănătos și plin de glorie; cu toții, poposind la ceasul cel mare, am lăsat uitării cărțile prăfuite prin colțuri“.

Scrisoarea a venit cu o lungă întîrziere. A mamei a fost mai nerăbdătoare. Mi-au adus însă azi o mîngiere necunoscută, dar și surîsul unei tristeți,

răscolindu-mi amintirile dulci din vremea de pace, cu reveriile sacre, sub lumina tihnită a biuroului și cu nevăzutele amăgiri ce mă împresurau în ungherul anonim și tăcut al odăiței de studiu.

Acolo închisă în singurătatea cărților și a ștampelor luminate de artă, a rămas lumea aceea tânără, încremenită pe soclurile iluziilor.

Ora 2³⁰ p. m. Lîngă drumul de care, ce duce la rezerva avantposturilor noastre, pe jumătate îngropat în masca de pămînt, unde fusese sentinelă, s'a găsit un soldat ungar mort. Picioarele, învelite numai în ciorapi, ieșeau afară din țărîna ca un gest parcă de protestare contra camarazilor lui de armă, cari s'au retras prea lași și înainte de a-l acoperi în odihna pămîntului. Șapca murdară și sfîșiată era aruncată la rădăcina stejarului și sacul de pesmeți cu pîinea uscată și aproape putrezită ieșea de sub brazdele cu iarbă uscată. Patru grăniceri i-au săpat alături o groapă. Lîngă groparii tăcuți am stat urmărindu-le mișcările. Nu era printre ei nici un Jorik cu filosofia deceptonată pe buze.

Lopețile se înfingeau în pămîntul tare și privirile erau ațintite numai asupra liniei ce-o indicasem pentru gropari. Tîrnăcoapele izbeau rupînd bucata de pămînt și, în urmă, topoarele tălau rădăcinile stejarului ce se prelungeau de-a-curmezișul groapei. Ațîta nepăsare m'a înfiorat; de mort uitaseră grănicerii mei; cînd groapa fu gata, începuseră caporalul:

„Acum cu toții pe lopeți să-l ridicăm odată“.

Brazdele de pămînt ce-i acopereau capul și brațele fură curățite cu lopata și mortul apărură în întregime în masca de pămînt unde stătuse de pază. Bocancii îi

erau furați, de asemenea arma. Privind înainte printre cei doi stejari, desigur a fost surprins de un șrapnel prin spate, fiindcă avea spatele și brațele zdrobite. Teasta crăpată de șrapnel era diformată, iar mâinile atârând în tendoane și în pinza hainelor. L-au așezat pe lopeți în groapa largă de alături; era zgîrcit în poziția de groază în care îl surprinsese proiectilul. Caporalul îl măsură o clipă și îndemnă scurt unui soldat dela lopată :

„Întinde-i picioarele, apucă-l bine, să doarmă de acum barem liniștit“.

Și soldatul, cu aceeași liniște de piatră cu care răscucise coada tîrnăcopului, cu cîteva clipe mai înainte, apucă picioarele întepenite și, apropiindu-le cu grijă, le întinse în largimea groapei. Adună urmele de brațe, le împreună pe pieptul rupt și ieși din groapă, șoptind mai mult:

- Acum să-i facem și o cruce.
- Ai lor au crucea plecată, răspunse un altul.
- Ai lor n'au cruce, întîmpină al treilea.
- Pentru orice mort este o cruce, încheie caporalul, cu o filosofie simplă și nepăsătoare.

Peste groapa infanteristului ungar, care a murit în masca lui de pămînt, cu ochii înainte, s'a stropit acid fenic; era vinul ce se vărsa pe oasele lui de soldat, rupte de gura neîmblînzită a tunului.

Aștepta cineva acasă pe tînarul soldat? Închis sub stratul de pămînt, era rupt vieții, și nimeni nu va mai avea dreptul să-i ceară ceva. Pentru aceeași idee, cu privirile către aceeași rază a izbîndei, a intrat el în ascunzătoarea eternă a pămîntului și cîți de-ai noștri, asemeni, nu dispar în cămarile morții inson-

dabile și tăcute, pentru ca din jertfa lor anonimă să păstreze Pătriei o pagină de istorie glorioasă.

Simțul de personalitate aci se topește în simțul de personalitate al masei ; cu cât se poate da masei unul și același suflet, una și aceeași voință, unul și același creier, cu atât sortii victoriei sînt mai asigurați.

Ritmul energetic al masei se ridică atunci în cadențe largi și izbește ca niște catapulte indestructibile ; în fața unei unități atît de ideale, inamicul se retrage lăsînd deschis în urmă pămîntul, tăcutul și bogatul pămînt, pentru care se aprinde pe altarele victoriei infinitatea jertfelor anonime...

9 septembrie. — Către seară, trecînd pe la posturile mici din pădure, am cercetat un castel de apă, ce se găsea în apropierea frumoaselor heleștee ; aci erau aruncate pe scările de piatră mai multe cărți de știință, voluminoase și scumpe. Erau mai multe tratate de anatomie și stampe murale, și mai puține cărți de literatură. Vreun student romantic se refugiase desigur să studieze natura, în mijlocul Naturii. Interiorul de studiu l-am găsit în apropiere, într'o mică vilă, unde biuroul era sfărîmat, iar cadrele erau luate în pripa plecării. Mă gîndesc la studentul german, care poate era un suflet pacinic, un idealist, retras în singurătate după liniște. Armonia interiorului acum era ruptă, și aci unde poate a gustat ore de melancolică reverie, descifrînd abstracțiunile științei, tunurile treceau în traectorii barbare. Strînsese poate carte lingă carte, cadră lingă cadră, pentru a-și crea un interior cu o lume a lui, cu orizonturile nemărginite, poetizate ; acum, în vârtejul lup-

tei, dorește din vre-un depărtat lazaret, biblioteca și masa pacinică de studiu.

Mi-am ales *Erlebnisse eines Knaben*, 1870-1871 (*Erzählung für die reife Jugend*), unde am găsit pagini de un lirism înduieșetor, scrise simplu pentru sufletele copiilor; n'am găsit însă pretutindeni marele adevăr istoric, pe care l-am învățat de mult în paginile istoriei lumii. Vibra pasiunea și egoismul de rasă, și în icoanele prinse în litografia elegantă erau scene de durere pentru *Franța* noastră latină. Am închis cartea cu desamăgire și-mi amintii fără să vreau de anii de studii petrecuți în copilărie într-o școală românească a Ardealului, unde nu-mi era îngăduit a învăța decît isprăvile lui Bela IV, Maria Teresa și Ștefan cel Sfint.

Într'un ungher împăenjenit și murdar era și un album de artă, cu stampe fixe și explicațiuni inteligente. Deschid la întâmplare; pagina 146, trei statui feminine cu vesminte în cute bogate, desmerdind cu gesturi moi porumbeii păcii și ai iubirii. Stampa se intitula *Freundinnen* și avea o explicație, această strofă din Anacreon :

O holdes, Täubchen künde,
 Von wo Dein rascher Flug,
 Woher der Hauch der Düfte,
 Wen Dich durch's Meer der Lüfte
 Dein Fittig sprühend trug ?

O altă stampă: Psyche culegînd nenufari pe marginea unui lac; alta simbolizînd liniștea Naturii: o femeie adormită pe marginea unei ape pe plante săl-

batice; două versuri din Goethe desăvârșind armonia stampeii :

Was bedächtig Natur sonst unter viele verteilt
 Gab sie mit reichlicher Hand alles der Einzigen, ihr.

Trei ciute, nemișcate, ascultă depărtarea și o nimfă cîntă pădurii dintr'un fluer păstoresc. Această „Wald-Idylle“, o ilustrează tot Anacreon :

Gliücklich bist Du, holde Nymphe,
 Die du in dem Grün des Waldes,
 Von geringem Trank begeistert,
 Singend wie ein König lebst,
 Dir gehöret eigen Alles
 Was Du auf den Fluren siehst,
 Vögel girren in den Zweigen
 Und das Wild kommt hergezogen,
 Lauscht den weichen süßen Tönen.
 Süßen Frühlingssüsser Bote,
 Ja, Dich lieben alle Musen,
 Gaben Dir die Silberstimme,
 Phoebus selber muss Dich lieben.

Stampe antice reprezentînd „Thebanerinnen“, în văluri lungi și cu sandale; nu lipsea nici fațada cu colonade a Partenonului și nici tripoduri aprinse cu miresme.

O noapte neagră și neliniștită; în sectorul nostru de pază cîteva patrule inamice au înaintat spre linia de sentinele și au fost respinse cu focuri repezi; în dreapta noastră însă neliniștea a fost neschimbată

până în zorii zilei. Pe la orele șapte, lovituri de tun din spre Suru-mare au trecut în traectorii îndrăsnete spre Turnișor și Gregori Berg. Peste dealuri, răzbind cu greu negura nopții, apăreau, la intervale de timp scurte, reflectoarele inamice și rachete luminoase, cari se încrucișau cu ale noastre din Selimbăr. Puncte de lumină albastră apăreau din loc în loc, pătrunzind în întunericul care curgea din pădurea noastră; șrapnelele alergau fluerind prin aerul umed și flacări scurte urmate de zgomote înăbușite apăreau și se stingeau în apropierea orașului. Din când în când piuituri repezi în spre cimitir, din lanțul de sentinele, continuau vieța în orașul morților. Din ceață, monumentele apăreau diforme, iar paraclisele înalte continuau convoiuri de vedenii de o parte și de alta a aleii. Urmăresc, acum, privind furia șrapnelelor și a rachetelor, pe sentinelele ascuase în măscile de pământ în liziera cimitirului. Nimic din erezurile romanticei copilării. Retras spre pădure, cimitirul e mai mult un oraș tăcut și pitoresc, cu alei albe și castani sălbatici. Pacinicii locuitori ai fermelor au lăsat în fugă haine și mobile felurite printre monumente și în cavouri. Ca un simbol au căutat refugiu de liniște aproape de morți.

O ploaie mărunță și încetată a început să izbească porumburile uscate și să cînte, înăbușit, în pădurea noastră. Ne-am retras în cortul de pînă și în monotonia umedă a pădurii ne-am dat odihnei. Lovituri tot mai rare și mai înăbușite se auzeau izbind Gregori Berg; ploaia care cădea tot mai insinuantă începu a ciocăni, ca niște degete uscate, pînza cortului și am simțit stropi fini și reci izbindu-mi fața.

Mi-am strîns pe lingă mine, paiele ce nu se umeziseră încă și mi-am tras peste față pătura săsească, luată din Racovița.

Am adormit și în vis simțeam pe aproape fluieratul surd al obuzelor inamice, ca o unică mîngiere ce-mi trimetea Dumnezeuul meu, în noaptea aceasta neuitată...

10 septembrie. — Lingă niște barăci, la marginea pădurii, noi și trupa schimbată din avantposturi ne uscăm la soare; un vînt dușmănos vine din spre Sibiu și ne împiedecă a auzi în apropierea noastră. Pe iarba decolorată de brumă soldații își întind mantalele din cari ies aburi; au sosit și bucătăriile cu hrană și gradații împărțesc ordine pentru solemna ceremonie...

Dela garda mare no. 2, un caporal a adus un crucifix aurit, găsit într'o casă părăsită pe cîmpul dintre Șelimbăr și Sibiu. Un Cristos de marmoră albă, încremenit, în gestul divin al suferinții și iertării, aplecat sub crucea de spini, atîrnă de piroane sub tabla biblică I. N. R. I.

Sub cruce, într'o cutie de lemn, cîntă mecanic o orgă miniatURALă. Am întors cheia ruginită și orga nevăzută începu să risipească o melodie tristă, cu note rare și base; un *Ave Maria*, ca din bolți depărtate, răsună în vîntul care ne tortura și armonia era pentru sufletul meu un imn de reculegere.

Simțeam odihna în inima strînsă de dorinți, și cum ascultam nemișcat în soarele dimineții melodia mistică ce ieșea din pieptul de lemn al orgei, am crezut o clipă că ascult îngenunchiat pe lespezile unui

templu un *De profundis* mîntuitor și saeru. Noaptea umedă îmi dispăra atunci din amintire și parcă ființa mea respira liniștea, într'o lume de bucurie, unde n'a răsănit niciodată suspinul și deșertăciunea. În mijlocul naturii, ascultam sufletul meu năzuind către o vieață de liniște, și parcă, respirînd soarele fierbinte în răcoarea dulce a vîntului de munte, în ființa mea pătrundea din fiorii neînțeleși ai eternității. Necunoscutul, care mă chinase în atîtea nopți, în fața atacului aducător de moarte, acum se deslega ca o taină de lumină, și uitînd moartea care alerga în traectoriile obuzelor deasupra mea, trăeam în lumea mea ideală, ascultînd melodia mecanică ce curgea din orgă...

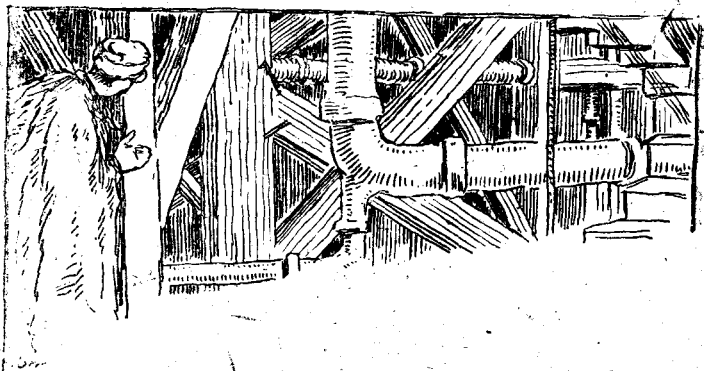
Un curier aduce vestea că regimentele 186, 188 bavareze s'au retras spre Sibiu, după lupta din ajun avută cu trupele noastre la Orlat; aceasta era pentru avantposturile noastre o surpriză neplăcută, și cînd începură a se împărți ordinele în vederea unei vegheri de noapte, am reintrat în realitatea aspră a războiului, adevărata lume unde existam și unde orga și psalmii sufletului meu nu puteau intra nici ca un decor de trecătoare poezie...

Tranșeele cu șanțurile blindate cu grinzi de stejar fură controlate; se așeză o mitralieră în poziție spre a bate un aeroplan german, care își plimba crucile negre pe aripi, deasupra noastră; și vieața trupei se înodă mecanică și neobosită, într'o tăcere sacră de biserică. Priveam mișcările repezi ale soldaților și mă sileam să trăesc și eu viața din jurul meu, ce eram în mijlocul acestei mase purtătoare de moarte un fragment infinit de mic care trebuia să intre în ace-

eași structură, să tresară la aceleași bucurii și să se piardă tot atât de anonim în umbra drapelului sacru... Abstracțiunile și frumoasele neliniști cari azi mă izolează de lumea înconjurătoare, mâine vor înceta și sub ploaia de fier ce va curge din mitralierele inamice voi fi același „obiectiv de o clipă“, ca toată trupă aceasta încordată de tinerete și mărită parcă în ochii mei, în cadrul liniștii și nepăsării în care se mișcă.

Lumina curge în valuri tot mai încetate peste munți, atmosfera de singurătate pătrunde prin turburările înalte și legănate de adierea inserării. Aștept noaptea.

A curs bruma groasă și uscată; sub foile de cort soldații se strîngeau amorțiți, și luna rece, trecînd peste virfurile desfrunzite, le trimetea o mîngiere divină. Focuri de patrulare pocnesc în răstimpuri, și sentinelele noastre ascunse în măști țintuesc în tăcere depărtarea neagră.

11 septembrie. — Zorii zilei au răsărit limpezi, aducând noi speranțe odată cu lumina fierbinte a soarelui. Salve.vii de artilerie bat Gregori Berg, dinspre Keresztenyszyget. Pocnituri scurte se aud după ce flacări apar în desişurile negre. Dealul pare o mare de foc; în şanţuri infanterştii noştri aşteaptă cu linişte moartea, păzind poziţiunea înaltă la dreapta Sibiului. Spre seară am plecat cu o patrulă să cercetez clădirile din împrejurimile lacului. Un ordin al diviziei spunea ca să se cerceteze lacul din pădure, unde după informaţii, probabil culesă dela vreun prizonier, exista un bordei ascuns în pământ. Am intrat în castelul de apă de lângă uzina de electricitate; am trecut cu linişte prin bolţile reci de piatră, pe care se înalţă motoarele cu vine groase; prin ţevi de oţel se aude gîlgiind apa, răbufnind în dosul clădirii şi ameninţînd-o cu inundaţia. Pe scări subţiri de oţel, am urcat în podul susţinut de piloţi de piatră, unde în bazine de ciment acoperite de plăci de oţel apa se împărţea printr'o infinitate de artere. Printre pîn-

jenişul de curelării rupte și încurcate, am trecut în adâncimile susținute cu grinzi de oțel și cu postamente de ciment.

Pretutinden o impresie de gol și de ocnă; am simțit o rece cutremurare atingând bolțile umede și privind giganticele mașinării acum moarte în nemîșcarea lor. Apa care colcăea în artere aducea din profunzimi zgomote surde și parcă întreg castelul de apă era un cap răpus, din care mai curgeau cele din urmă efluvii ale vieții. Am trecut în vila vopsită în culorile naționale maghiare, în ghetăriile adînci și întunecoase, în grajdurile și șoproanele părăsite, în micile vile izolate în poezia singurătății și în moara neobosită din marginea Sibiului. Aci, am trecut pe acoperișurile înverzite de umezeală și așa fi vrut să trec și pe sub roțile îngropate în apă moartă; părăsirea se întindea aci cu monotonia unei tristeți neînsuflețite și pietrile oprite și scocurile înfipte în apă care nu mai tremura mi-au întregit impresia singurătății și a uitării. Am trecut în urmă de-a-lungul celor trei heleștee, pe digurile de iarbă, și am ajuns la „Casa Pădurii“, ascunsă în liniștea cetinilor. Aci, pe sub zidurile sparte, au răsunat tîrnăcoapele surd, am deschis conductele și nimic nu a rămas unde privirile noastre să nu fi trecut, scormonind pămîntul. Nicăeri nu s'a găsit bordeiul de pămînt, și cînd înserarea coborîse rece am lăsat lacurile culcate în singurătatea lor și am străbătut Jugendwald, ascultînd frunzele ce se legănau armonios în tăcere și sufletul meu, care ar fi vrut să cînte chiar sub traectoriile neînduplecate ale morții...

12 septembrie. — Un ordin al diviziei ne-a lărgit sectorul de pază. Avantposturile noastre se sprijină acum la stînga pe Dreispitzenwald, iar la dreapta sub Türkenhügel. Întreg Sibiul și Kistorony se află în fața noastră. Efectivul rămînînd același, paza e cu mult mai anevoioasă. Soldații sînt oboșiți și ofițerii asemenea, de continua neliniște și încordare. De cincisprezece zile, sîntem în linia întîia și toți dorim în inimile noastre o zi de repaos. Lacurile din pădure, cu peștele atît de dulce, intră acum în sectorul nostru; asemenea aleele și parcul cu toată pădurea de brad plantată pînă spre Poplaca. Pe întregă lizieră a pădurii se întind șanțurile noastre blindate: la intervale garduri cu sîrme și abatise.

Înainte șanțurilor în plin cîmp măscile sentinelelor îndoite. Din spre Turculeț pleacă două virtoape adînci pe unde se strecoară patrurile inamice. Se apropie pînă la 600 metri de sentinelele noastre și cînd sînt încolțite cu focuri se retrag victorioși. Semnalele lor sînt niște mici clopoței, cu cari capul patru-lei îi adună și le vestește retragerea. La poarta orfelinatului au o sentinelă și în turnurile orașului posturi de observație. Noaptea, paza e foarte grea, ținîndu-ne în încordare continuă pe toți; ziua retragem sentinelele în șanțurile din marginea pădurii și trimetem pretutindeni patrurile tari și dese. Am străbătut întreg sectorul avantposturilor și am întocmit schița lucrărilor de apărare pentru brigada sub a cărei comandă ne aflăm acum. Prin pădurea de brazi la mici distanțe am dat peste gropile făcute de obuzele-mină și în genere de artileria inamică. În apropierea unei pozițiuni de artilerie de a noastră o groa-

pă cu diametrul de aproape 3⁵⁰ m. Pământul e ars și înnegrit de fum. În altă parte, stejarii destul de groși pătrunși de obuze; coama pădurii spre rezerva avantposturilor e secerată. Pahare de șrapnele de diferite mărimi și calibre, fie aproape îngropate, fie la suprafață, sînt pretutindeni.

La ora 1 am plecat la Șelimbăr, pentru raportul brigăzii. E un sat în întregime sășesc. Acum 16 zile, am intrat victorioși între zidurile lui și locuitorii ne-au arătat perversitate și viclenie. Atunci am bombardat și am incendiat orașul. Azi ruinele vorbesc despre orele de agonie ale istoricului oraș. Clădirile sînt pătrunse de obuzele noastre, turnul bisericii aplecat, iar trupul templului sășesc rănit și aprins în multe locuri. Tradiționalul ceasornic a încremenit în cadrul lui de doliu. Peste case un păenjenis de sîrme telegrafice și electrice încurcate de obuze. Pe ulițele pustii am întilnit o bătrînă Sasă, abia ducîndu-și neputința, și cîțiva Romîni veniți din satul Moh. Tristețea orașului impresionează prin liniștea în care e cufundat.

Privesc prin porțile înalte cari, date pe spate, deschid goluri largi. Obloanele sînt sfărîmate peste ochii deschiși ai ferestrelor. Pe frontoanele crăpate de timp și obuze, versete din Biblie ca la Tălmaci. E în obiceiul Sașilor de a scrie pe frontonul caselor cugătări culese din filosofia simplă a poporului. Pe frontonul ruinat al unei case abia pătui descifra :

Es sind viele die mich hassen,
Und müssen mich doch leben lassen,
Und doch mehrere die mich neiden,
Und sie müssen mich doch leiden.

Ora 11³⁰ noaptea, într'un bordei săpat în pământ seriu la o lampă aproape oarbă. Camarazii mei, trudiți, dorm pe un strat de paie, încălziți de visele gloriei. O noapte de neliniște. Din spre Vizakna și Rosia artileria inamică bate încrucișat Gregori Berg, ocupat de trupele noastre. A început tirul dela orele 6³⁰ prin salve vii și acum izbesc neconținut cu mici intermitențe. În aceste intervale de timp, rachete luminoase colorate în albastru, roșu și alb, apar ca linii de demarcare, desigur pentru infanteria lor care încearcă a ocupa dealul, ori pentru a indica direcția de bățut.

Luceafărul de seară, aprins neobișnuit, cu o lumină rece și liniștită, arde deasupra dealului pârînd un semnal aprins în vreun turn sășesc. Pe șoselele de piatră din spre Cislădia și Sadu—ocupate de noi—se aud zgomote de atelagii; poate unități din artileria noastră se îngrămădesc spre Șelimbăr pentru a răspunde tirului inamic atît de viu. Am ieșit la marginea pădurii de unde puteam vedea la 4 km. duelul de artilerie. Focurile se încrucișau pe linii luminoase, izbind înăbușit creasta dealului; loviturile înaintau secerat, bătînd pădurea pe zone întinse; obuze rătăcite se spărgeau deasupra satului Bungard și chiar pe liziera satului Șelimbăr. Azi va trebui să mă duc din nou la Șelimbăr, la raportul brigăzii. Acum batalionul nostru a trecut sub ordinele directe ale brigăzii combinate din Șelimbăr. Drumul trece peste cîmp prin dreptul lui **Türkenhügel** pînă în apropierea satului, unde intră într'o pădure deasă cu plantații. Șoseaua care pleacă din drumul țării (șoseaua Sibiu-Cislădia) e baricadată, și drumul meu e poteca ce taie cîmpul de-a-lungul rîulețului Schewiss. Ora 12.

Duelul de artilerie a încetat, rar de mai răspunde în-năbușit în văile Sibiului un obuz rătăcit. Noaptea e fără lună și depărtările oarbe sînt abia străbătute cu reflectoare. Reintru în vizuina noastră, trecînd pe lingă rîndurile de soldați adormiți. Nemișcați în foile albe de cort par statui răsturnate de pe socluri; respirația lor liniștită se aude pînă departe. Cîte iluziuni duiose nu circulă în aceste vieți adormite! Privind aceste energii anonime, ce se odihnesc în liniștea iluzorie a nopții, mă întreb în rugăciune: de ce nu răsare mai curînd lumina victoriei?

13 septembrie. — La orele 6³⁰ au început tot mai viu salvele de artilerie să bată Gregori Berg. A răspuns artileria noastră din spre Hermány și duelul a durat aproape patru ore. Din informații, trupa noastră s'a retras din șanțurile ce le ocupa pe deal spre liziera Șelimbărului, iar artileria noastră bate pe zone întregi creastă, pentru a preîntîmpina vreun atac de infanterie inamic. Firul telefonic legat cu 44 infanterie funcționează încă, și în sectorul de pază din dreapta e încă liniste. În sectorul din stînga, însă, artileria inamică neliniștește întreg frontul de pază. Singurătatea lacurilor e turburată acum de proiectile dese cari se sparg în apă, răspîndind snopuri largi de fier pînă lingă șanțurile blindate ale artileriei noastre. Drumurile din pădurea noastră sînt viu bătute și căruțele de hrană ce se aflau la trupele dinainte abia au scăpat neizbite. Din informații, ieri a intrat în Sibiu un convoi de aproximativ 30 căre, ce păreau a fi atelagii de artilerie și chesoane de muniții. De asemenea, venind din spre Vizakna, s'au văzut dintr'un

punct de observație al nostru două escadroane de husari. Ne așteptăm dintr'un moment în altul la un atac hotărîtor.

Artileria inamică, bate acum sub diferite traectorii, unele scurte bătînd pădurea noastră și altele lungi și în salve vii, bătînd Poplaca.

De o oră au început obuze-mină și au aprins Poplaca. Se vede cum arde după fumul gros ce se ridică peste pădure. Proectilele se sparg pe dealul Obreja și pădurea Cioara. Înțelegem că inamicul intenționează a incendia și Rășinarii ce se află la cîtiva kilometri de Poplaca. Desigur inamicul a fost informat de îngrămădirea gurilor noastre de foc în această direcție, pentrucă, repet și voi mai scrie despre aceasta, locuitorii sași, unguri și chiar romîni, ni s'au arătat ostili; n'a fost localitate ocupată unde să nu fi găsit spioni și trădători printre localnici.

Astă noapte chiar aproape un pluton al nostru l-am culcat pe creasta dinapoia noastră spre Cisnădia, unde cu o seară mai înainte s'au văzut semnalizări cu lumini aprinse.

Pînă la ora aceasta, 11¹⁵, Rășinarii nu a putut fi incendiat; tirul de artilerie pare chiar a se fi mai rărit. Scriu avînd ca masă ieslea unde sînt caii chesoanelor cu muniții, și unde am venit să aduc ordine și să adăpostesc întreg trenul de aeroplanele înarmate cu bombe, ce neliniștesc toată dimineța văzduhul. M'am întors dela trenul de luptă unde am adăpostit chesoanele. La baraca de lîngă șanțurile blindate, unde aveam ambulanța noastră și gospodărie, am cerut soldatului meu de mîncare, și cînd Florea îmi aducea în ușa barăcii o iarfurie cu supă turbure, un obuz

căzu la patru pași de baracă, împrăștiind un snop de gloanțe spre baraca noastră. Pocnetul obuzului a fost urmat de o pîriitură scurtă în grinzile putrede ale bărcii, bucăți de scînduri zburară pe lângă mine. Am avut o clipă senzația morții. Pămîntul dispăru dinaintea-mi și nemișcat am rămas așteptînd efectul întreg. Cînd am privit afară camarazii mei cu bucătării și ordonanțe erau în porumbiștile din apropiere. Mi se părea ciudat că n'aud nici un țipăt; se lăsase peste baracă și în jurul meu tăcerea rece a morții. Și atunci cînd mi-am dat seama că sînt întreg și nici o durere nu mă chinua, îmi părea rău că eu singur rămăsesem cu vieață... Veselia se restabili în jurul bărcii curînd, și doi din camarazi își continuară partida de table ce o întreruseră o clipă. Am recunoscut că obuzul se înfipsea în pămînt și că, multămită faptului că fusese percutant, snopul de gloanțe se împrăștiase pe raze restrînse. Acesta a fost semnalul. Începu în urmă o ploaie de obuze cari bătură în lung cîta de pămînt sub care se găseau tranșeele noastre blindate. Aerul tremura de vîjieturile proiectilelor cari alergau inconștiente pe traectoriile lor de moarte.

Porumbiștile, grajdurile și șoseaua Sibiu-Cisnădia fură lovite la intervale scurte dē timp. Dela dealul Bucata și Grigori Berg și pînă dincolo de Rășinari răsunau văile, și pădurile ce acopereau în potcoavă crestele ocupate de trupele noastre conduceau ecourile pînă spre Cisnădia. Era atîta vîlmășag și atîta fum că Rășinariii nu se mai vedea; și noi înșine nu mai puteam distinge dacă bat tunurile noastre ori cele vrăjmașe. Am legat unitățile noastre pe po-

zițiile înaintate, am întărit posturile din centrul pădurii de lângă moară și cele din spre cimitir, și așezând mitralierele la șoseaua Sibiului, cu trupa în șanțuri, așteptam pe inamic. Svonuri felurite veneau pînă la noi. M'am urcat pe vîrfurile unei barăci dinaintea șanțului de trăgători și am binoclat liziera Sibiului. Se putea bine urmări mișcări de trupe spre cimitir, pe bulevardul ce merge paralel cu șoseaua Sibiu-Rășinari și focurile proiectilelor ce se spargeau pe coasta din spre Gușterița și Bungard a înălțimii Gregori Berg.

La ora 3³⁰, trupe austro-germane, în forță de aproximativ un regiment, atacă de front sectorul nostru de pază din stînga și asemenea batalionul 2 Vilcea, aflat la aripa noastră stîngă în avantposturi.

Atacul a fost precedat de un foc violent de artilerie din partea inamicului și a continuat tot astfel și în cursul luptei, bătînd sub diferite traectorii din spre Kereszténysziget tranșeele noastre din liziera pădurii Jugendwald spre Sibiu, precum și întreaga pădure căutînd a dezorganiza trupele noastre. Lupta a continuat trei ore incontinuu. Inamicul a reușit să pătrundă peste Dreispitzenwald și să scoată din poziție batalionul din 2 Vilcea, aflat la stînga noastră, urmărindu-l chiar spre Rășinari. O companie a noastră e trimisă în ajutor, cu misiunea de a face legătura la stînga cu compania din avantposturi ce se afla pe poziție și de a interveni atacînd de flanc pe inamic. Compania sosește la timp și izbind cu vioiciune coasta stîngă a inamicului îl obligă a se retrage în dezordine spre Dreispitzenwald. La adăpostul pădurii însă trupele inamice s'au refăcut și au reluat atacul,

însă a fost respins și ținut în porumbiștea din stînga pădurii Dreispitzenwald și pe liziera acestei păduri.

Către seară focurile s'au potolit și noaptea întreagă dungă luminoasă de rachete și schimburi de focuri între patrule s'au continuat pînă în zorii zilei.

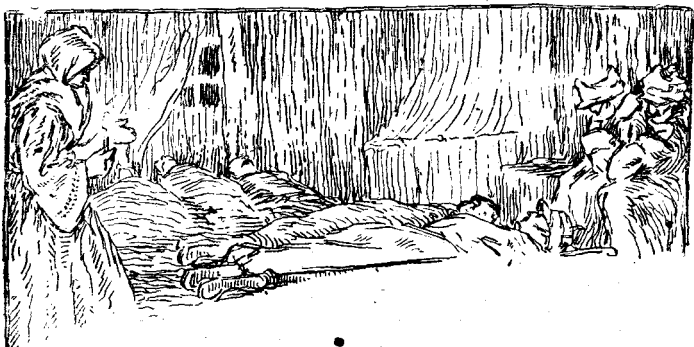
14 septembrie; ora 6 dimineața. — Inamicul a încercat un nou atac pe vâlceaua dintre Dreispitzenwald și Poplaca, intenționînd a ajunge spre Rășinari; după o luptă vie, au fost respinși din nou, cu toate salvele de artilerie ce clocoteau în pădurea Jugendwald unde luptau trupele noastre.

Lupta a continuat pînă la orele 9, cînd tirul artileriei inamice a schimbat direcția spre Selimbăr. Trupele noastre au stabilit legătura între ele și au reocupat vechile poziții, păstrîndu-le cu îndîrjire. Au început a veni unul cîte unul soldații răniți mai ușor — mai toți la mîna stîngă —, către postul de prim ajutor; o brancardă scoate chiar acum sub focurile de artilerie inamice, din pădure, pe un soldat cu piciorul rupt de un obuz. Obrazul lui e în culoarea pămîntului și ochii par albi sub stăpînirea durerii și a spaimei. Am oprit brancarda și l-am mîngîiat pe fruntea rece și sudată :

„Fii fără grije, camarade, cu d'alde tine nu vor intra cîinii de Unguri în pădurea aia care acum e păzită d'ai noștri“.

Am reintrat în șanțul blindat, așteptînd cu resemnare desfășurarea întîmplărilor. Se auzea bizîitul monoton al telefonului de campanie. Cu o oră mai înainte ni se anunțase că o companie din alt regiment

vine să formeze rezerva noastră, noi avînd toate elementele trimese în linia I-ii, din cauza frontului de pază prea întins. Avantposturile batalionului nostru se întindeau pe șapte kilometri, începînd din marginea pădurii Dreispitzenwald și pînă la pădurea Schuppich, și aveam în fața noastră la 500-600 metri Sibiul, cu turnurile de observație, cu cazărmile și ascunzătorile lui de piatră, iar în sectorul nostru de pază, pe un front de 3 km., pădurea Jugendwald, în fața Cristianului și Turnișorului. Compania ne sosi. Era comandată de fostul meu profesor de liceu Cuțui.

16 septembrie; ora 4 a. m. — Sebeșul mic. — Un elev medic se aplecă și-mi spuse încet: „Puteți găsi o brancardă de odihnă în casa aceea“. Și-mi arătă o casă înaltă, cu ferestrele luminate, la o mică depărtare. Am trecut puntea de scinduri peste o gîrlă ce trecea pe lângă mine, și am împins ușa. Un miros închis de sînge și iodoform plutea în casă. Era o căldură provenită din respirații bolnave și neaerisire. Doi soldați — ordonante — plîși și pierduți, ca două statui ale devotamentului, ședeau la căpătiul unor brancarde, acoperite cu cearșafuri albe și sub care doi ofițeri răniți abia mai respirau. În alte trei brancarde dormeau trei capete transfigurate de durere și fără nimeni la căpătii, iar într'un colț niște paie și două brancarde goale. O femeie trecută și plînsă intră cu o luminare aprinsă, aducînd o cană cu lapte. Intrarea ei deșteptă pe unul din răniți. De sub cearșaful alb apărură un cap pleșuv și stors ca o lămîie. Chinurile îi întipăriseră o imobilitate statuară în liniile feței și gura se deslipi cu greutate cînd întrebă :

„Ce se aude, Ioane?“

Soldatul se aplecă îngenunchind lângă brancardă și-i șopti :

„Se aude că se retrag ai-noștri“.

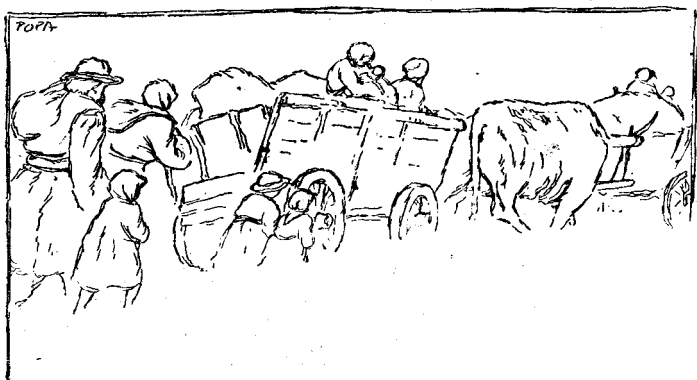
Statuia în care vieța se părea stinsă, tresări deodată, în orbitele-vinețe se aprinse două lumini negre și ridicându-se într'o mână, strigă pe femeia, care cu paharul de lapte în mână se apropiase.

„Ascultă femeie. Adu pe bărbatul tău să ajute soldatului și amîndoi să mă ducă pe potecă peste munte. Eu sînt om cinstiț, plătesc oricît. Adu-l să plecăm în noapte, acum“.

Și femeia ieși în plîsete. O lumină plutea peste cadavrul cu picioarele amîndouă rupte de obuze, era lumina vieții, care se aprindea undeva departe pentru sărmanul căpitan. În țara dulce și păzită de zidurile înalte ale munților, era cineva care îl aștepta să vie acoperit de glorie. Poate mînuțe mici se deschideau cu duioșie în necunoscutul depărtării, chemîndu-l în gesturile mute ale iubirii. Setea de viață a muribundului m'a înfiorat, un sanitar îmi legă mîna ruptă de o schiă și ca alungat de o viziune a morții, am trecut în sala întunecoasă, plină de gemete și apoi în ulița sgomotoasă.

Grupuri, grupuri de civili și soldați vorbeau în șoaptă. Unul aduse vestea că tunurile dușmane au rupt podul de lemn lucrat de grăniceri la Brad și un murmur de spaimă trecu de-a-lungul uliței. Podul era singura legătură cu trupa din Tălmaci și care ducea la mănunchiul de drumuri spre Boița și defileul țării¹.

1. [La atacul vijelios, din de după amiaza zilei de 15 sept. 1916, o schișe de obuz îi străpunse palma dreaptă, împiedicîndu-i de a mai putea scrie „Însemnările”, pînă la 22 sept. 1916].

22 septembrie. Greblești; ora 11 a. m. — S'au strîns rămășițele din batalionul 1. și 3, lângă podul de fier de peste Boia. Din lipsă de ofițeri, adjutanții au trecut la front; mi s'a dat comanda plotonului 3 din compania a 2-a. Colonelul a trecut în revistă trupa și a ordonat punerea gradelor celor propuși de comandanți, în urma luptelor din Ardeal. După o noapte liniștită de odihnă, trupa pare mai înviorată. Se fac situații de efecte ce trebuiesc înlocuite, se împart cîte 42 încărcătoare de soldat, adică cîte 210 gloanțe. Așteptăm dintr'un moment într'altul plecarea în vre-o direcție oarecare. Un medic maior aduce dimineața vestea că Germanii s'au suit pe muntele Bulzu și au trimis patrula spre Valea lui Frate. O mitralieră toacă sunete înăbușite undeva departe în munți; simt cum efluvii de revoltă mă înăbușe. Pămîntul pe care stau ași vrea să se aprindă și să ardă pe acei cari neliniștesc hotarele țării mele. De ce nu se prăbușesc munții, să-i înghită în genune, ca în niște morminte ale singurătății? Munții noștri călcați de niște vrăj-

mași ce luptă prin viclenie; parcă natura întreagă a murit sub privirile apropiate ale iernii. Ce se petrece acum în inimile acelor ce au stăpînit pînă eri pădurile și livezile, amăgiți de glorie? Am văzut acum pe sătenii pacinici ai sateilor de munte plecînd cu întreg avutul într'un car, spre satele depărtate dinăuntrul țării. Vremuri de neuitată băjenie... Inima mi s'a strîns atunci și în ochii mei lacrămile erau săgeți de ură și revoltă. Soldații acestei țări sînt aici. Ei nu vor lăsa satele liniștite cu bătrînești gospodării să fie arse și prădate de străini. Către acești soldați, cari în clipa asta se contopesc în unul singur, îmi ascund toată nădejdea. Dumnezeu nostru, care va arăta drumul alb al victoriei, va ocroti pe acest soldat, cu scutul bunătății lui.

Mi-am luat în primire plotonul, cincizeci de soldați tocmai. I-am aliniat și le-am vorbit într'o grădină, unde era bivuacul. Încerci un sentiment deosebit, vorbind soldaților. Nu e masa obicinuită care se entuziasmează cu ușurință la muzica vorbelor; e marea imensă care tresare în tăcerea ei nesfîrșită, care se mișcă greoi, dar ritmic, cu efluvii impetuoase. Soldații ascultă ca un element înainte de desfășurare; sînt atîtea energii ce trebuiesc învinse una cîte una și contopite în urmă într'una singură. Cînd între sufletul tău și sufletul acestei magnifice energii poți stabili linia simplă a sentimentului, cuvîntul cel mai simplu se colorează și fără meșteșug poți stăpîni sute de inimi. Le-am vorbit despre desertare, părăsirea liniei de luptă, viclenia și slăbiciunea inamicilor noștri, în sfîrșit despre mitraliere, tirul artileriei, rachetele luminoase. Soldații mă pri-

veau cu iubire. Simțeam că dogoresc luminile aprinse în ochii lor vii. O clipă am tăcut, simțind eu insumi o durere adâncă în inimă.

Un obuz inamic se sparse pe dealul din fața mea. Nori albi de fum se ridicară șerpuiind cu insolentă deasupra pădurii. Parcă o mină țesu înainte-mi un vâl de întuneric. Mă durea creștetul; plumbul dușman mușcase din pământul atât de scump mie, ră-nise creasta liniștită a muntelui, acolo pe unde cu un an înainte, în mijlocul răcoroaselor singurătăți, admiram satele mici de munte, strinse între brațele dealurilor. Le-am spus către sfârșit soldaților: „Fiecare vă gândiți cu grije la voi, ori poate la cei rămași acasă, fiindcă moartea aleargă ca un fulger pe cîmpia de luptă. Fiți fără teamă. Lângă mine a căzut, la Cornățel, Tudose și Grigore și Dincă; i-am văzut cum au izbit pământul și-au adormit fără țipăt. Au căzut ca trunchiuri despicate de fulger, cu răsunete adânci, și eu n'am căzut. Piuiturile gloanțelor au flue-rat pe lângă mine amenințările morții, și eu am trecut tăcut și supus sortii ca orișicare. Așa a fost la Dol-mány, așa la Bungard. Glonțul de va fi să ne ajungă, vine rătăcit și se înfige în carnea noastră; fiecăruia îi e măsurată vieața, să ne ascultăm inima și în tăcere și fără lacrimi să ne așteptăm cu bucurie moartea“.

Teoria fatalismului mi se păru atunci cea mai potrivită pentru sufletele soldaților slăbite de atâtea încercări. Mi se păru totuși că n'am pătruns pînă în inima lor. Nu vedeam acea tresărire generală ce se poate urmări ușor în sufletul maselor: delirul sacru ce pregătește și pe cei mai slabi pentru nebănuite sacrificii.

Pe șoseaua zgomotoasă a satului treceau șiruri de care : avutul țăranilor din Ciinenii de Vilcea și Argeș. În urmă, femei cu copii mici în brațe, minînd după urmă un cal ori vre-o junincă. Era un peisagiu al durerii mute. Ochii lor exprimau neîncrederea aceea tăcută care doare ca un sunet pornit dintr'o coardă minoră, atinsă de un maestru. Și atunci într'un elan neînțeles le-am spus încă :

„Priviți satele noastre cum le părăsesc răzeșii. Au trecut vrăjmașii peste hotarele noastre. Părinții ne-au lăsat un pămînt pe care noi îl pierdem. Voi, soldați, nu-l veți lăsa pradă lor. Veți reteza peste ei trunchiuri și-i veți alunga cu bucăți de stînci“.

Parcă în sufletele lor trecuse adierea unui vînt tînăr de primăvară; piepturile se ridicau într'un ritm mîndru și privirile tuturor ardeau aprinse de soarele ce murea. M'am despărțit de soldații mei, cu credința că am în ei cîncizeci de voințe neînvînse. S'au făcut în urmă tablourile de efectele ce trebuiau completate; de asemenea situații de morți, dispăruți și răniți. Trupa se culcă în cantonamentul de alarmă, în liniștea ce curgea peste satul de munte, care poate mine va deveni un punct de lumină, în istoria patriei mele....

Patrula au cutreerat șoseaua și ulițele satului, asigurînd tihna convoiurilor și a trupelor, ce ca și noi, așteptau ordine noi de plecare la luptă.

23 septembrie. Greblești. — O noapte de insomnii. Viziuni eroice au plutit peste mine, ca mîngîierile dulci ale iubitei. Am văzut în visul ce curgea dulce pe soldatul tăcut înaintînd prin coclaurile adînci ale munților și curățîndu-i de vrăjmași. Baionetele stră-

luceau sub lună și se înfigeau neînduplecate. Văile răsunau de nechezul limpede al cailor și parcă armonia unor lupte ideale fremăta peste coamele înzăpezite ale munților. Noaptea întregă au mugit stîncile rănite de șrapnele. Mitralierele zgomotoase au amuțit peste văi, ca niște cucuvăi rătăcite, și pe șoselele albe convoiurile s'au retras parcă umilite spre inima țării. Satul, ieri plin de trupe, azi, era gol ca un cuib părăsit. În sufletul fiecăruia e o așteptare tragică. Eu însumi aștept pe cineva care nu mai vine și inima mi se strînge de atîtea dureroase neliniști. Lîngă soldați mă simt parcă mai la adăpost. Cincizeci de suflete cari vor porni cu mine în curînd spre moarte. Mi-am chemat „ține-calul“. Soldatul m'a privit cu nedumerirea filosofică a săteanului tăcut... I-am spus în cîteva cuvinte :

„De azi voi comanda plotonul unui camarad mort de curînd. Voi merge lîngă soldați și de aceea ia pe Daia și îngrijește-o ca pe ce ai mai scump. Atît mi-a rămas din Ardeal. De voi muri, vei duce în dar calul fratelui meu, ofițer în artilerie. Aici ai adresa“. Așa m'am despărțit de Daia. Cine o va stăpîni mîine?..

Ora 10. Trupa e strînsă lîngă piramide. Așteptăm ordinele diviziei. În satul golit de trupe plutește o neliniște dureroasă. Și în satul acesta, în vremuri de pace, am învățat să cunosc frumusețea munților și a sacrei vieți patriarhale. Atunci 3500 suflete doreau Ardealul și cutreerău cîntînd cărările munților, tăind drumuri pentru convoiuri în stîncile Coților; atunci nimeni nu turbura liniștea mîndră din inimile lor.

Azi, au rămas 1500, cu suflete ostenite și acoperite de tristețe; 2000 de moriminte numai din acest mănunchi s'au deschis pentru Țară. Mîine vor curge lacrimi peste gura lor umedă și o mîină pioasă—cine știe! — va zgîria pergamentul istoriei anului acesta de dezastru și glorie.

Ora 12. Am trecut prin infirmerie să-mi văd soldații bolnavi. Școala satului e spital acum. Odăile albe, cari răsunau altădată de cîntece și rugăciuni, azi tresar de suspinele celor schilavi. Curtea era plină de nenorocite cari aștepau cuvîntul medicilor. Pe brațe treceau din cînd în cînd răniții din ultimele lupte. Camarazii lor îi priveau cu milă și cu o ușoară înfiorare. Durerea celor schilozi se resfrînge în efluvii neliniștite în inimile lor; fiecare se gîndea poate la ce-i va aduce lui ziua de mîine. Soldații zgomotoși de altădată treceau acum tăcuți unul pe lingă altul; se priveau parcă străini, atît erau de cufundați în tristeța sufetelor lor. În suferință, inima ți se închide și o lume a lui își creează fiecare, o lume mai egoistă, însă cu un fond mai uman. E un egoism îngăduit de orice lege, care izvorăște din setea divină și neînvinsă de viață.

24 septembrie. — Zi de odihnă. Lumina albă a dimineții m'a găsit încă adormit pe scîndurile acoperite cu fin — din casa săracă a babei Ilinca. Mi s'a părut la deșteptare că am adormit în odaia mea liniștită de acasă și între cărțile mele. Tăcerea din jurul meu o păzea bătrîna, care se înduioșase de somnul meu. Pe prag, în pridvorul de-afară, nu lasă pe nimeni să intre. Părea că păzește liniștea la intrarea

unei biserici. În cantonamente grănicerii erau în repaos. Zilele de ceață ale morții îi zdruncinase și-i secerase fără milă.

.....

Azi am făcut inspectia armamentului întregii companii, căpitanul meu fiind dus pe frontieră, în sectorul Coți, pentru a inspecta avantposturile altor unități. Am inspectat și întreg echipamentul și am ordonat ca oamenii să se mai tundă și să-și mai aranjeze bărbile. Grănicerii curați și atât de îngrijiți altădată păreau acum, cu bărbile lungi și netunși, niște militari uitați în oaste. A fost a treia zi de odihnă pentru trupă, și-au spălat rufele, și-au schimbat bocancii, și au mai răsuflat în tihna cantonamentului. Nicăeri zarva de altădată, totuși parcă grelele încercările războiului, visuri au fost. Și piuitul gloanțelor și pocnetul șrapnelor — toate au fost uitate de acești oameni de piatră.

Bucuroși și liniștiți, ei scriu pe acasă vești despre sănătate, și în nici o parte nu întilnesc o figură morhorită de viscolul morții. De deasupra dealurilor din stînga noastră—pe Coama Vladului—pătrunde pînă în grădină ecoul înfundat al focurilor de armă și toaca macabră a mitralierelor. Sînt pe acolo lupte. Defileul răsună de tunurile noastre de munte și cu osebite de zgomotul asurzitor al obuzierelor așezate lîngă Olt, în satul Ciinenii de Argeș. Se aud trecătorile mugind și în gînd urmăresc snopii aprinși de fier cari țintuesc pe vrăjmași în întunericul pădurilor.

Ora 6³⁰. Pe podul de lemn al satului înaintează o năsalie, purtată de soldați. Patru artileriști mustăcioși și puternici duc o targă acoperită cu o foaie de

cort plină de sînge. Un fior necunoscut trecu printre soldații ce se încrucișau după treburi pe drum; femeile cu mîna sub bărbie priveau cu figura crispată de milă și chiar dintre camarazii mei tresăriră. Se ducea unul din ai noștri, un glas șopti: mortul? un căpitan de artilerie. Și năsalia trecu mută pe ulița strîmbă, ce ducea la bisericuța satului. Cînd s'au aprins ôpaitele prin case și luna peste vîrfuri se ridica luminoasă și tînără, m'am strecurat printre case și soldați și am împins porțița bisericii; dintr'o fereastră strîmtă un sîmbure de lumină pătrundea printre zidurile groase și mîncate de lepra vremii. La intrare, o sentinelă mă opri.

— Vreau să văd pe căpitanul vostru mort.

— Nu poate intra nimeni.

Caporalul de gardă mă recunoscuse și sabia sentinelei se lăsă respectuoasă și învinsă, și am intrat. Într'adevăr, nimeni. Singura vieață era lumînarea săracă de ceară albă care arunca un surîs de sacră bunătate peste sicriu. Căpitanul Dimopol — din același regiment cu fratele meu — cu barba neagră, rășări dintre pînzele pline de sînge ale sicriului. Avea capul și piciorul zdrobite. Moartea schișase o mască de războinic palid. Ochii încă deschiși se pironeau în bolta scundă a bisericuței, căutînd parcă traectoria obuzului care l-a strivit. În tăcerea religioasă a bisericii, mortul părea un erou culcăt pe tronul gloriei. Întunericul din juru-i lungea proporțiile și silueta lui aristocratică se desena fantomatic pe lespezile crăpate ale locașului.

I-am atins mîna. Era caldă încă.

Vieața se scursesese încetul din cămăruța peritoare

de lut. Sentinela mi-aminti ordinul. Am ieșit, lăsându-l în paza luminării de ceară albă ce se stingea și a lunii care alunecând deasupra norilor, se opri parcă în fereastra bisericii să mărească misterul și singurătatea aceluia interior al tristeții.

Suferința celui din apropierea ta o simți cu toată energia realității ; ființa ta se transpune în situația celui învins și îndurerat și inima ți se stinge de durere. Acest proces interior întărește unele suflete și minează pe altele. Egoismul ce fiecare din noi îl purtăm în deșertăciunea noastră ne face să înțelegem că soarta ne-a cruțat și că o prevedere viitoare ne va îngădui liniștea vieții. Ideea unui fatalism duios și creștin ne pătrunde. Fiecăruia îi e hotărîtă bucuria și tristețea, și la gândul acesta sufletul devine mai tare. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Privind mortul uitat în bisericuța săracă de țară, o clipă am avut viziunea propriei mele morți; dar când am intrat pentru odihnă în căsuța bătrână și ruinată, voința se încordase în ființa mea de mimoză și ași fi vrut să fiu iarăși pe cîmpul semănat cu fier al victoriei și al distrugerii.

Ora 12³⁰ noaptea. Căpitanul, comandantul locțiitor de batalion, intrînd în odaia noastră, unde somnul plutea leneș printre noi, ne citi un ordin. La orele 4 dimineța, batalionul nostru va pleca pe cît mai ferit de inamic și va urca pe cota 1247, a Pleșului. Aici va trimite patrule tari pe valea Curpenului și în caz cînd unitățile ce fac aici avantposturi nu sînt angajate în lupte spre a cere ajutor, batalionul, cu știrile culese, va coborî în cantonament, unde va lua supa de seară caldă. Am dat ordin să mi se aducă o cara-

bină, alte ordine pentru hrana rece a trupei și la 4, în capul companiei, am ieșit din cantonamentele calde ale odihnei, unde trei zile uitasem toate încercările.

25 septembrie. — Am luat direcția Ciinenilor de Argeș pe lângă Ferestreu; urmînd Valea Ciinenilor, am făcut ocolul Pleșului urcîndu-l în coastă. Am ocolit creasta și ne-am depărtat de drumul tăiat de noi în piatră anul trecut¹, și care era descoperit spre Dealul Vladului ocupat — după informații — de unități inamice.

Ora. 8³⁰. Am fost în piscul Pleșului. Aci, am dat de trupele noastre cari făceau avantposturi pînă sub muntele Bulzu. Din compania mea trimet o recunoaștere de ofițer cu efectiv de o secție cu misiunea de a pătrunde în valea Curpenului, începînd din malul stîng al Oltului, și a urma fundul văiei, trimetînd patrule și pe versantul Bulzului pînă la șeaua ce o formează valea Curpenului cu Zănoaga Ciinenilor. Recunoașterea a plecat la ora 9³⁰, și m'am întors pe drumul săpat pe coasta Pleșului, unde am găsit așezate în poziție mai multe baterii de ale noastre. Peste Olt, spre Dealul Vladului și Uria, se auzeau pocnete de arme și o mitralieră. Bateriile noastre deschiseră un foc viu, și piuitul de armă și gălăgioasa mitralieră tăcură; valea Oltului clocotea de tunete prelungite pe văi pînă spre frontieră. Am văzut Suiicii, punctul Luncii și Ciinenii de Vilcea, mutilate de

1. În perioada concentrărilor armatei din 1915. — premergătoare războiului — grănicerii au executat lucrări de sapă, drumuri, șanțuri întărite, etc., în munți.

artileria dușmană, și apa verde întunecată a Oltului, mîhnită de cutezanța inamicului și slăbiciunea noastră.

La ora 3 patrula se înapoiază, negăsind nicăeri pe inamic. În valea Curpenului și versantul de Sud al muntelui Bulzu, aceeași singurătate și odihnă a Naturii. Se spunea că lângă tunelul lipit de Dealul Vladului, peste calea ferată, ar fi ascunse mitraliere inamice. Apa izbea în malurile stîncoase, prelungind ecourile dealurilor împădurite.

La ora 6 patrula a doua aduce același rezultat. Seara ne întoarcem în cantonamente, coborînd coastele ascuțite ale Pleșului sub lumina lunii care ca o lanternă a Psychei ne limpezea cărarea. Pe văile Zănoagei Cîinenilor, apele curgeau în fire subțiri și luminate de lună, ca niște mușchi de oțel ce tremurau la ritmul etern al vieții pămîntului. Firele se strîngeau în plase fine, ocolind stîncile și tot mai zgomotoase treceau pe lângă morile tăcute și adormite, ce ca niște sentinele păzeau singurătatea scocurilor și zăgazurilor înțepenite în adîncimi, alergînd spre Olt. Se auzea revărsarea gălăgioasă a Cîinenilor în bazinul imens, care aducea mîlul atîtor asemenea ape și care neclintit parcă asculta văile toate cari îi aduceau zvonuri din cîmpurile de moarte. Oltul, în seara aceea liniștită, mi s'a părut un suflet care suferea ascultînd ecourile aduse de vînt din piscul Vladului, din Uria, și de apele scurse de pe stîncile albe ale Chițiavetului. Pădurile negre de brazi cari acopereau crestele tresăreau de pocneteie înnăbușite ale armelor, și cîți răniți vor fi respirînd.

ceasul din urmă al vieții, mușcînd din stîncă rece cu iubire, ca din piinea dulce a Patriei...

26 septembrie. — O noapte liniștită de odihnă. Pe dealuri și sub crestele ascunse, puncte de lumină indicau liniile de pază ale trupelor noastre, ori locul bateriilor, cari au tăcut odată cu întunericul, lăsînd gurile de foc să se mai răcorească. Pe șosea, convoiurile trenurilor regimentare ale diferitelor unități, cu caii înhămați; soldații cu săbiile lucitoare păzesc liniștea tunurilor rețrase din poziție pentru timpul nopții. Pentru trupa noastră același cantonament de alarmă.

Ora 3³⁰. Ziua întreagă inspecții la echipament și armament și completarea lipsurilor. Compania mea a dat onorurile funerare căpitanului de artilerie omorît ieri de un obuz. În linie, cu baionetele la arme, soldații au ascultat în liniște serviciul divin. Sicriul simplu de scînduri a fost scos în curtea bisericii și cînd s'au aprins două lumini în sfeșnicile strîmbe și cioplite simplu, preotul bătrîn, cu glasul plîngător, a început să cînte rugăciunile din urmă. L-a deslegat pe mort de păcatele vieții și i-a deschis poarta de lumină a eternității... Rugăciunile curgeau monotone și sacre și inimile tuturor ascultau tăcute. Pașiunile parcă amuțiseră și pretutindeni lumina unei bunătați creștine se revărsa în efluvii nesfîrșite. S'au adunat femei de sat și bătrîni gîrbovi și au îngenunchiat cînd preotul a dat citire sfintei evanghelii și a cădelnițat sicriul sărac. Cîteva flori de munte și o sabie pusă cruce erau decorul funerar. O liniște necunoscută coborise parcă peste convoiul simplu și

sărac; cînd preotul înconjură sicriul, cuvintele cădeau ca o mîngîiere divină și fiecare am simțit lumina nesfîrșită a păcii. Din lumea sbuciumată și zadarnică, mortul intra acolo unde nu e durere, nici întristare, nici suspin, ci numai vieța fără de sfîrșit... A izbucnit rugăciunea de aramă a trîmbițelor și dealurile cari mîine vor clocoti de sbuciumul armelor acum ascultau imnul funebru, neliniștite din vreme în vreme de tunurile noastre adăpostite după creste. Spre cimitirul sărac, risipit pe un colț de deal pietros și singuratic, au dus soldații, în ritmul goarnelor, rămășițele eroului. Tăcerea duiosă a procesiunii din urmă, era mărită încă de silueta nobilă a calului care orfan acum, privea neclintit cum se închidea groapa stăpînului pentru eternitate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

27 septembrie. — Trupele noastre păzesc frontiera, echipîndu-se pentru iarnă și pregătindu-se pentru o nouă ofensivă peste munți. Tunurile inamice au tăcut azi; de-a-lungul defileului bateriile noastre au bătut însă ziua întregă. Populația s'a mai liniștit; zgomotul atîtor trupe, mișcarea coloanelor nesfîrșite de cai dau satului impresia unei cazarme formidabile. Ziarele ne aduc, în loc de știri, enigme. Fiecare suferim în noi. Simțim cum sufletele ni-s dornice după adevăr, ca niște orbi însetați după lumină. Svonurile că Rușii ar infuziona trupe proaspete pe frontul carpantin ne lasă reci. Nimeni nu va apăra munții ca noi. Zăpezile numai pentru noi vor fi calde și viforile adieri. S'a anunțat reluarea ofensivei în munți. E ca surîsul unei speranțe ce se va îndeplini. După

o lună de glorie și dezastru putem vedea limpede. Gloria îmbată, dezastrul instruește.

Ora 4³⁰. Într'o grădină învăț pe soldați să se folosească de măștile contra gazelor omoritoare. În minte îmi trec noțiuni ca bioxide de sulf, acid cianhidric, clorur de nitrosil și întreaga cohortă a gazelor lacrimogene. Vreau să le explic prin culoarea lor, fără să le numesc. Soldații ascultă încordați. Unii au făcut din postavul măștilor jambiere și glugi contra gerului; nu-i cunoșteau folosul. Și lângă Sibiu au trecut prin valurile de gaze ca prin valuri limpezi de apă. În cîmpia Tălmaciului asemenea, și măștile erau în sacii de pesmeți. De-acum măștile vor adăposti creștetul și vor înainta la atac în linii de scandinavieri...

Un aeroplan german a trecut munții, a luat crestele în lung coborîndu-se spre sat; vrea să descopere tunurile noastre mari cari bat vama. A luat acum direcția Curții-de-Arges, tîrînd cu temeritate cele două cruci negre, ca un simbol al morții. De ce munții noștri nu sînt vulcani neliniștiți, să arunce din inima pămîntului piatră topită și zgură! Pe înserate avionul a trecut munții deasupra defileului.

Ora 8³⁰. Ni se comunică lupta din punctul Coți care a avut loc în cursul zilei. Tunurile inamice au bătut linia noastră de sentinele aflată pe creste. Am avut morți și răniți. Bateriile noastre de munte au aruncat în aer bivuacul inamic și a scos din poziții mai multe mitraliere. Descoperind pozițiunile trăgătorilor pe versantul muntelui—direcția Porcești—a răscolit furnicarul care a luat fuga în dezordine. Un alt atac a fost respins către seară. Trăgătorii noștri au

ingăduit inamicului să se apropie, păstrînd tăcerea focurilor în măscile de pămînt. Cînd inamicul s'a apropiat de creastă, intenționînd a trece la atacul cu baioneta, salve vii de arme, mitraliere și grenade, i-au secerat, scăpînd prea puțini cu fuga. Un maior ne spunea: „oriunde ai arunca peste creastă o piatră, cade pe un cadavru inamic...“. Între ofițerii răniți e și Locotenentul Ganovici, adjutantul regimentului nostru. La vestea aceasta în inimile noastre a trecut o neliniște deosebită. Locotenentul era iubit de toți. Cu o seară înainte fusese în mijlocul nostru, plin de viață și liniște. Cu un tînar-entuziasm ne povestea cum se ridicase în contra căpitanului francez Cartier, care, vizitîndu-ne în avantposturile de pe Coți, găsise armata noastră „la plus sale armée“. Căpitanul văzuse trupele noastre înghețate pe creste, tocmai cînd se schimbau din avantposturi. După zile de neodihnă în fața unui inamic apropiat și viclean, poate expresia să aibă un înțeles mai larg: atunci căpitanul francez a fost imprudent și nedrept. Dacă ar fi văzut în măscile de pămînt soldați înghețați cu arma în mîini — neclintîți ca niște statui macabre cu ochiul la inamic —, ar fi recunoscut noblețea și eroismul latin al soldatului nostru. Revolta locotenentului ne mișcase pe toți și ne-am despărțit de el cu acea iubire ce se infiltrează pe nesimțite și se cimentează zi cu zi în tăcerea sufletelor.

S'au trimes brancardieri speciali să-l caute și să-l aducă. Un camarad abia sosit, dela telefon ne spune că un obuz i-ar fi rupt piciorul drept. Fiecare urmărind durerea rănitului, ne gîndim la ziua de mîine. Vom avea cu toții desigur aceeași soartă.

28 septembrie; ora 6³⁰. — Brancardierii ne-au adus pe rănit. L-au scoborit dela o înălțime de peste 1800 metri, pe un drum săpat în stînci și lung de 7 km. Intins în brancardă și nemișcat, cu ochii închiși de durere, părea un mort tînăr și frumos. Trăsăturile se subțiaseră și fața plină de expresia vieții, ieri, era, acum, un complex armonios de linii albe. I-am sărutat obrazul de gheață, și cînd a deschis ochii, iuminile albe și turburi mi-au mulțămît printr'o expresie de duioasă blîndețe. Ne-a spus în puține cuvinte cît de violent a fost atacul artileriei dușmane și că sub ploaia de fier soldații noștri mureau cu resemnare. „La aripa stîngă, unde focul era mai viu, mi s'a părut o ezitare. M'am dus să îmbărbătez trupa, de teamă că va părăsi creasta. Acolo s'a întîmplat...”

L-au sărutat la plecare doi coloneli bătrîni. Și cu aceste distincții sacre pentru un luptător, a dispărut sub pînzele automobilului sanitar, care îl ducea pe patul vreunui spital, unde cuțitul științei îi va rupe armonia naturală a trupului și-l va reda — cine știe — vieții, o ruină eroică...

Ora 3 p. m. Am așezat pe înălțimile din jurul satului două secții cu armele, pentru a trage salve în aeroplanul de recunoaștere german, care ne-a neli-niștit și ieri, întreaga după amiază. Până seara însă „crucile negre” nu s’au arătat; poate mâine.

Ora 8³⁰. S’a urcat sus pe Coți un obuzier de 105 mm. Artileriștilor li se pare această încercare o imposibilitate. S’a dat plotonierului de grăniceri Butcă misiunea de a urca gura de foc pe înălțimile Coților. Am văzut opt boi albi întinși în tînjale, urcînd sub lună dealul Grebleștilor, și tunul care zdrobea pietrișul, lăsînd urme adînci și grele, mi se păru un gigant adormit, care va răspîndi mâine moartea pe coamele munților vrăjmași.

29 septembrie; ora 6. — Părăsesc Grebleștii cu compania a 2-a, pentru a urca pe munții Coți. Orele de odihnă se vor transforma mâine în nopți de viscol și ninsoare. M’am despărțit de satul luminat, ca de lîngă un refugiu de liniște și reculegere. Sub luna împăenjenită de ceață, urcam drumul săpat în piatra muntelui cu un an înainte, și departe, pe valea Boiei, mii de lumini porneau dela convoiuri și trenuri regimentare. Mergeam să schimbăm companiile din avantposturi, pe creasta Coților, unde înainte a fost un măcel demn de ritmul unei epopei. În mînte-mi trecu povestirea luptei făcută de un rănit: „A început să ne bată cu tunurile din Porcești și din Sebeș și de pe muntele Bulzu, în cruciș și în curmezîș. Curgeau obuzele peste noi și ne stilceau de pămînt. A început pe la ceasurile 3 ale nămiezei și a ținut pînă către seară. Ai noștri, lipiți de pămînt în gropi,

au încetat focurile. Rar de mai piuia vre-un cartuş spre vale. Şi infanteria lor a început să urce muchia. Şi a urcat cu îndrăzneală, fără popasuri şi înaintînd drept spre Gropile Turcilor. Ceata se ridicase, o măturase vîntul şi vedeam limpede pînă în fundul văiei. Un ofiţer al lor era înainte şi conducea coloana. Cînd s'au apropiat la o sută de paşi de creastă, tunurile lor au tăcut. Ridicai capul şi privii lanţul nostru de sentinele. Văzui camarazii la locuî lor. În unele gropi n'am mai văzut mişcînd pe nimeni. Şi atunci începu odată o pîrîitură grozavă din toate stîncile. Mitralierele noastre au deschis focuri vii spre inamicul care cădea acum snopuri, snopuri.

Începurăm şi noi, şi toată coama muntelui era o linie de foc. Vedeam cum fugeau curagioşii unii peste alţii. Mortii curgeau spre fundul văiei, că valea era adîncă şi creasta ca zidul. Cînd au tăcut focurile noastre, nimeni nu mai trăia pe vale. Numai morţii atîrnau grămezi, umflaţi şi negri — că aşa sînt morţii unguri. Pe lîngă creastă erau şi morţi slabi şi galbeni—morţi germani. Aşa s'a întîmplat în seara aceea. Ei credeau că tunurile ne-au alungat din gropi şi veneau, săracii, să ocupe pămîntul nostru...“.

Şi rănitul, în revolta lui, ridică mîna dreaptă ce uitase că-i era ruptă; un fior de durere îi schimonosi figura şi tăcu gemînd.

Înaintînd pe şoseaua umedă, îmi apăru gestul tăcut de durere al rănitului; coloana înaintă nepăsătoare, în cadenţe neregulate; şi mi se păru în întunericul care curgea peste noi că aripile uscate ale morţii filfiiră fierbinte, depărtîndu-se.

Ora 12³⁰. Am ajuns la pichetul Coţi. Trupa abia

se mai mișca, după cinci ore de marș în munte. Pe lângă ranițe, erau încărcăți cu unelte mari pentru șanțuri și adăposturi. Am urmărit ore întregi cum trupurile se încordau sub greutate, și n'am văzut nici unul care să rămână în urmă copleșit de trudă. Piatra șoselei scînteia, sfărîmîndu-se sub talpa voinică a bocancului, și în tăcere coloana se scurgea la coțituri, neagră și masivă.

În bordeiul simplu de bîrne, Colonelul Cantacuzino veghia. Întreg sectorul dela muntele Bulzului pînă dincolo de Suru spre Budislavu (cota 2345), cu toate trupele aflate în avantposturi, era sub comanda lui. Am văzut pe soldatul aristocrat și care avea în viață un blazon de prinț, veghind la o lumină oarbă și așteptînd trupele de schimburi și hrana celor ce aveau să păzească mai departe hotarele. Sufletul, care putea dormita în parfumul saloanelor largi și bogate ale unui castel, se trudea ca cel din urmă soldat, pentru Patrie.

Suferind, el nesocotea natura și despica viscolul cu silueta lui aristocratică, de cavalier medieval, în arena sacră a luptei. Și Colonelul, care putea să se acopere de aur și să respire armonia unei căsnicii de învidiat, aci, culcat pe bîrnele umede și reci, în miezul nopții, ne împărți ordine care ne duceau la moarte.

„Un batalion trebuie să se retragă spre a fi echipat; golul rămas pe linia întia îl vei ocupa d-ta cu compania chiar acum“, îmi spuse cu duioșia părintelui ce sfătuește spre bine.

„D-ta“, adresîndu-se unui locotenent ce comanda o altă companie de grăniceri, „vei forma rezerva a două companii în același sector spre Surul“.

Ordinul era scris și ne aștepta pe masă, cu indicații amănunțite; ne mai spuse în cuvinte pline de amărăciune că unii din soldați și ofițeri l-au mîhnit și l-au silit să ia măsuri excepționale împotriva-le. Dădu alte ordine cu privire la unelte, hrană, și ne întinse cu noblețe mîna.

Oboseala mă covîrșia. Simțeam că încheieturile înmuiate scîrție și că viscolul mă împinge spre adăposturi calde. Ași fi vrut să dorm sub un colț de stîncă, să nu mă mai deștept niciodată. Era acea sete de liniște ce cuprinde pe înzăpeziții în munți. Trupa mă urmă, acoperită de ceață și tăcere. Mi-era milă de soldații cari doriau ca și mine odihna. Călăuza se pierdea în ceață, urcînd coamele de piatră, și eu îl urmam mecanic. Viziunea dulce a Colonelului mă întărea și îmi risipeam truda și mă amăgeam singur, înaintînd pas după pas pe cărarea de piatră.

Ora 3. Am ajuns la marginea drumului săpat la frontieră. Am lăsat linia drumului și am urmat coama spre pisc. Focuri mari ascunse în adăposturi de brazde apăreau ca văpăi înnăbușite în noaptea de ceață. În bordeie simple de birne necioplate și acoperite cu cetină și ferigă trupa și ofițerii se încălzeau pe rînd la roata focurilor. Mi-am luat în primire sectorul. Erau 28 posturi de sentinele îndoite și un post de observație. Am luat cu mine gradații să recunoască terenul, mi-am format schimburile și elementele de control și am pornit să schimb eu însumi sentinelele.

30 septembrie. — Lumina dimineții se luptă cu valurile de ceață. Viscolul, alergînd pe crestele deschise, mă izbea pe spate, și cînd pășeam greșit prin vegetația pipernicită, simțeam umezeala pîscului de piatră cît e de rece. Posturile erau la intervale de 15-20 pași; măscile erau cioplite în piatră și parapetele de brazde groase întărite de ger. Cu privirea peste creastă, sentinelele cu baionetele la armă ascultau neclintite depărtarea. Cînd viscolul alunga ceața și apărea vre-un dinte de stîncă, sentinela tăcută ochia și în liniștea întunericului răsunau ca niște prevestiri triste focuri de armă, innăbușite de ceață. Călăuza trupei care îmi preda sectorul greși dela o vreme drumul și în loc de a ține linia de sentinele, ce făcea un intrînd, ne conduse înaintea lanțului de sentinele. Auzii dîngă mine piuitul unui glonț și apoi un altul. Sentinelele își făceau datoria. Schimbarăm direcția și, acoperiți de un val gros de ceață, ieșirăm din cărarea morții.

Am trimis în urmă patrulele de control și ronduri

și am scris pentru comandantii de plotoane acest ordin:

„Oră 6³⁰. Dat din sectorul Sebeș:

„1. Veți împărți efectivul plotoanelor după numărul sentinelor îndoite, ce aveți în sectorul de pază. Sentinelele se vor schimba noaptea din 2 în 2 ore; ziua din 3 în 3 ore.

2. Schimburile vor fi conduse de caporalii cari vor rămâne în măști lângă sentinelele din grupul lor, și vor trece din mască în mască, controlînd soldații ce le aparțin.

3. Dela plotoanele de serviciu se vor trimite din oră în oră patrurile de control, efectiv 2 soldați, sub comanda unui sergent. Aceștia vor trece în control întregul sector dela o extremitate la alta, raportîndu-mi cele constatate la întoarcere.

Patrurile de control vor lua oamenii necesari din aceia ce trec peste efectivul necesar schimburilor. Se va avea grije ca toți soldații să treacă succesiv în posturi.

4. Se va reaminti schimburilor de a nu trage decit în țintă văzută, pentru a nu se neliniști sectorul, a se evita panica și a se economisi muniția.

5. De asemenea se va păstra desăvîrșita tăcere, spre a se avea atențiunea întregă spre inamic.

6. Nimeni nu se va depărta de locul de adunare al plutonului. Cine se va depărta, fără o învoire scrisă, 10 pași de acest punct va fi socotit dezertor și executat conform legii marțiale. Asemenea cine va fi găsit la 3 pași înapoia lanțului de sentinele“.

Am trimes plutonul de rezervă să aducă material și lemnie necesar construirii unui adăpost pentru

trupa ce rămîne la rezervă. Aici se vor face focuri și soldații cari ies din posturi vor găsi un adăpost cald pentru odihnă.

Se aud bubuituri de tunuri dincolo de defileu, spre muntele Rôbu. Viscolul vîntură ceața, fără a reuși s'o măture, pentru a limpezi depărtările.

Ora 2³⁰. Dela stîlpul de fier 225 privesc lanțul munților din jurul meu. Privind spre Tara Oitului, am în dreapta Surul. Sus pe creasta 2201 m. avem posturi de observație legate la stînga cu vîrfurile Cocoricului și la dreapta cu munții Budislavu. În lumina după amiezii, Surul, pleșuv și îmbrăcat în ceață, pare un bătrîn cuminte ce ascultă apele în singurătatea lui de ghiață. Brazii au rămas în poale, ca o coroană a eternității; jneapenii piperniciți ca niște arici răsăriți din stînci aruncă pete de umbră în cîtele lungi și drepte, și întregul masiv sub cerul pîcios pare o spinare de zebra. Pe un braț de al Cocoricului, întins peste frontieră, inamicii noștri au ascuns între stînci o mitralieră și înaintea noastră pînă la munții Bulzului sînt linii de sentinele.

Dincolo de stîlpul de fier, pe pămîntul Ardealului nostru, sînt sentinelele noastre în măști adînci de pămînt; mitralierele noastre și cele franceze păzesc la intervale exacte pe sector, ca niște pasări mari de pradă; asemenea tunurile de munte și cele de 57, adăpostite după creste. Spre pichet, într'un brădet, s'au așezat obuzierele aduse cu trudă neînchipuită pe munții Coților. De-a-lungul coastelor se văd tronele noastre lucrînd la tranșee și adăposturi. Soarele după amiezii a învins ceața, a risipit-o și a acoperit

cerul înalt. Intr'o mască, la stîlpul de fier, un ofițer de artilerie cercetează crestele din față spre a descoperi observatorul artileriei inamice, ce se vede mișcînd pe o ramură din chica Fedeleșului. De aci prin releu trimite comenzi scurte obuzierelor. Pe traectorii au început a alerga obuzele, regulînd tragerea. Din vreme în vreme, mitralierele toacă, ascunse în stînci, fire de foc, după soldații ce se strecoară cu provizii pe lanțul sentinelor, ori după grupurile ce vreau să schimbe pe cei din măști. Tunurile noastre de 57 mm. trag spre adăposturile de stîncă ale mitralierelor dușmane din Cocorici și acestea deschid focuri vii asupra servanților și ochitorilor noștri. E o vînătoare bizară, care în orice moment poate lua proporția unui atac cu pierderi de sute de morți și răniți.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ora 3³⁰. Deasupra noastră trecură două obuze inamice din direcția Porcești. Pe Wartberg, în fața satului Porcești, e așezat un tun de calibru mare. Un obuz căzu lîngă pichetul Coți unde avem provizia și Comandamentul sectorului. Un obuz-mină căzu la dreapta în fundul văiei Cîinenilor, unde avem grosul rezervelor. Desigur marele obuzier inamic caută obuzierul nostru. Trupa noastră lucrează la șanțuri contra loviturilor pline de artilerie. Lucrul merge încet, din cauza stîncilor cari trebuiesc măcinate cu ciocane și tirnăcoape. Soldații au adus materialul de lemnărie; lemnarii ridică scheletul bordeiului pentru adăpost.

Mi-a sosit căpitanul. Parcă sînt mai liniștit acum. Pe lanțul de sentinele se aud focuri de armă, desigur soldații trag în patrulele ori sentinelele dușmane.

Ora 4³⁰. Un soldat ne aduse o veste tragică. Obuzul-mină a căzut în valea Ciinenilor, a izbit un colț de stîncă și sfărîmăturile au căzut în snopuri peste rezervele noastre. Se svonește a fi 50 răniți și morți. Printre morți însuși. Generalul Praporgescu, comandantul Corpului I de Armată. Abia coborîse dela pichetul Coții, cu colonelul Cantacuzino și alți ofițeri de grăniceri. Veniseră să vadă trupele și să studieze pozițiile, trecînd peste greutate și pericole. Coborîse în mijlocul trupei, care cu pieptul în viscol păzea hotarele, și în mijlocul ofițerilor părea un prieten sfătuitor și bun; își ducea spre moarte tinerețea scînteietoare împodobită de aurul distincțiilor. Din cabinetul luxos și liniștit a ieșit pentru a se apropia de soldații anonimi, pentru a le risipi viziunea amară a încercărilor trecute și a le turna în inimi energii proaspete. Voia să urce înălțimea Pleșului, spre a trece la extremitatea stîngă a sectorului, pe țarmul stîng al Oltului. Se zice că un ofițer ar fi indicat un alt drum mai adăpostit de focurile artileriei dușmane. Un ofițer superior însă s'a împotrivit, pentru ca Generalul să treacă printre soldați. Cu o duioșie blîndă a răspuns acestui ofițer :

„N'ași vrea să mă aducă în stare de a fi inutil armatei mele“.

Era presimțirea sacră a morții, care a urmat așa curînd. Colonelul Cantacuzino rănit, lîngă general, a spus, plecînd, ofițerilor ce-l înconjurau :

„Peste trei zile mă voi întoarce. Ofițerii mei și trupa să-mi păzească cu viața lor Coții“.

Coții, pînă la 14 august 1916, erau o creastă obscură în lanțul munților noștri dintre Tătarul și Zănoaga

Ciinenilor. În noaptea de 14 august, însă, regimentul 4-ii de grăniceri pe aici a trecut munții. Pe aici s'au scurs convoiurile de muniții și tunurile de munte. Cu un an înainte, grănicerii au săpat aci tranșee de-a lungul coamelor pietroase și au tăiat drumuri pînă la frontiera din șoseaua Grebleștilor și a Ciinenilor; și Coții și Zănoaga și Pleșul și Bulzul și Ghirgul au fost pătrunse atunci de grănicerii cari au întins linii de telefoane și au zgîriat pretutindeni cărări patrulelor nesfîrșite. Aici s'au făcut luni întregi de toamnă avantposturile cari au pregătit pe nesimțite trecerea atît de glorioasă a munților.

În noaptea de 15/16 septembrie, în noaptea de negură și tristețe, pe aici au trecut rămășițele încercatului regiment, după zile de glorie în câmpiile bogate ale Ardealului. Comandantul regimentului, cînd trupele au trecut în inima țării spre satele depărtate și ocrotitoare, s'a oprit aici și a ridicat în fața inamicului un zid de inimi neînvînse.

Nu știu dacă în istoricul Corpului acesta de armată se va trece în vreo filă acest gest memorabil. Eu, care am împărtășit și victoriile și dezastrul trupelor noastre, însemnez aici aceasta, pentru că dacă grănicerii n'ar fi rămas la meterezele frontierei, Germanii, în trufia victoriei mașinilor lor inconștiente și sălbatice, ar fi trecut în pămîntul sacru al țării chiar de atunci. Noapțile cari au urmat cu geruri de Alpi și cu lupte sîngeroase, ce greu se pot descrie în adevărata lor grozăvie, au trecut peste grănicerii cari, înghețați în măscile de pază, au rămas ca niște statui ale forței neînvînse. Am văzut sentinele încremenite cu brațele înainte și aplecați peste arme;

așa au pierit mulți, luptînd cu viscoalele munților și cu mașinile dușmanilor.

Și 15 zile au urmat, de hărțueli, fără ca grănicerii să fi coborît crestele. În urmă s'au adus și alte trupe, și Colonelul Cantacuzino, cu devotații ofițeri, a condus paza sectorului, cu energia cea din urmă a sufletului. Pentru aceea, plecînd, a cerut ofițerilor rămași să păzească creasta Coților cu viața lor.

Ora 6³⁰. S'au pregătit schimburile. Plotonul meu e în extremitatea stîngă. Mi-am condus plotonul la măști pe lanțul sentinelelor. La orele 10 și 3 din noapte mi s'au ordonat ronduri. Am luat un sergent și am suit creasta. Viscolul legăna jneapenii și mușchii și căldările Boiei pînă amar departe. În gropile de pămînt soldați păreau fantome tăcute și neclintite. Armele culcate pe talusul din față și trecute prin creneluri de brazde. Am trecut din sentinelă în sentinelă întreg lanțul. În ultima mască săpată în cuta unei stînci, un soldat mi s'a părut că doarme. M'am apropiat și în lumina lunii două priviri ascuțite se înfigeau în întuneric ca două lame de baionetă. Soldatul părea un dinte de piatră ieșit din gura văiei ce se ondula spre poalele Surului. Inamicul se mișca pe brațul de piatră din față, adăpostit de crenelurile naturale ale stîncii, voind a ridica mai sus o mitralieră.

Două pocnete, cu ecouri lungite în văile Sebeșului, plecară din masca soldatului și întregul sector de pază reintră în liniștea monotonă luminată de lună.

1 octombrie. — Întîia zi de iarnă grăbită. Crestele Surului au cărunțit peste noapte. În lumina tinăra a

soarelui, zăpada pare o diademă eternă pe fruntea bătrînului munte; viscolul mătură piatra cenușie și aduce ecourile de gheață ale piscurilor. Vulturii trec în cercuri largi și se pierd în nori, ca în niște cuiburi. Cînd liniștea cuprinde înălțimile, pasările singurătății apar pe creste și privesc peste abisuri, ca niște sentinele neclintite. Se aud apele urnind fărîmăturile de stînci, răcorind căldările Boiei, ascunse în întunericul brazilor. Pe drumul săpat în coastele muntelui, urcă convoiuri lungi de cai, cu samarele grele de provizii, pentru trupele din avantposturi. Singurătatea e ruptă de zgomotul mitralierelor ce se aud ca ciocănitoare ascunse în scorburile stîncilor. Trupa lucrează la șanțurile adînci contra loviturilor de artilerie. Aplecați peste tîrnăcoape, soldații scobesc stîncile; lopețile aruncă sfărîmăturile și șanțurile se adîncesc pe nesimțite înghițind trupurile puternice.

Ritmul tîrnăcoapelor e ritmul nădejdi și al vieții. Fiecare își sapă un cuib contra spărturilor oarbe de oțel. Pentru întîia oară în conștiința tuturor răsărea ocrotirea sacră a pămîntului. Și bătrînul tată — suferind colții ascuțiți ai tîrnăcoapelor — deschidea cu bunătațe brațele; din rănile adînci ieșeau gemete surde și nimeni nu asculta atunci durerea divină a pămîntului.

Ora 11 a. m. Am trimis soldaților apă în măști. Din cauza focurilor dușmane, sentinelele nu se pot schimba. Fiecare soldat ce apare la creastă atrage o ploaie de gloanțe. În măștile de pămînt soldații stau 13 ore neclintîți. Nici sentinelele inamice nu se pot clinti. E o luptă tăcută pentru pămîntul țării; două

linii de foc desenate pe cutele stîncilor sînt acum stîlpii de fier ai hotarelor. Totuși caporalul s'a strecurat pe brînci cu bidoanele de apă, împărțindu-le în fiecare mască. Hrana se da rece, pe soldați, de cu seară. Dar cine se gîdea acum la foame și sete? Peste dorințele acestea organice s'au ridicat năzuințil aprinse ale sufletului.

Ura, abia captată în inimile rănite, înțepenea mîna pe patul înghețat al armeei și viscolul era o adiere, iar viziunea morții, o chemare divină spre victorie ori odihna întru eternitate. Acum am împărțit sentinelelor și grenade. Și alături de armă și cele 45 încărcătoare, soldatul are cu sine puterea de viață a grenadei. Tunul anonim și miniatural care e grenada, ascuns în masca soldatului, e o nouă forță adăogită aceleia de pînă acum, o forță mecanică, sigură și neînvinsă.

Crestele munților noștri sînt acum metereze inexpugnabile ; cînd tunurile de munte și pușcoacele de 57 mm. răbufnesc în spinările stîncilor inamice, vîbind mitralierele și convoiurile cu muniții și provizii, par guri de vulcan cu cratere neobosite.

S'a instalat pe piscul cotei, lingă stîlpul de fier al frontierei, o lunetă de baterie și artileristii lanț pe coastă, în releu, aduc informațiile observatorului, lingă gurile largi ale obuzierelor adăpostite după creastă.

2 octomvre; ora 9.—La cota 1896, la postul de observație al artileriei de munte. Două ore am plimbat luneta de baterie peste cîmpiile bogate ale Ardealului. Am recunoscut văile Sebeșului, Racovița, Bradul,

Avrigul și, peste Olt, Boița, Tălmăcelul, Fabrica-Tălmăci, Veștem, Șelimbărul și Sibiul, satele pe unde acum două săptămîni treceau victorioase trupele noastre. În zare, am recunoscut pădurea Jugendwald și cimitirul Sibiului, unde au rămas amintirile ultimelor zile petrecute în Ardeal.

În prizmele limpezi mi-apărură în apropiere mișcările trupelor inamice.

Pe un drum de care se coboară din munte spre Sebeșul mic; trupe de infanterie schimbau trupele aflate în avantposturi. În urmă veneau caii mici cu samare.

Pe o cîmpie verde în dosul Sebeșului mare, un ploton făcea exerciții de ordine strînsă; desigur contingentul 20 sau 21 — copii cari erau pregătiți pentru moarte. Pe șoseaua ce leagă Racovița cu Avrigul, era o coloană pe o lungime de aproximativ 3 km. În urmă, convoiuri lungi de care. Un convoi de 30 care trecea podul de lemn, construit de grăniceri peste Olt, și se scurgea spre Tălmăci pe lîngă dealul Ciorului. În dreptul podului de fier de peste Olt, staționa un tren lung de 40 vagoane, avînd și mult material de lemnație. Am trecut pe aceste poduri în ritmul viu al calului de atîtea ori, legănat de adierile dulci ale victoriei; în fiecare sat am găsit inimi măcinate de așteptarea noastră. Atîtea frunți care în urma noastră au căzut pentru totdeauna în desamăgire. Ce vor fi făcînd femeile frumoase cari ieșeau cu daruri înaintea soldaților noștri? tinerețea lor e acum prada sălbăticiiei teutone.

În sate se aprinsese atunci lumina unei vieți visate de secole; ulițele, adormite în întunericul unei raze opace și amorfe, s'au luminat în zilele acelea de glorie

și membrele înțepenite pînă la anchiloză începură a se destinde la o nouă viață.

Ca niște izvoare captate în zăgazuri, așa au izbucnit lacrămile de bucurie atunci; în biserica romînească din Racovița am auzit pe părintele Florian binecuvîntînd cu sfintele daruri armata romînă și pe „Regele Ferdinand I-ii, stăpînitorul acestor ținuturi”. A izbucnit în lacrimi atunci biserica întregă; era un imn păstrat în inimi de veacuri și care abia atunci se putuse înălța către Dumnezeuul nostru. Vibra cu teamă glasul părintelui cărunt, parcă o presimțire desprinsă din necunoscut crispa glasul venerabilului părinte. Și acum, după puținele zile ale dezastrului, inima mi s'a strîns de durere, urmărind batalioanele dușmane trecînd printre holdele încărcate de lumină ale Ardealului. Satele învinse sînt acum cantonamente și căzărni inamice și caii pasc pășunile nesfîrșite din Tara Oltului. Lentilele se ridicau și colorau și prizmele limpezi perindau dealurile etajate, și apa Oltului verde ca un venin izvorît din inima învinsă a Ardealului tremura sub soarele vitreg.

Ora 4³⁰. Trupa lucrează acum la adăposturi contra intemperiilor. Iarna grăbită a ars iarba fină și mușchiul și ne-a trimes viscole înghețate. Șanțurile adăposturilor înaintează greu din cauza săpăturii în stîncă. Echipe aduc brazde, altele cetină și altele fixează pe creneluri masive de piatră grinzile de brad. Peste grinzi se așterne cetina și, deasupra, brazde, pentru a masca adăpostul, cînd avioane de recunoaștere ne-ar vizita, și pentru a se realiza un acoperiș continuu și natural în contra ploaiei. Aici va sta rezerva sectorului nostru de pază; în talusul din fund

s'au săpat trei găuri cari vor fi hornurile sobelor primitive. Patru lespezi de piatră formează vatra. Sentinelele cînd vor veni din schimburi, vor găsi în atmosfera caldă a adăpostului iluzia căminului părăsit pentru Țară. Vor putea fura un ceas de odihnă nebătut de viscol și vor uita asprimea iernii atît de timpurie. Pe un colț de stîncă, privesc soldații lucrînd fără ordine și fără comenzi. Unul așează o grindă, altul ia din spinarea unei stînci brazdele subțiri de mușchi, și adăpostul răsare din pămînt pe nesimțite.

Cînd luceafărul a surîs ca un diamant pe creasta căruntă a Surului, adăposturile au fost sfîrșite și trupa în repaos.

Ora 8³⁰. Viscolul a adus o noapte umedă, peste care luna aprinde lumini palide.

În grota săpată în piatră, la gura unei sobe din lespezi, primesc raportul rondurilor și patrulelor de control.

Pe săpătura ce ține loc de ușe, vîntul aduce întunericul văilor și pocnetul rar al sentinelelor. Ași vrea să adun aci într'un mănunchi impresiile acestei nopți de singurătate și uitare. Prieten năpraznic, Surul ne întinde la dreapta două brațe rotunde și în tăcerea care curge din lumina stinsă a cerului muntele e singurul nostru adăpost. Parcă Dumnezeu ne-a dăruit în paza atotputerniciei lui. Și cînd apele cîntă în căldările apropiate ale Boiei, parcă Natura îi vorbește de nimicnicia noastră. Poalele lui sînt rănite de tirnăcoapele noastre și tunurile rup din podoabele lui eterne. Lîngă văpaia galbenă a focului scriu fila aceasta, și parcă cultul amintirilor e singurul care îmi

mîngîie sufletul, în aceste ore de așteptare a victoriei ori a morții...

Lîngă mine, într'o blană umedă, un camarad doarme liniștit, și nu știe că acum eu îi urmăresc odihna lui fericită. Un zîmbet aleargă pe figura lui prăfuită: e visul vieții care îl mîngîie ca adierea ce surîde mării liniștite și neînțelese. Din oră în oră apar capii patrulilor de control și rondurile și eu știu că inamicul e ascuns în măscile lui din fundul văilor ardelenesti și că în sectorul de pază e liniște. Cu capul pe genunchiul soldatului meu, adorm, cu gîndul la Dumnezeu și la iubita mea imaginară.

3 octomvre.—Hrana trupei e o problemă pe această înălțime. Convoiuri de soldați aduc din depozitul aflat la pichet pîinea și conserve.

S'au dat ordine pentru supa caldă.

Ora 11 a. m. Am încercat schimburile, sub focurile inamice. 13 ore de neclintire erau o pază istovitoare. Schimburile au suit creasta și au pornit tirîndu-se pe pămînt, soldat cu soldat. Focurile de mitraliere, ca un bîzîit de albine, au trecut peste noi, izbind colții de stîncă. Și oamenii au intrat în măscile de pază, odihniți și pregătiți contra viscolului și inamicului. Trupa în adăposturi dormitează lîngă vetrele de piatră. Liniștea frontului mi-aduce presimțiri și teamă. Mi-aduc aminte de ziua a 13-a a lunii septemvre, cînd aceeași liniște se lăsase deasupra cimitirului din Sibiu.

Priveam cu camarazii tăcerea insondabilă a nopții și luminile rachetelor erau feeria pe care știința o adăoga la frumusețea simplă a naturii.

Munții scâldați de soare se întind în lanțuri neregulate pînă în depărtările încețate. Brazii pun pete de întuneric pe crestele sure. Apele neadormite strălucesc sub soare, adunîndu-se în mănunchiuri în bazinele de piatră ale munților. Pe șeaua din față se strecoară spre mitralierele noastre cuibărite în stîncă de pe piatra de frontieră 225 a. Băziitul mitralierii de pe șeaua opusă seceră aerul distrînd soldații, cari le urmăresc din ieșirile adăposturilor. Pe coastă „releul” artileriei se întinde ca un șir de mărgele risipite pînă sus la stîlpul de fier 225, unde veghiază luneta bateriei.

Pe nesimțite munții se pierd în depărtări; e ceața înserării care se cernă peste piscuri, îngropîndu-le în apele moi ale norilor. Viscolul mătură coastele, ridicînd valuri de praf pînă la creste. Fețele soldaților parcă sînt trase cu cărbune. Umezeala stîncilor goale mă cuprinde ca un val sărat de mare, ce înaintează pe plaje.

Am dat masa trupei și am regulat schimburile de noapte. Soldații nepăsători au intrat în adăposturi, și pînă tîrziu i-am auzit tăinuind lîngă vetre.

Ora 11³⁰ noaptea. Un soldat mi-aduce un ordin. Sosea tîrziu. Se ordona executarea șanțurilor căpușite contra artileriei și a adăposturilor. Colindase toate unitățile de pe front. În fiecare colț este o semnătură. Una singură însă mi se păru în mijlocul iernii că era scrisă de o mîină ce acum se mișcă în altă lume. Am cetit la lumînarea de ceară ce se topea în mîina soldatului ca într'un sfeșnic aceste rînduri divine: „Se vor face adăposturi și pentru comandantii de brigade și divizii, cari trebuie să stea în mijlocul

trupelor și să le asigure că nu sînt abandonate și să le redea astfel moralul și disciplina cari le lipsesc astăzi“.

Era ultimul ordin semnat de Generalul Praporgescu, mort lîngă trupe, în vîgăuna Coșilor — parcă pentru ca să pecetluească cu jertfa propriei sale ființe adevărul ce se desprinde ca o divină muștrare din aceste rînduri.

4 octomvre; ora 6³⁰. — Artileria inamică a deschis focuri asupra stîlpului de fier 226. Șrapnelele ușoare au urcat creasta pe traectorii repezi și au incendiat piscul înalt și gol. Pe creste, trupele noastre priveau neclintite spre inamic, așteptînd atacul; rezervele, cari pînă la deschiderea focului se mișcau sub pisc, au intrat în tranșeele adînci, săpate în stîncă. La poalele Surului, pe un braț de piatră, mitraliera ascunsă între crenelurile de stîncă ne supără din ce în ce mai rău; înaintînd adăpostită după o spinare subțire, bate șeaua ce duce la piatra 225 a. Pe această șea înaintează o secție de artilerie de munte. Înainte de a intra în raza mitralierii inamice, se descarcă de piese caii și se așează pe poziție cele două tunuri. De sus dela observator, alături de Căpitanul N. care conduce prin releu tragerea, asist la tirul artileriei de munte asupra mitralierei inamice. Șrapnelele cad pe colțurile crestate, rupînd din stîncă ca din niște metereze. Tunurile grele inamice aruncă acum obuze-mină pe cota 226, ce duce la Gropile Turcilor. Tunul e condus de un observator

ce se mișcă pe creasta din fața cotei. Observatorul nostru de zile întregi caută a descoperi zadarnic poziția bateriilor inamice. Totuși, după zgomot, tunurile grele par a bate de pe înălțimea Piciorul Surului, din fața Porceștilor. Din spre munții Bulzu se aud în salve tunuri de munte inamice. Văile urlă de ecouri și fumul se ridică în norii albi ai șrapnelelor și negri ca păcura ai obuzierelor. Creasta întregă e învăluită în fum; parcă ard stîncile, cufundate într'o mare de foc. Tranșeele noastre s'au acoperit în valurile de fum; simt cum cineva mă chiamă în șanțurile prăbușite în fum. Mă desparte de dezastru o linie de sentinele de 300 metri. Mă apropii de căpitan, ținîndu-mă de masca mea de piatră.

„D-le Căpitan, priviți, șanțurile noastre au dispărut sub fumul obuzelor“

Se vedea cum valurile de fum curgeau din găuri și în urmă se auzeau detunături asemănătoare clădirilor ce se surpă. Inamicul își urma sistemul de luptă pe care l-am cunoscut la Jugendwald, la Mocherwald și la Tălmaci. Băteau cu salve nesfirșite crestele, pînă cînd scoteau din poziții lanțurile de trăgători, ori îi stîlceau în gropile mediocru săpate. Și în urmă încercau ocuparea poziției, lungind tirul spre rezerve. Recunoșteam același laș sistem de luptă și căutam, cînd vîntul mătura norii de fum, a distinge pe creastă mișcările trăgătorilor.

Căpitanul dădu o nouă poruncă releului ce pleca chiar de sub masca lui, băgîndu-se pînă sub șeaua unde așteptau gurile negre și deschise ale tunurilor. Veni lîngă mine. Privirile căpitanului se aprinseră și o tristețe tăcută se lăsă între noi.

„D-le Căpitan, observatorii s'au înmulțit, sînt acum patru. Dacă am aduce aci lingă șanțuri tunurile noastre, am izgoni pe cîinii de observatori și am tăia singura trecere a infanteriei lor spre cota noastră“.

De sub stîncile unde observatorii se mișcau, înălțînd aripile lunetei, începură a se strecura șiruri rare de trăgători, urmînd linia crestei. Obuzele cădeau acum peste pisc, căutînd la dreapta și la stînga pînă în fundul văiei rezervele noastre.

Căpitanul dădu ordin a se demonta tunurile, și în mai puțin de un sfert de oră tunurile erau așezate în noua poziție. Observatorii scrutară creasta, căpitanul însuși corecta derivatele, și gurile de foc începură a izbi în salve puternice creasta pe care inamicul înainta acum. Trupa mea adîncea șanțurile de artilerie. Cînd începură mitralierele, am înțeles că atacul e aproape și am dat ordin de părăsirea lucrului și echipare. Apelul fu revizuit și cutiile de grenade fură golite. Fiecare soldat avea cu sine o grenadă. Abia respirînd, sosi un caporal cu un plic. Trupa din stînga atacată cerea ajutor. Am detașat din companie un ploton și l-am trimis la luptă; era rezerva din urmă ce o aveam. Restul oamenilor formau cele două schimburi ale posturilor. Pe coastă urcă plotonul, cu atîtea sufilete tari cari mergeau să înfrunte moartea. Din stîncă în stîncă se ridică coloana, urcînd parcă scările de lumină ale gloriei. Strînși unii lingă alții, ca pentru a forma un singur suflet, coloana pe creastă mi-apăru ca o linie ce alunecă peste șea. Atunci îmi sosi din inspecție căpitanul. Venia la timp; parcă mai aveam un prieten în orele ace-

lea de ceață cari se scurgeau atît de încet. Am suit lîngă tunuri spre a indica linia infanteriei noastre și a celei inamice.

Tăcuseră tunurile inamice. Mitralierele plîngeau, ascunse în cuiburile lor de piatră; aerul vijîia de gloanțele cari curgeau pînă la noi. Se auzeau grenadele strivite de stinci, împrăștiind snopuri de gloanțe. Din șanțurile rezervelor urcau coloanele noastre la creste, în salturi repezi; parcă ieșeau din mormînte morții să păzească piscurile sacre ale Țării.

Ora 5³⁰. Cota 226 părea un piept acoperit cu mii de răni. Găurile negre, afumate de pulbere, se vedeau una lîngă alta, ca niște cămări ale morții. Pe creasta din ce în ce mai liniștită se mișcau triumfătoare trupele noastre, care au respins cu sacrificii necunoscute încă, furia și viclenia inamicului, pentru a doua oară. Un soldat mi-aduse știrea că din plotonul trimes ca ajutor a murit caporalul Tufan, sergentul Cosma și mulți alții. Un caporal din infanterie povestea, aducînd arma sergentului :

„E arma unui sergent cu mustața subțire, al Dv. A aruncat cu grenade pe creastă pînă l-a pătruns un Turc, că au fost și mulți Turci împotriva-ne. I-am spus să-și ascundă capul sub vre-o piatră, și el se înălța tot mai dîrz peste creasta îngustă ca limba cuțitului. A vijîit atunci un glonț, i-a intrat în frunte și a sburat mai departe. A căzut atunci înainte, cu mîna încheștată pe o grenadă“. Așa a murit sergentul.

Au sosit cîțiva soldați din cei trimeși, descriind măcelul care a ținut ziua întreagă, pierderile în morți și răniți ale noastre și ale inamicului.

Cînd am strîns trupa pentru masa de seară, în locul plutonului patru, în linie, erau numai cîțiva soldați, cari risipiți de obuze după luptă s'au reîntors la companie. Schimburile în noaptea aceea s'au făcut cu lungi întîrzieri. La focuri, soldații întorși din luptă au povestit camarazilor grozăvia măcelului, care a ținut ziua întreagă, și adăposturile în noaptea aceea păreau niște ganguri lungi, cufundate în tăcerea nevăzută a morții.

Ora 12³⁰ noaptea. Trecînd în rondul sentinelor, sub luna încetată odihnea înălțimea cu stîlpul de fier 226. Cu liniile rupte de ceață și lărgite de singurătatea nopții, părea un mausoleu eroic, ridicat pe trupurile celor căzuți pentru Patrie.

În bezna gropilor scobite de obuze, mutilați, dormeau eroii, liniștiți că vrăjmașul în'abputut pătrunde hotarele Țării.

O bură înghețată coborî din ceață și luna se stinse între nori. Viforul se ridică din spre Ardeal în vîrtejuri zgomotoase și în vuetul ce-l ridicau văile neliniștite încă începură a cădea straturi grele de zăpadă. Crestele munților dispărură pe nesimțite sub valul de lumină al zăpezii și adăposturile noastre acum nu mai erau decît mormane lungi de brazde, din cari pufăeau hornurile de piatră, ultima vieată a focurilor. Zăpada acoperi cu un vâl divin pe morții noștri rămași legați de pămîntul sacru.

5 octombrie; ora 5. — Sentinelele aduseră un prizonier german, care se predase în mijlocul nopții. O figură suferindă și mutilată de ger. Era un vîpător alpin. Lîngă focul nostru, mîncă, se desmorți și ne

spuse, fără a-l cerceta prea mult, că în fața noastră sînt două batalioane de vînători alpini, regimentul 253 infanterie și un regiment din garda bavareză; despre artilerie nu ne-a spus nimic. S'a găsit asupra-i, pe lîngă fotografiile intime și scrisori familiare, carnetul unui soldat sîrb, fiindcă luptase și în Serbia, semnul de metal al identității, un memorator franco-german, fiindcă luptase și la Verdun, o hartă cu granițele țării noastre, pe care se găseau însemnate două direcții: Budapesta-Făgăraș și Budapesta-Sibiu, un carnet cu însemnări zilnice, din care am văzut că la 1 octombrie numai au sosit în munții noștri vînătorii alpini germani — și o carte de rugăciuni.

Prizonierul inspira milă. În toate mărturisirile lui era liniștit și nu se întrezărea chiar în laudele cele aduse armatei sale îngîmfarea teutonă. A fost întrebat pentru ce luptă pentru o țară care nu e a lui și pentru un popor ce pînă ieri i-a fost un dușman nemărturisit. A tăcut o clipă și a răspuns scurt: „müssen“.

Ora 7. Ne sosit știrea că pe culmea Surului, spre Budislavu, ar fi pătruns patrulele inamice. O altă știre că Surul ar fi căzut. În sufletul meu, ca într'o odaie tăcută, intră mîhnirea. Desigur trupele noastre au fost învinse de natura fără îndurare, nu de baionetă sau mitraliera inamică. În zăpezile înalte, au bătut tunurile grele și au răzvrătit singurătatea înălțimilor. Săptămîni întregi însă viscoalele au fost ingenunchiate de trupele noastre. Adăpostit de munți, inamicul a urcat. Va pleca desigur curînd, curînd. Liniștea zilei a fost turburată numai de viscole. Acum

zăpada era înaltă și drumurile noastre erau cărările înguste ce duceau la pisc, unde aveam un post de observație, și pe front, la sentinele.

Adăposturile îmbrăcate de nămeți fumau liniștit prin gurile sobelor, cind obuzele inamice trecură piscul, căutînd iarăși adăposturile rezervelor noastre. Nu era furia de ieri, și vuetul traectoriilor era cu mult mai obosit. Plecau acum obuzele din spre Porcești spre cota de doliu 226 și în spre Sebeș, izbind Surul.

Inamicul încercă flancurile noastre. Cota 226 fu acoperită de fum. Zăpada era acum cenușie și din gropile adînci ieșeau valuri negre de fum, parcă cineva ar fi aprins coaja pămîntului. Și obuzele au secerat creasta, înaintînd spre măscile sentinelor din dreapta și stînga cotei. Muntele părea părăsit. În șanțurile adînci trupa intrase la primul obuz, unii, în morminte săpate de mîna lor. S'au spart obuze multe în talusele șanțurilor. Coasta era cernită. Inamicul, laș, a încetat obuzele. Mașinile lui distruseseră trupa, care purta soarta dreaptă a armelor. La primele atacuri, deși atacul inamicului viclean era simplu, trupele noastre purtătoare de baionetă apăreau la creastă spre a primi lupta cu lealitate, așa cum învățaseră dela părinți. Inamicul nicăeri.

În schimb, pe crestele rupte de viscole, trupele noastre întîlneau obuzele, cari zdrobeau pe luptători înconștient și ridicol. Acum, povestea era cunoscută. Trupele se retrăgeau în profunzimile șanțurilor și pe creste rămîneau în măști rare și adînci posturi de observație și mitraliere. Cînd comedia obuzelor înceta și inamicul, sigur că acum va ocupa cu o trupă

de mercenari creasta acoperită de morți, înainta pe furis, apăreau baionetele și o nouă și viguroasă armă, grenadele. După 3 ore de obuze, posturile de observație începură piuiturile lungi — semnalele simple că inamicul cel viteaz se apropie de gropile morților noștri. Din șanțurile-morminte începură a roi trușele și a sui creasta în salturi.

Pe aceleași ramuri de stinci, inamicii înaintară, protejați de mitraliere. Și de astădată inamicul înaintă pînă la 150 pași de cota 226. Atunci — sufletul meu retrăește clipele acelea de eroism — creasta se transformă în mii de tunuri, erau grenadele purtătoare de mii de morți; soldații în lanțuri regulate aruncau grenada romînească „Savopol“ și silueta verde alerga în traectorii scurte în turmele inamice. Mitralierele începură tăcănitul macabru și piuitul armelor înfierbîntă aerul. Se lăsă seara, salvatoare pentru inamic. Și în amurgul limpede treceau miile de lumini ale armelor și răsuna țipătul grenadelor ce rupeau bucăți din stinci.

Inamicul luă fuga, lăsînd cîmpul acoperit de morți. Erau și Germani, și Austriaci, dar mai ales Bosniaci și Turci sau Armeni. Nenorocții, culeși din țările lor învinse, spre a muri într'un pămînt pe care nu l-au cunoscut vreodată nici în vis. Figurile lungi și galbene, slabe, păreau crucifixe pe zăpada albă. Și acei cari au furat aceste vieți pămîntului natal — el însuși astăzi un mormînt — erau Teutonii falnici, cu chivăre și căschi poleite, cari vorbesc de civilizație. Poate că nu e în univers o putere supremă care să acopere în ceața neființii pe aceste bestii—pentrucă

și războiul, înainte de a fi mașina nevăzută a distrugerii, e o cumpănă a pietății și a selecțiunii.

Peste aceleași gropi tăcute de morți noaptea aluneca senină. Numai viscoarele înveleau cu nămeți cadavrele, ca pentru odihnă. Sub luna care ardea în cer, lumină creștină pentru eroi, treceau îngropătorii culegînd morții. Era un convoi de fantome, cari aducea aminte nopțile de groază ale ciumei, cînd fantomele călătoreau prin vieață și morții se ridicau în spasme din sicriurile lor.

Spre miezul nopții m'a deșteptat raportul rondului. Grota răsuna de bubuiturile tunurilor. Peste Olt, departe spre Voineasa, se auzeau bubuituri de artilerie grea. Bubuiturile veneau în salve dese, și toți, la flacărele aproape orbite ale focului, ascultau concertul ce se strecura ca un țipăt desnădăjduit prin porii pămîntului.

8 octomvrie; ora 4. — Deșteptarea și plecarea spre Gropile Turcilor. Viscol și ceață. Gropile de obuze, zăpadă. Contramandarea ordinului lîngă cota 226. În noaptea ceței noaptea continuă. Viscol. Schimb sentinelele; cadavrele sînt neîngropate pe zăpadă. Mitraliera. Nici o sentinelă, pozițiile pline de cartușe trase și bune. Umezeală. Bôrdeiul în pămînt. Ordine dese și îngrijorătoare. Ordinul Diviziei (să-l caut). Retragerea. Valea Boiei. Impresiile, părăsind poziția. Pe coastele ascuțite și abrupte, lîngă Boia. Apa. Convoitul. Bôrdeiul Coți. Provizia și muniția. Liniile telefonice. Incendiarea. Pe malul Boitei. Confluența Bōiei spre sate, în munți. Iarăși între lanțurile umede și reci: spre Mormîntul. Ploaie în munte, sub stele.

Grupa adunată lângă cărări. Pe coasta muntelui; în stîină. Poetii singurătății. Ora 10 noaptea. În necunoscut, gîndurile nopții...

9 octombrie; ora 5³⁰. — Pe coasta Mormîntului. În stîină, pe un maldăr de fin. Coloana rămasă în urmă reîncepu marșul spre culme. Sentinelele au văzut în timpul nopții focurile inamice pe muntele Olanu. În urmă au rămas de coloane mulți soldați și aceasta făcu reconstituirea unităților foarte grea. Cărarea urca la stînele adăpostite între brazi. Soldații, abia urcau, fiind încărcăți cu provizii și saci de cartușe. Ajunși pe creasta Mormîntului, primim ordin a în-tări aripa dreaptă a infanteriei și a ocupa cu avant-posturi șeaua dintre Mormîntul și Zănoaga. Din batalioanele cele două de grăniceri acum se aflau pentru luptă patru companii, cu efectiv total între 450-500 soldați. Două companii erau în luptă pe un alt sector, și două date ca gardă Diviziei. În sufletele soldaților încă mai licărea nădejdea. Veneau știri frumoase dela Sălătruc. Inamicul ar fi fost respins și împrăștiat, iar satul ocupat de trupele noastre. Am ajuns la sectorul indicat și după o recunoaștere făcută, pe o ceață deasă, am instalat posturi înaintate de observație și un lanț de sentinele, pentru a putea cerceta văile Boiei și pădurea de fag ce urcă spre Zănoaga și Călugărul. Am recunoscut tranșeele lucrate din timpurile de pace, pentru diferite ipoteze de luptă, și am completat sistemul cu măști individuale, dese și adînci.

Cînd trasasem șanțurile rezervei, pentru un eventual adăpost contra artileriei inamice, primim ordi-

nul de a urca la Zănoaga și a preda sectorul altor companii din infanterie. Am ridicat sentinelele și am urcat cu două companii pe munte, unde lupta era încă în curs și de unde veneau convoiuri de răniți.

Pe culmea Zănoaga, brazii înalți și răcoroși aduc cununa eternă a tinereții. În urma noastră, se desena linia ideală a Mormîntului. Aici erau încă două companii de grăniceri, cari au și ocupat poziția în linia întâia. Pe cărarea cu piatră ascuțită urcau convoiurile de muniții și hrană. Trupa era obosită însă, oricare soldat dorea în tăcere pîinea. Se ordonase stingerea focurilor și în întunericul care curgea peste muntele ce era acum o formidabilă cazarmă se distingeau siluetele soldaților îndoite de trudă. Un convoi de cai se apropie, aduce pîinea. Am împărțit soldaților pîinea albă și dulce, și în privirile lor era o bucurie neînțeleasă de nimeni. Și a urmat o noapte de pomină. Îneliți în foile de cort, înghesuiți unul lângă altul, soldații au adormit ca lespezi de piatră, abia conturate în noapte. Trupele cealalte, în linii lungi pe coaste, tremurau în ceața care se ridica din spre Mormîntul. Svonurile începură a curge și în negura umedă a nopții luau proporții îngrijorătoare. Cu o zi înainte, trei tunuri de munte căzură în mîinile inamicului. Reg. . . . părăsise poziția aproape fără luptă. Inamicul, adăpostit de ceață, înaintase și trupele de pe Fața Sf. Ilie fuseseră surprinse la focuri. Paza înaintată se retrăsese. Panica totdeauna duce la dezastru, rară a presupune totdeauna bravură din partea învingătorului. Adăpostiți de elemente, trupele înaintază inconștiente chiar, și odată angajată lupta, e cheștiune de calm și tact. Un exem-

plu l-a adus, în chiar aceea zi, o altă întâmplare. Un ofițer german, înaintînd cu un ploton spre linia sentinelelor noastre, dădu peste un post de mitralieră. Atunci întrebă în romînește: „Vă predați?“ Și soldații, la rîndul lor: „Voi vă predați?“ O clipă de calm și mitraliera cu întreg postul ar fi fost pierdută. Un soldat se ridică din șanț și făcu prizonier pe ofițer. Din negură piiră focurile plotonului, care crezînd că are în față forțe superioare, se retrase în dezordine. În sfîrșit, un alt svon se șoptea printre ofițeri. Două platoane s'ar fi predat cu ofițeri chiar. Era aceasta ceva de necrezut. Niciodată trupele noastre nu au asemenea gesturi. Atmosfera era încărcată de ticăloase svonuri și inima mă durea ascultîndu-le în mijlocul întunericului, care ca un infinit necunoscut mă înconjura. Ași fi vrut să adorm pentru eternitate, în umezeala și întunericul nopții, ca într'un mormînt. Pe o brazdă, lingă soldați, îmi culegeam gîndurile bune și mă rugam lui Dumnezeu. Parcă în sufletul meu era atunci un copil care cînta un psalm de vecernie nevăzutului spirit care mă înconjura.

Comandantul meu mă chemă și-mi spuse în șoapte: „Trebue să rezistăm aci. Totuși e vorba de o retragere“.

Și cuvîntul din urmă în mintea mea deschise pentru a treia oară semnul de întrebare al morții...

În carnea mea tresărea o revoltă neînțeleasă. Parcă inima mi-era un bulgăre de dinamită, ce aștepta o mîină divină să arunce întregul așezămînt al deșertăciunii în aer. Perspectivele viitorului se închideau, și în locul porții de lumină a vieții o cruce de fier neagră se ridica în bezna umedă a nopții. Și iubirea și

poezia erau acum ruine și sufletul meu o criptă încărcată cu veștede amintiri. Chemam la mine iluziile de ieri și pe fiecare le ridicam în soarele sufletului. Simțeam însă că o mână se întinsese din întuneric și rupsesse aripile moi ale viselor.

Se dăduse ordin a se stinge focurile; totuși după brazi începură a ieși văpăi innăbușite. O ploaie rece, amestecată cu ghiață și zăpadă, porni din cerul scoborit de ceață, și trupurile neclintite și adormite ale soldaților tresăriră. Focurile se înmulțiră și în fața fricei de inamic se ridică deodată lupta contra elementelor ce ne urmăreau și aici cu o furie păgînă.

Ploaia încetă și un vînt rece mătura coasta, izbind în vârtejuri ascuțite trupa ce căuta lingă focuri, un nou refugiu. Ofițerii intraseră într'o stîna rece și umedă. Erau acolo soldați peste ofițeri și atmosferă acră de mizerie. Am ieșit în aerul umed și lingă soldați m'am întins pe pămînt. Pentru a cîtea oară mă apropiam cu iubire de odihna lui. Simțeam cum fire de umezeală se ridicau prin haine, muindu-le pe nesimțite. Bocancii uzi de ploaie se strînseseră lingă flacăra și-mi țineau piciorul ca într'un clește. Genunchii mi-alunecau pe brazdele moi și articulațiile mă înjunghiau, parcă niște lame subțiri mi-ar fi pătruns oasele și un demon le-ar fi răsucit cu furie înăuntru.

Totuși, truda simțeam cum mă biruie și nu voiam acum să adorm în bezna înghețată. Mă ridicai să urc la creastă și în calea mea trupele tremurau în foile de cort ca niște trestii. Mila se ridică în sufletul meu și atunci războiul mi-apăru un monstru nevăzut, nu un izvor de regenerare a vieții. Surîsul vieții de pace îmi luminează sufletul ca o adiere divină. Mă

întorsei la foc și pe cîteva crengi de brad încercai să adorm. Cineva parcă mă fură în profunzimi necunoscute. Și avînd sub cap brazda din care se prelingea apa rece, și sub mine ramurile de brad, am adormit ca într'un vis de întuneric, în această noapte de pomină...

Orele 2 noaptea. Sub mine era apă și umezeala îmi alungase odihna. Pădurea era plină de focuri; brazii, luminați de ceață, dădeau aspectul unei nopți de reprezentatie. Trupul întreg îmi era sfîșiat de junghiuri. Ce mai prețuia viața și sănătatea? În ființa mea întregă se lumina o lacrimă care trecea peste inima mea învinsă. Imaginea Patriei mi-apăru ca o pasăre urmărită de uliu. Focul orbise aproape; cîteva cărbuni fumau alene, storcînd dintr'un ciot ud și verde rășină. Mi-a adus un cavalerist pe un prizonier. Era gol, în bluză de vară și în bocanci subțiri și ruinați. Mi s'a părut că e o victimă a „visului roșu“. Prostit se întindea peste cărbunii drbi, implorînd undele de căldură. Și la focul ce murea, figura lui părea mai bolnavă și mai obosită. L-am întrebat de unde vine și mi-a răspuns în rusește că vine de pe frontul italian. N'am putut afla din gura lui dacă e Polonez, Rus, ori Austriac, fiindcă nu cunoștea limba germană, deși susținea că e greco-catolic și că s'a născut în Galiția; mi-a spus rînd pe rînd că e Rus, Polonez și Austriac. Prizonierul însă se trăda, fiindcă înțelegea totuși limba de sălbatică armonie a lui Goethe. Îi era frică de informațiunile ce mi le va da. Mi-a spus singur că avem înaintea trei batalioane de „Alpenjäger“ și că sînt coloane cari au pătruns pe aiurea pentru a ne învălui. Aceste mărturisiri i-au fost mai mult

smulse de un sergent care cunoștea limbile slave, ca unul ce colindase ca grănicer frontiera rusă și bulgară. Prizonierul slăbuț și obosit, care privea focul ce murea ca pe un ideal stins în mugure, dacă nu era o mașină instruită în viclenie, era un idiotit de cele ce sufletul lui de nord văzuse pe cele două fronturi gigantice ale carnagiului. Mușca din pîinea dăruită de un soldat cu lăcomia morții, păstrînd tăcerea aceea elocventă a durerii nesfîrșite. Cînd focul muri în umezeală, soldatul mută pe prizonier la un alt foc mai în putere. Siluetele se pierdeau, estompîndu-se în ceață, și fiecare purta cîte un suflet atît de deosebit.

Se luminează de ziuă și viscolul se mai îmblînzi. Ceața se coborî peste Olt, durînd parcă o punte albă de marmoră peste munți. Cerul se limpezi și soarele fierbinte desmorți pe soldații încă adormiți. Sub lumina lui sacră reveneau la viață eroii; fiecare în inima lui simțea fericirea că încă respira, pentru a purta o armă întru apărarea Patriei.

10 octomvire.—Pe creasta Zănoaga, în punctul Stîna Zănoaga, focuri vii de mitraliere și arme. Peste creastă în tranșee trupele noastre fac față inamicului. În adăposturi pe șea, noi așteptăm atacul pentru a intra iarăși în linia întîia. Artileria inamică a deschis focul de pe piscul Călugărul. Șanțurile sînt abia pentru trăgători în genunchi. Soldații au început să adîncească mășcile contra artileriei. Sub focurile obuzelor ne-am săpat adăposturi; fiecărui soldat i s'a dat cîte 60 încărcătoare. În defileul Oltului artileria grea inamică a pătruns și bate colinele și satele din poalele munților. Atacurile s'au pronunțat cu vioiciune la

dreapta și la stînga noastră. Observatorii ne aduc știri că inamicul înaintează pe valea Boiei. Se trimet trupe spre a-i bara trecerea. Sufletele tuturor simt atmosfera de moarte și eroism ce plutește și ne înconjoară. Un obuz se sparge deasupra șanțurilor noastre, rupînd spinarea unui brav soldat. Brancardierii-opresc izvorul sacru al singelui, și soldatul coboară pe năsalie, alb ca varul. In noi clocotește mila și ura. Un murmur de indignare trecu de-a-lungul șanțului, cînd un aeroplan inamic pluti deasupra noastră. Piuiturile de armă deveneau tot mai dese. Observatorii veneau grăbiți cu știri că inamicul coboară valea spre a se urca la șanțuri. Se trimet companii la stînga șanțului spre a le cădea în față. Atacul e pregătit cu artilerie tot mai vie. Asemenea mitralierele seceră iarba și brazii. Primim ordin de a întări sectorul la stînga și a ataca pe inamic de front. Primele grupe ale plotonului se desfășoară prin biziiturile mitralierei. Urmează altele și altele. Plotonul e desfășurat și grupele înaintează eșalonate. Chem gornistul. In vale inamicul deschide focul. Adăpostiți de arbori, trag grănicerii în țintă. Vuește pădurea și valea mărește ecoul. Lanțul de foc înaintează. Incep a cădea răniții. Lîngă arbori munițiile celor răniți înnoată în sînge. O armă ruptă, alta. Răniții par niște perne pentru morți. Sub un brad un soldat mort privește cerul. Trupul e săltat pe raniță; pare că doarme. O di-niște se desprinde din silueta lui neliniștită; albul de ceară al figurii pare un mulaj proaspăt în ghips. Se pun baionetele. Gornistul la un semn cîntă înaintarea la baionetă. Piuiturile deodată tac, și după comanda: „Inainte“, un „Ura“ răsună de pretutindeni și

sub arbori trosnesc vreascurile rupte de marșul grăbit al soldaților. După saltul plin de uitare de sine se deschid iarăși focurile. Lanțul rărit se îndesește cu noi ajutoare. Se vede cum inamicul urcă culmea, luînd fuga. Inaintarea noastră e un marș sigur spre moarte. Sună din nou gornistul. Atacul se desfășoară și lumini de fulgere sclipesc sub umbra brazilor și răniții gem și morții cad în tăcerea dulce a eternității. Trec printre morți ca printre flori sacre ce se duc. Un muribund îmi întinde o mîna. Are pieptul rupt de obuz. M'aplec și-i sărut mîna aspră. În aceeași clipă, moartea — o ultimă mîngiere — îi ridică sufletul în eternitate... Gornistul cîntă imnul baionetei, și peste liniile de morți înaintăm la creastă. Trupurile mutilate de schije și ciuruite de mitraliere, în elanul izbînzii, mi se păzură treptele de lumină pe care soldatul urca spre supra-omul lui Nietzsche. Filosofia păgînului era atunci pentru mine un glas de supremă mîngiere. Omul slab pierise dinainte-mi și peste cei acoperiți de răni se ridicau tot mai sus efluviile de energie ce creează peste ruinele celor morți pe supra-om. Atunci nimeni nu trebuia să muște pămîntul. Spre lumina cea apropiată de eternitate, unde se simte vibrînd nevăzutele aripi divine, năzueau ființele acelea plecate înainte, surzi la gemetele grele ale schilozilor și călcînd triumfători peste morți. În pămîntul Patriei, cu frumuseți nesfîrșite și nesecate bogății, *aci moartea mi se părea un ideal împlinit*. Era ca și cum ași fi adormit într'o grădină cu liniște, unde cînd privighetorile cîntă cerul se deschide, vărsînd lumina lui albastră în unde de odihnă.

Treceau pe lingă mine gloanțele dușmane și parcă

erau tot atâtea ecouri ale unei chemări către odihnă. La creastă, inamicul ne primi cu grenade și primele șiruri căzură. Fără suspin și tăcuți, căzură soldații alături de armele sacre, ca și când un uragan ar fi prăbușit un șir de coloane. Înaintară alții și obuzele acoperiră de fum creasta. M'acoperi fumul ca niște nori de aburi ieșiți din plămîinii pămîntului și o schije îmi smulse carabina. În fumul care încă mă învăluea trăeam încă. O, schije, care ai rupt lemnul armei mele, ce traectorii hotărîte de necunoscute legi ai urmat, nepătrunzînd carnea mea care atunci nu prețuia nimic!

Inamicul risipit în dezordine, ne adunarăm unitatea, hotărînd în același timp paza poziției pentru noapte. Și aceeași noapte cu stele aprinse și profundă ca un ocean, ne acoperi în admosfera ei de Nord, și cu noi pe morții ce păzeau în umbră, neștiuți de nimeni, cota înaltă de 1467 metri a muntelui Călugărul. Când în întuneric s'au strîns morții și răniții s'a găsit un mort jefuit de îmbrăcăminte. În vălmășagul luptei inamicul își culesese victorios prada. În noapte, albiturile cadavrului străluceau ca niște lumini aprinse în întuneric; țeapăn în gerul care strîngea înălțimea ca într'un clește, mortul fu ridicat și culcat în groapa creștină, pentru a găsi în pămîntul-tată iubirea și mila ce au dispărut din lumea noastră.

Tîrziu, deasupra nopții înalte, trecură în sboruri ușoare și zgomotoase acoperite de nori, stoluri speriate de cocori; pasările au părăsit cuiburile liniștite ascunse în singurătăți și au luat drumurile pribegiei în mijlocul nopții. Când toți morții fură închiși în criptele de odihnă scobite în munții țării, am adormit, în paza gerului ce mușca neobosit, între soldații

mei; și parcă noaptea aceea peste mine a coborît mîngîierile calde ale unei binecuvîntări.

11 octomvre.—Cu trupa pe poziție; așteptăm ordîne de luptă. În soarele fierbinte trupa se dogorește ca lîngă o vatră. În linii strînse, ei vorbesc în șoapte despre camarazii pe cari i-au văzut murind și parcă în graiul lor vibrează taina unei procesiuni. În defileul Oltului luptele s'au deschis din zori, și bubuiturile artileriei grele vin pînă la noi, zguduind parcă întreg pămîntul. Pe văile Ciinenilor, mitralierele toacă aerul, ritmînd parcă o melodie nevăzută și păgînă. Ne vin vești că tunurile noastre grele ar fi distrus două tunuri grele inamice cari înaintau cu insolentă pe șoseaua națională. Asemenea că trupele inamice au fost urmărite la lunete cum se retrag în coloane din poziții spre Fața Sf. Ilie. Pe muntele Mormîntul, sînt perspective de lupte mari. Coloane inamice au intrat în bazinele Boiei. Au plecat două companii din 1 de grăniceri. Căpitanul meu ia comanda sectorului și-mi lasă iar compania în pază. Am trimis înainte patrulare tari și am instalat posturi fixe de observații. Inamicul e viclean și surprinderea în munți însemnează dezastru fără luptă.

Ora 3³⁰. Lupta în defileu continuă; inamicul forțează cu mașinile intrarea în satele noastre. Muntele Omul-de-piatră e ocupat de trupe pentru a face față inamicului. La umbra unui brădet citesc ziarul de sîmbătă. Acum trei zile s'au luat 900 prizonieri și 14 tunuri dela inamic.

Cine a trecut prin pînza de gloanțe știe cîte sacrificii s'au făcut și cît de mari sînt pierderile dușmane.

Scriu aceste însemnări pe genunchi, sub traectoriile obuzelor, în dansul ritmic al mitralierelor, neștiutor de ziua ce vine și simt o voluptate necunoscută de nimeni. Creionul meu alunecă pe liniile unei ironii ce n-o bănuiam vreodată. Scriu în apropierea morții. Pentru cine sufletul meu se ridică în valuri fierbinți? Poate că mâine acest carnet va putrezi cu mine, într'un șanț, ori mâna impie a vreunei brute va profana aceste mărturisiri, atât de sacre pentru mine.

Cine știe dacă soldatul meu îmi va supraviețui și le-o duce acasă? Ar găsi acei cari m'au iubit tresăririle sufletului meu înainte de sfârșit. Mărturisesc că și aceste linii le-am scris cu oarecare mîhnire. Simt că misiunea trupelor noastre din acest colț de țară va trece prin încercări tot mai amare — și cine îmi poate spune cît timp ochii mei se vor lumina privind frumusețea acestei țări scumpe?

Soarele aprinde colinele neliniștite de lupte. Lumina lui e un suris de blîndețe, care cade ca un strigăt nemărturisit de pace. Peste razele divine coboară valuri îndoliate de ceață, și în negura care îmbrățișează pe nesimțite zarea se aud iar țipetele desnădăjduite ale cocorilor. Alungați de pretutindeni se trudesă a scobi în nori cuiburi, și țipătul lor e o chemare către Dumnezeu, ca să le deschidă cerul. În țipătul de desnădejde al cocorilor găsesc parcă ceva dintr'un țipăt neauzit de nimeni, ce geme în sufletele noastre ale tuturor.

12 octombrie; ora 6³⁰.—Primesc ordinul de a trece în rezerva generală. Aceasta a fost pentru noi totdeauna o iluzie dulce, fiindcă niciodată n'am stat în ade-

vărată rezervă generală. Abia ajunși de pe front și ordine noi ne îndreaptă la luptă pe alte poziții; astfel că e cu mult mai bine a rămîne mai mult timp pe aceeași poziție decît a o schimba spre a trece în rezervă. Se poate organiza în acest chip mai bine poziția pentru luptă prin executarea lucrărilor de sapă și prin recunoașterea terenului. Frontul nostru de pe muntele Călugărul a fost acoperit de unitatea de infanterie din dreapta, prin rărirea pînzei de sentinele. Ajunși în „rezerva generală“, primim ordin de a pleca spre muntele Omul-de-piatră și a curăți în același timp pe inamicul ce s'ar afla în Valea Cerbului, stabilind legătura cu sectorul de stînga ce lupta în tranșee pe muntele Cărbunari și în liziera de nord a satului Găujani. De la stîna Zănoaga împrejurimile apăreau în amfiteatru; satele Găujani și Boișoara erau o mare de fum; artileria grea germană se silea de trei ore a le incendia. Spre Mormîntul ne-am întors tăcuți și o mîhnire generală respira în trupa noastră. Cu o zi mai înainte muntele era al nostru; pe șeaua ce leagă Mormîntul cu Zănoaga, trupele de infanterie, părăsind poziția, se retrăgeau în dezordine. Adăpostite într'o cută de teren, două tunuri ale noastre băteau rezervele inamice din valea Boiei.

13 octomvre. — Executăm schimbare de poziție; muntele Călugărul e lăsat în paza altor unități. Ne fixăm pe Zănoaga-stîna, spre Mormîntul. Artileria dușmană bate în față Boișoara și Găujanii. Tunurile noastre sînt pe valea Boiei și spre Omul-de-piatră. Ni se distribuie grenade și cartușe: pîine, nu. Întind avantposturile pe Omul-de-piatră. Trupele noastre

sînt pe Cărbunari și pe dealul din fața satului. La 6³⁰ pornim un vijelios atac de flanc spre Mormîntul, susținut bine de artileria noastră. Grănicerii înaintează prin șanțuri, peste morți. Dușmanul pune stăpînire pe creastă. Disting Germanii printre morții noștri; văd și un ofițer german, la un infanterist de-al nostru mort; soldații bosnieci și turci ne pradă morții. Noaptea, pe poziție, în avantposturi, pe șeaua Mormîntului.

14 octombrie; ora 6³⁰. — Atac pe Mormîntul. O mitralieră dușmană ucide pe plotonierul Pascu și pe caporalul Tomița. Inamicul forțează Valea Cerbului la sea, spre a cădea în spatele tranșelor. La observator, văd lupta angajată crîncen, pe Cărbunari. „Ura” soldaților ce pornesc repetit la atac și goar-nele răsună haotic în munți. Contraatacurile repetate a lor noștri sînt din ce în ce mai vii.

Ora 11³⁰. Luptăm pe Mormîntul, susținuți de artilerie. Se primește ordinul de a reataca de flanc creasta Văiei Cerbului. Atacul e general; pînă seara nu se decid sorții luptei.

Ni se vestește însă: că frontul infanteriei e rupt; 2 Vîlcea e scos din tranșee; trăgătorii pe brînci sînt ieșiți din șanțuri; carnajul luptei a fost înspăimîntător; că frontul a fost resfrînt la stînga. Situația e critică. În noapte, refacem legăturile telefonice rupte de focurile artileriei; îngropăm morții; ne adîncim șanțurile și adăposturile. Văile încă clocotesc sub impresia duelurilor de artilerie. Noi, de veghe în noapte.

15 octombvre. — Din zori, atac general pe întreg frontul. Inamicul, cu forțe covârșitoare, iese din șanțuri susținut de focurile grenadelor și tunurilor. Susținem contraatacul dîrz, cu mari pierderi. Glasul gornistului în fum și gloanțe pare un strigăt de nădejde — o lumină în întunericul nopții. Ne retragem, contraatacînd și lăsînd pe văi soldați răniți și morți. Mirosul singelui proaspăt mă doare. Mitralierele ne urmăresc ca pe vînat. O baterie se retrage înainte de ridicarea ceții spre Titești, care e scormonit de obuze. În zori spre Spinul.

16 octombvre.— În tranșee Nord Spin, sînt bolnav. Inamicul a călcat pămîntul nostru, prădînd satele. Trupa e înfometată și umilită.

Linia noastră : Dealul Cucuiului-stînga șoseaua Titești-Spini și linia Cornet-Magura-Cucoiul. Dintr'un regiment am mai rămas 261 soldați. Se ordonă două linii: prima, ocupată de jumătate din trupă; a doua, de jumătatea cealaltă, servind la șanțuri de adăpost contra artileriei.

Ora 12³⁰. În mască: sub malul de pămînt.

Sînt vibrațiile pămîntului ca niște coarde de oțel, nevăzute, cum tremură sub atotputernicia greutății pămîntului.

În jurul meu hainele și încălțămîntea, rupte. Bărbile ne modifică fizionomia; părem cu toții alții. Cu fiecare zi soldații sînt alții ca înfățișare și suflet.

Ora 4³⁰. Artileria germană prepară atacul. Mitralierele lor au fost împinse mai aproape de noi. Lanțul întii al primei lor linii de foc e la 200 metri de noi. Simfonia morții își scaldă melodiile în ploaia

de obuze și trăznete. Lupta e neterminată. Ceața naturii s'a ridicat de milă și teamă. O altă ceață, de fum, a cuprins pământul. Din rănilor dealurilor pământul fumegă. Cine știe care din noi vom muri de schije; noi, cari urmărim șanțurile cum se fac una cu pământul, și ne învățăm a muri cu seninătate, privind pe alții murind.

Seara: Măgura în focuri...

În noapte, pe negură, inamicul susținut de artilerie și iluminări diferite atacă din nou dîrz; contra-atacăm la baionetă, inamicul e întors în tranșee. Sub fiorii luptei, în beznă, acoperit de o bură mărunță de ploaie, pe bancheta tranșeei, străjuesc, alături de soldații mei, necunoscutul...

17 octomvře.— Către seară, adăpostiți de ceață și întunericul ce curgea din pădurile Măgurei, am plecat să recunoaștem frontul nostru de luptă. Șanțurile lucrate cu un an înainte, acum sînt acoperite de ierburi și crenelurile abia se zăresc. Linia sectorului nostru e destul de sinuoasă, și în afară de glacisul din centru prezintă multe intrînduri, prin care inamicul s'a putut strecura, acoperit de ceață și de culele pământului pînă la 200 metri lîngă noi. Aceasta am putut-o bine constata prin focurile lor aprinse la această depărtare. Observatorii noștri au ieșit pe crestele tranșeelor, protejați de întuneric, pentru a avea înainte un cîmp de tragere mai larg. Poate că intenția lor e să întoarcă aripa noastră stîngă reze-mată pe Măgura. Noi avem de supravegheat și șoseaua care e numai gropi din cauza artileriei inamice. Un piuit viu de focuri de inafanterie în dreapta, pe mentele Cucuiul, ne-a readus la șanțurile noastre.

Ne-am adunat trupa și am urcat-o la creastă pentru a interveni imediat ce s'ar fi desenat mai bine sectorul atacat.

Piuitul s'a întins pînă sus pe Mîglele, dînd impresia că inamicul a atacat aripa noastră dreaptă. Reflektoarele au luminat muntele Cucuiul, acoperindu-l cu o lumină verde ștearsă. Și cînd muntele întreg răsună de salvele trupelor noastre, artileria germană deschise focuri neregulate deasupra crestei. Mulți din soldații noștri angajați în luptă căzură izbiți mișelește, în întuneric. Inamicul, care a încercat a pătrunde, a fost respins. Trupa noastră rămase pe poziție. Aci se împărțiră cartușele, tutunul, pîinea și conservele pentru zilele următoare. O bură rece cădea peste noi, culcați pe creastă. Rachetele se trudeau zadarnic a rupe ceata; cînd lumina albă sau verde se întindea și peste noi, găsia trupa culcată; în nemișcarea ei părea un șir de lespezi cari crenelau armonios creasta, iar sentinelele stîlpi însuflețiți în întunericul umed.

După miezul nopții, cînd sectorul se liniști și focurile inamicului aproape se stinseseră, am coborît trupa în șanțuri. M'am reîntors în masca de lut așezată la mijlocul frontului și am adormit între pereții umezi și reci ca într'un mormînt odihnitor și sacru. La cîțiva pași de masca mea, într'o groapă mai largă, dormeau plutonierul Sibulescu, un caporal și trei soldați, morți din această zi. Obuzele căzuseră pe tranșee și grinzile grele îl striviseră. Sub bura care cădea tot mai rece, răscolită de vîntul miezului de noapte, dormeam și eu ca și ei — morții sacrii ai țării — în același primitiv pămînt.

18 octombvre. — In zorii zilei liniște. Ultimele atacuri mi-au sfîșiat nervii, iar rezultatul lor m'a desnădăjduit mult. Sufletul meu astăzi e o rană nevăzută. Umezeala șanțului mi-a pătruns oasele și mă doare și mîna rănită destul de ușor. Căpitanul meu mi-a semnat un bilet de evacuare. Mi se păru că mă alungă cineva din fața morții atît de glorioase. Soldații rămîneau singuri de acum. In spital voi vegeta luptînd cu nostalgia luptelor. Și veștile cari ne soseau prevesteau atacul. Am rupt biletul și am rămas în linia întîia de luptă, unde de două luni am învățat să mă apropii cu iubire de moarte. Am trimes soldatul de ordonanță după medicamente și albituri. Cu noi n'avem nici un medic. Doctorii noștri sînt soldații brancardieri, și ei puțini. Aceștia opresc sîngele ce curge odată cu viața din arterele rupte și tot ei adună mîinile și picioarele retezate de obuze.

Răniții strigă desnădăjduiți :

„Brancardier !“

Și din măscile de pământ răsare, tăcut și grav, un soldat încărcat cu geanta de medicamente. Tunurile rup pământul urmărind pe răniți după strigăte și acolo, în viforul morții care trece, soldatul dă iluzia celui căzut, cu tinctură de iod și o fișie de pinză. De multe ori, alături de răniți, ei înșiși cad și geanta purtătoare de o nădejde nesecată de viață trece la un altul.

Soldatul meu Firică, credincios ca un Eumeu, îmi va aduce miine medicamente și albituri. Albiturile mele sînt aceleași dela luptele de pe muntele Coți—și de atunci sînt 21 zile. Azi sînt fișii-fișii și tot astfel îmbrăcămintea și încălțămîntea. Pe linia întîia de luptă nimenea nu se mai gîndește la acestea; zilele trec și fiecare e mulțămît că încă respiră. Totuși sînt zile de reculegere, cînd vuetul morții se stinge și viziunea limpede a vieții tresăre înainte-ne surizătoare. Atunci privim în jurul nostru și cu toate că sîntem zdrențuiți și murdari, nu sîntem mîhniți. O mîndrie suverană ne acoperă. Suferința e o poruncă supremă; cineva nevăzut ne înnoește puterile sufletului și noi, cu tăcuta resemnare creștină, murim pentru Patrie.

S'a dus soldatul să-mi aducă și scrisorile și ziarele proaspete. Aici unde știrile se mărginesc la ritmul baionetelor noastre, sîntem însetați a ști ce fac ceilalți, atunci cînd noi pe nesimțite ne măcinăm pentru pământul sacru care e al nostru al tuturor.

Și scrisorile... Curierii sînt pasările cu pene albe și negre. La adăpostul șanțurilor, cînd lupta s'a stîns obosită, rămînem în singurătatea sufletelor noastre. Atunci ca aripi nevăzute filfiie în noi gîndurile și ne

aduc în tăcere poezia dulce a depărtărilor. Aici, unde vieața e o lumină ce se stinge la tresărirea unei adieri, trăim prin puterea sufletelor noastre. Curg peste noi amintirile. Acolo, departe, într'o casă tăcută, stă neclintită în umbră o siluetă ce tresare ca o mimoză; priviri de melancolie ca niște săgeți de lumină străbat depărtările încetate. Cine uită mîngîierile dulci ale păcii și poezia severă a amintirilor? Orișice suflet are un izvor de vieață prin amintiri. Și scrisorile ca niște fire nevăzute leagă sufletele noastre la depărtări și rețrăim aici, în umbra odihnitoare a morții, iluziile aprinse aiurea.

Ora 4 p. m. Grănicerii-și adîncesc șanțurile. Din toate companiile de grăniceri s'a format două detașamente mici, unul luptă aici și altul pe Măgura. Regimentul de elită mai există prin faima lui. Acum două luni 3500 baionete, astăzi 200. Inamicul a pătruns satul Titești. I-am văzut strecurîndu-se prin livezi în pîlcuri sălbatice. Prin ceață s'au apropiat de sentinelele noastre și vînătoarea a început. Orice mișcare: un mort sau rănit.

Mitralierele noastre țipă ca pasări urmărite. Prin focuri, linia noastră de apărare e cunoscută acum și artileria inamică izbește acoperișurile. Grinzile trosnesc la încheieturi și se prăbușesc peste trăgători. Sub coasta din spatele tranșeelor noastre sînt tunurile noastre. Și urgia artileriei inamice cade asupra noastră, care păstrăm frontul dinainte. Ceața coboară umedă peste văi, aducînd o noapte nepătrunsă. Un pîrîit de mitralieră se auzi la aripa noastră stîngă. Am răspuns cu salve. În întunericul de nepătruns se produse panica în trăgători. Și vînătorii (5 V.) din dreapta noastră părăsiră tranșeele.

Grănicerii au continuat salvele; inamicul a fost ținut în șanțuri. Plec după ajutoare. În urma mea furia mitralierei mușcă pământul. Trec coasta și alerg spre rezerve, urmărit de artileria grea ce caută tunurile noastre. Aduc plotoane de bravi trăgători din 2 Vilcea. La întoarcere întâlnesc convoiurile de răniți. Aerul mirosea a sînge. În foi de cort și atîrnați de umerii camarazilor lor, răniții erau mase înformede carne. Abia mai respirînd, cu brațele și picioarele rupte, cereau ajutor. Era scînteia din urmă a vieții. Înfașurați în sîngele lor închegat, răniții formau un convoi de fantome. Trebuiau să urce creasta din spatele tranșeelor unde au luptat, spre a coborî apoi spre sat la ambulante. Și atunci, o lumină ingrată a ochilor — mitralierele crude — izbeau în convoiul nearmat de schilavi.

Răniții, adormiți o clipă în durerile sălbatice ale morții, se trezeau la viață spre a cere ajutor cerului, pentru carnea lor ruptă. Cine va putea descrie gemetele ieșite din gurile lipite de sînge închegat. zvîrcolirile acelor trupuri găurite? Rănitul din urmă, cu gîtul și pieptul străpuns, se opri rezemat în armă: își întoarse spre noi privirile stinse, voi să cheme, și abia putu întinde o mîna: cerea ajutor și ființa lui întregă se încordă și căzu în genunchi cu mîna înainte. Și mitralierele teutone sfîrșeau cu țipete triumfătoare de bestii.

Pământul milostiv respiră un val de ceață și acoperi convoiul care trecu cu ultimele scînteii de viață.

Un iubit și distins profesor, cu suflet de artist și o inimă eroică, îmi scrie la 29 septembrie: ¹.

1) [D-1 Ovid Densușianu].

„Nu se poate să nu vegheze dreptatea și să nu știe să aleagă între noi și ei“; iar mai departe, după ce-mi enumără câteva acte de barbarie din partea „civilizațiilor“ teutoni încheie:

„Se pregătește un dosar întreg despre isprăvile lor, ca să fie arătate lumii întregi. Nu știu, zău, dacă din asemenea suflete mai e de așteptat să răsară odată lumina adevăratei civilizații. Par osîndiți să rămână totdeauna în urma altora“.

Tunurile își continuau urgia. Muntele Măgura, unde adăpostite de pădure erau liniile noastre din stînga, era numai o rană. Obuzelē cădeau cu îndîrjire și din gropile adînci ieșeau valuri de fum, ca sîngele din răni. Plîngea muntele în ecouri prelungite prin văi și prin gemetele lui se deslușeau țipetele celor striviți sub copaci în șanturi. Era mîna triumfătoare a inamicului, care aluneca pe umerii acoperiți ai muntelui. Lupta era neegală. Infanteria inamică e desigur cea mai lașe din lume. Mărturisesc pe conștiință că din atîtea zeci de lupte la cari am luat parte nici una n'a fost susținută de inamic fără artilerie. Și aceasta nu dintr'un spirit superior de tactică. Artileria nu izbește cu inteligență liniile noastre întărite. Artileria izbîndește prin risipa neînchipuită de proiectile; ea bate fără scrupule zone întregi—văi și munți. Și atunci cînd luptătorii noștri ce așteptau lupta civilizată sînt schilodiți de obuzele inconstiente, atunci numai apare infanteria infirmă inamică, nu spre a primi lupta cu ultimele noastre forțe, ci pentru a ocupa fără luptă pozițiile acoperite de morți și a începe opera de jefuire. Am văzut la lupta de pe Mormîntul sfiala cu care infanteria inamică se apropia de morții noștri.

Erau linii întregi pe front secerate de obuze. Vitejii noștri inamici au luat cadavrele a lor noștri drept luptători. Pozițiile erau apărate de morți.

Spre apusul soarelui, caporalul dela postul de observație muri pătruns de un glonț în frunțe. Era un suflet brav caporalul Sporis D-tru, din a 11-a companie de grăniceri. Luptase pe munții ce împrejmuesc satul lui, Greblești. Acolo copilărise și acolo lășase casa pustie și ograda. Sub ochii lui, părinții încărcaseră carul, pornind în băjenie. Și în loc de a culege avutul și a ajuta bătrînețea părinților, rămase cu arma în mână pe creste, lângă camarazii din alte ținuturi depărtate. Muri apărîndu-și țarina. L-am ridicat de pe creastă, îngropîndu-l într'o ruptură de obuz dușman; am scris pe crucea strîmbă de lemn :

„Aici, într'o spărtură de obuz inamic, odihnește bravul caporal Sporis D-tru, din comp. 11 grăniceri, mort la postul său, astăzi 18 oct. 1916, ora 4³⁰“.

Ce va fi în anii ce vor urma în aceste ținuturi? Bătrînii lui părinți vor veni să caute semnul crucii în aceste văi, spre a-i aprinde la mormînt lumina creștină a iertării?

Seara coboară uscată și rece. Tunurile orbite de ceață nu mai pot izbi șanțurile noastre și inamicului îi e teamă de ofensiva noastră. Pentru aceasta au adus în liniile lor aruncătoare și bombe. Și tunurile grele au fost înlocuite acum, pe ceață, cu grenade. Teamă lor e însă cu mult mai mare. Necunoscînd văile atît de frămîntate și, pentru a avea mereu prada spre a o expune poftelor, au aprins cîteva case în marginea satului Titești. Lumina incendiului se ridică lașe și bolnavă ca și sufletul lor. Trăgătorii noștri

culcați acum pe creste, fin ochii pe linia barbarilor ce se svîrcolesc ca niște rachete mincinoase. Ceața ni-e vrăjmașe. Ne temem ca inamicul să nu pătrundă pădurea, spre a cădea în flanc. Am fixat o linie de avantposturi spre stînga și am suit trupa spre creastă, spre a săpa o nouă linie de șanțuri în această direcție. Și cînd miezul nopții curgea ritmic peste culmile și munții noștri și casele incendiate erau mormane de cenuse, la lumina reflectoarelor inamice soldații săpau tranșeele pe creastă.

19 octomvree. — În zorii zilei șanțurile erau adîncite la înălțimea omului; parapetele acoperite cu fin și brazde; numai crenelurile, ca niște ochi ce pîndesc din umbră, se desenau pe linia crestei. S'a răcorit pămîntul, ceața a dispărut și, la lumina limpede a dimineții, au început să curgă răniții. Au căzut sentinelele pe creste și corvezile pentru dus provizia. Dansul răniților a început să mă revolte; lîngă tranșee, bandaje înroșite de sînge și muniția celor morți și răniți.

Simt cum puterile mă părăsesc. Rana din sufletul meu se lărgeste. Trupa e trudită și nimeni nu spune această. Luptele au măcinat pe nesimțite numărul și puterile nevăzute ale sufletului. Un curier ne aduce știrea că ne-au sosit trupe proaspete și guri de tun. O adiere divină ne învâlue ca un balsam. Parcă Dumnezeu nostru ne-a trimis din lumina cerului o privire. Așteptăm cu seninătate darurile zilelor ce trec pe nesimțite în eternitate.

Ziua întregă liniște. Artileria germană s'a depărțat parcă, ori a schimbat pozițiunea, spre a bate aripa frontului. Sub lumina îndulcită a după amiezii,

am așteptat rezultatul mișcărilor de flanc, unde s'au trimis forțe proaspete spre a învălui frontul dușmanului. Au fost câteva ore de concentrare în sufletele zdruncinate și arse de ultimele lupte. Soldații în șanțuri au glumit nepăsători și au cântat chiar unii. Parcă erau în zilele de glorie, când respiram lumina Ardealului, în avantposturi, la Sibiu.

Ora 4 p. m. La aripa stîngă artileria a deschis vijelia focurilor. Muntele Măgura arde spre Copăceni-Cornet. Obuzele izbesc pădurile și cine poate auzi mugetul răniților ce mor în întunericul făgetului! Seara nu ne aduce decît pocnetele ritmice ale mitralierei din stînga tranșeelor noastre și ceața de cenușe a văilor.

Primim ordin de a executa rețele de sîrmă. Inamicul e la 50 pași de noi, în șanțuri. Sînt trimise să recunosc linia rețelelor. Trec prin lanțul de sentinele spre întiile șanțuri. Linia noastră are un colț ascuțit ce iese din frontul general. E flancul unui glacis, căptușit de șanțuri. Cu o noapte înainte, inamicul a atacat prin surprindere cu baioneta extremitatea flancului și a făcut lucrări de sapă lîngă noi.

Am suit creasta și am trāsat linia stîlpilor. Din întuneric au pornit aruncătoarele de bombe să improaște țărîna de foc. Mitraliera seceră creasta. Un reflector ridică parcă aripa de întuneric a nopții, luminînd linia tranșeelor, și bombele cu lumina albastră cădeau inconștient, peste soldații din măști și peste observatorii de pe creste. Muri caporalul Roșu, izbit de o schije. O greadă se sparse lîngă mine. Eram într'o groapă adîncă scobită de obuz. Snopul de gloanțe a zdrențuit malul ce mă acoperi asurzindumă; pămîntul-tată suferi rănile mele.

Trăgătorii noștri au deschis focuri de salvă și aruncătorii de grenade au luminat frontul inamic cu surisul morții. Avem aci grenade franceze în formă de pară, elegante și rezezi la aruncat, și grenadele noastre „Savopol“ destul de primitive și solide. A fost un duel neuitat. În întunericul orbit de ceață, dansul grenadelor ce alunecau în traectorii scurte de lumină părea un joc de raze și umbre. Lupta a continuat o oră și au rămas striviți de piatra crestei mulți trăgători de-ai noștri.

Aci lângă inamic nu se mai pot săpa „gropi de lup“ și înfige stâlpi pentru sîrmă ghimpată. Numai baioneta va putea descercui șanțurile noastre, izgonind și mitraliera ce, adăpostită sub un mușuroi, ca o lașe, ne ciugulește crestele, neliniștindu-ne.

Ora 11³⁰. Ne-au sosit unelte mari. Am trasat un șanț de comunicare între tranșee și rezerve, spre a putea scurge ziua trupa ce intră în schimburi și pentru a duce adăpostită provizia în liniile întii; soldații, ca niște fantome, cu mâini nevăzute au săpat pământul, pînă în zorii zilei.

Ora 3³⁰. Primim ordin de a ataca cu un ploton mitraliera. Atacul era simplu. Se hotări o grupă de grenadierii, cari trebuiau să deschidă drumul; lanțul trăgătorilor, cu baioneta la armă și fără focuri, trebuia să năvălească asupra inamicului. Lanțul înaintă în salturi, în tăcerea nepăzită de nimeni. Era aproape de șanțurile unde Germanii dormeau fără grije. Dintr'o armă plecă un glonț și tăcerea ruptă tresări în ecouri depărtate. Din tranșee răspunseră sentinelele și piuitul se continuă pe întreaga linie. Inamicul aruncă rachete luminoase și lanțul primit cu salve se retrase în șan-

țuri. Mitraliera somnoroasă aruncă în linii nevăzute cîntecul de fier și adormi cînd focurile încetară de-a-lungul liniei de luptă. Pasărea de fier va muri poate mîine...

20 octomvre; ora 10 a. m. Tranșee Sud Satul T.— Un ziar întârziat mi-aduce vestea morții unui camarad. Sub un portret șters, două rînduri și mai șterse. Puțin pentru un erou. Au căzut lîngă mine valuri de soldați; au rămas însă morții anonimi ai Tării, cari ne vor aduce izbînda de mîine; Locotenentul Ganovici însă e din acei morți cari trec peste anonimatul mulțimii și se înalță ca o pîrghie de lumină în amintire. L-am văzut întîia oară în preajma mobilizării lîngă masa încărcată de hîrtii a Colonelului Căntacuzino. Lucra lîngă eroul de lazi. L-am văzut cu toții în luptele dela Cornățelul și Dolmány. În zilele de glorie respirate în Ardeal l-am văzut în fața Sibiului, trecînd prin focul artileriei inamice ce incendia Poplaca și Rășinari.

De cincisprezece zile pîndeam clipa să intrăm în Sibiu. Il incendiasem și ordinele așteptate întîrziiau. Zgîriat de schije, ne apăru lîngă șanțuri ca o fantomă. Ne aducea știri despre regimentul nostru, pe atunci rupt în detașamente ce luptau în mai multe puncte ale frontului.

L-am văzut pe dealul Bucata, înaintea luptei dela Bungard, și două ore mai tîrziu conducînd plotonul unui camarad căzut la atacul asupra acestui sat. M'a chemat de pe creastă:

„Vino cu mine!”

Parcă sufletul lui mă purta pe panta abruptă a Si-

biefului. Căzura ofițerii plotoanelor ce înaintau în salturi. În liniile trăgătorilor ne-am avîntat spre sat. În marginea Sibelului, trupa a ezitat. Apa nu era atît de largă, dar părea liniștită și adîncă. Și, înaintea trupei îmmărmurite pe țărîm, Locotenentul Ganovici se aruncă în apă. Era atunci o după amiază aspră de toamnă și viscolul ne oprea parcă să înaintăm spre Bungard și Șelimbăr. Trupa a sărit în apă și urmărirea inamicului continuă în salturi și mai repezi. Lîngă un șanț am surprins o grupă de Germani și i-am pierdut din ochi. Prizonierii mă urmau umiliți, și parcă în sufletul meu ce triumfa vibrau cuvintele Lt. Ganovici: „Vino cu mine!“ Lui îi datoresc liniștea sufletului meu din acea zi de glorie. Spre seară se întoarse cu un alt convoi de prizonieri.

L-am văzut cea din urmă oară culcat pe iarba șoselei din satul Greblești. Patru soldați îl aduseseră noaptea de pe munții Coți, cu picioarele rupte de obuz. În ziua de 27 sept. 1916, Germanii au bombardat stîlpul de frontieră no. 226, Gropile Turcilor. Creasta era numai găuri adînci de obuze. Liniile de trăgători suferiseră pierderi neînchipuite. Convoitul de răniți curgea neîncetat și vaetele celor mutilați pătrundea prin traectoriile de moarte inamice, pînă la cer. Sectorul era păzit de comandantul neînduplecat al grănicerilor. Ochiul lui neadormit ținea încordați înainte pe cei slabi; trebuiau păzite porțile sacre ale granițelor, cu orice jertfe.

Cînd muntele era numai vuet și Germanii, convinși că vor găsi morți și nu luptători pe creste, înaintară, de lîngă cadavre se ridicară cei rămași și cu salve de arme și cu grenade îi întîmpinară.

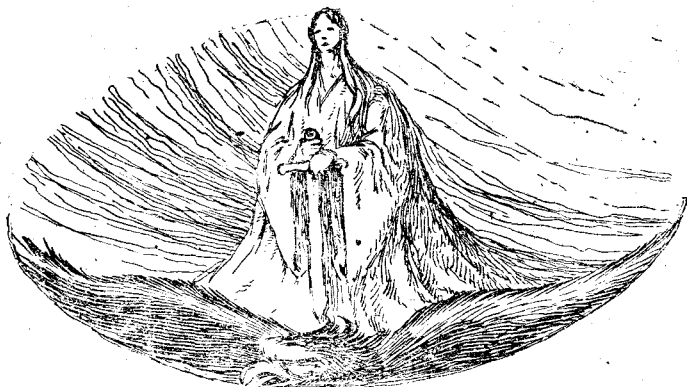
Și acolo unde mitralierele tăiau aerul și ploaia de

fier cădea susținută de obuze și șrapnele, Locotenentul Ganovici întărea inimile slăbite de vederea carnajului. Sus, pe linia crestei, comanda focurile și acolo, cu privirea aprinsă de lumina divină a victoriei, spre Ardealul sacru, un obuz îl învălui în fum și schijele îi retezară picioarele...

Pe piatra rece a șoselei zăcea în zorii zilei, și figura lui albă și senină era vînată și crispată de durere. Soldații îl priveau cu iubirea unui frate, că toți au găsit odată o mîngîiere izvorîită din inima lui. Nicio dată un rănit n'a fost înconjurat cu mai multă dragoste. Toți l-au cunoscut ca pe un suflet lipsit de umbra patimilor, cu o energie vulcanică nebănuită și cu un aer fin de modestie, ce-i aducea prietenia tuturora. Avea și cultura militarului adînc înfipt în carieră, și puterea de viață de a suporta greutățile războiului, și o tinerete scînteietoare.

Eu, care scriu acestea în umezeala unui șanț și sub aectoriile obuzelor inamice, nu pot uita pe acest 'ou. Ca miîne vom fi mulți dintre noi în odihna glooasă a pămîntului. Cei cari vor rămîne trebuie să apă tăcerea ce se lasă așa de repede peste cei ce u mai sînt. Țara, în aceste clipe istorice, are trebuia de asemenea amintiri sacre. Dacă toți ne-am îndi cu iubire la morții scumpi, vom putea să ne în-rosopătăm puterile sufletelor încercate îndestul a-um. Prin morții noștri vom izbuti să realizăm acel suflet de „supra-om“ pe care Nietzsche, un cugetător răgîin, l-a ridicat ca un simbol peste bruta umană.

Din șanțul meu umed, umbră sacră, primește cît mai e vreme, salutul unui camarad.

20 octomvre, 1916; ora 11 a. m. .

IMN CĂTRE IEHOVA¹

I

Ai îmbrăcat, Iehova, lumina ca o haină
Și ai întins din ceru-Ți un cort în infinit,
Din apele înalte cămări-le-ai zidit
Și pus-ai scară norii în casa Ta de taină.
Cu-aripele-adierii plutești neîncetat,
Ca oaste lungi convoiul de duhuri Ți-ai ales
Iar vestitor de moarte un foc neînțeleș.

Pe temelii eterne pămîntu-ai așezat
Cu mîna-Ți, cufundîndu-l în neagra adîncime
Și apele tăcute, de veacuri pe 'nălțime
Uitate, într'o noapte în scorburi le-ai retras.
Ai coborît cîmpia, iar munții i-ai lăsat

1. [Scris cu trei zile înaintea morții, pe muntele Suru].

În veacuri nesfirșite triumfători sub soare.
În văile de umbră ai revărsat izvoare
Și ai încins pământul cu ape răcoroase ;
Aici veni-vor cerbii în salturi zgomotoase
Să se privească 'n unde; iar pasărilor toate
Din casele de ramuri
Vor desmierda tăcerea în grea singurătate.

Din norii grei, o, Doamne, ai revărsat în șesuri
Bogatele efluvii de sevă și lumină
Și pîinea-ai frămîntat-o cu mîna Ta dîvină,
Răscumpărînd cu trudă umanele eresuri.
Ai scurs din teascuri vinul s'aducă bucurie
Și untdelemnul sacru aprinsu-l-ai în case;
Ai îmbrăcat Libanul, culcat în veșnicie,
Cu secularii cedri. Pe piscuri luminoase
De nori ai aprins luna în nopțile tăcute,
Și în eternitate cu legi necunoscute,
Un soare...

ÎNDREPTĂRI

Pag. 1, rîndul 3, să se cetească: 1101.

Pag. 36, rîndul 13 de jos să se cetească: Yorick.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

g.

6636.- 2.